ILM ILÁHÍ I BAIBAL,

MUALLIFAH

PADRI F. L. NEELD, B. D.

ILḾ I ILÁHI'I BAIBAL.

MUALLIFAE

PADRI F. L. NEELD SAHIB, M. A., B. D.

LUCKNOW:
THE METHODIST PUBLISHING HOUSE

—

1895.

PREFACE.

Teachers of the Bible find that without some system, the mass of materials will not take organic form in the minds of the pupils.

This little book gives an historical outline of Biblical teaching. It is so arranged that the progress of Divine Revelation becomes manifest; God's plan and purpose to save man through Jesus the Messiah—His own Son—is clearly brought to view by a natural and historical method. Faith in Jesus is greatly strengthened in the minds of the pupils.

It forms an excellent syllabus for lectures on Biblical Theology.

Bareilly Theological Seminary,
September 12th, 1895.

F. L. NEELD.

DÍBÁCHA.

Baibal ke sikhlánewále jánte hain ki bagair kisí qáida i muqarrara ke Kalám i Iláhí kí báten shágirdon ke dilon par achchhí tarah se nahín jam saktí hain.

Is mukhtasar kitáb se Baibal kí talím ká táríkhwár khulása malúm hotá hai, aur is tarah tartíb dí gaí hai ki Iláhí Ilhám ká taraqqí-pizír honá is se sáf záhir ho játá hai, aur Khudá ká intizám o matlab apne Bete Yisú Masíh ke wasíle naját dene ká, aql se aur zamáne ke hálát se logon ko roshan ho játá hai. Is kitáb ke mazámín par gaur karne se shágirdon ke dilon men Yisú ká ímán bahut mazbút ho játá hai.

Yih kitáb Baibal ke Ilm i Iláhí par lecture dene ke liye bahut umda fihrist yá naqsha i mazmún ká kám detí hai.

Barelí ká Madrasa i Ilm i Iláhí,
September 12, 1895.

F. L. NEELD.

FIHRIST I MAZÁMIN.

PAHLA HISSA.

Puráná Ahdnáma Insán ko Masíhí Kalísiyá ke liye taiyár kartá hai.

SAFHA.

PAHLÁ BÁB.

Iláhí mazhab insán ko bakhshá gayá.

DÚSRÁ BÁB.

Iláhí mazhab ká barháo, barguzída qaum kí Tawáríkh men.

DUSRA HISSA.

Puráná Ahdnáma Insán ko Masíh ke liye taiyár kartá hai.

PAHLÁ BÁB.

Qurbání aur Tashbíhát ke bayán men.

A. Qurbání.

DU'SRA' BA'B.

Bádsháhat aur Nubúwat ke bayán men.

TISRA HISSA.

Nayá Ahdnáma Masíh ká zuhúr hai.

PAHLA' BA'B.

BIBLE STUDIES,

(BY A. E. DUNNING, D. D.)

HISSA I AUWAL.

PURANE AHD-NAME MEN MASIHI KALISIYA KE LIYE INSAN KI TAIYARI KA BAYAN HAI.

PAHLA BAB.

IS BAYAN MEN KI BANI ADAM KO MAZHAB I ILAHI BAKHSHA GAYA.

BAIBAL kí pahlí pánch kitábon men mazhab i Iláhí ke bakhshe jáne ká hál, jo Khudá kí taraf se insán ko naját hásil karne ke liye atá húá hai, mundarj hai.

I.—*Mazhab i Iláhí ke bakhshe jáne men pánch marátib hain.*

1. **Daira i khilqat** ká zuhúr jis men insán kí naját mutasawwir hai. **Paid. 1 : 1.**

2. Kháss **Bani Adam ki paidaish** jis kí naját hogí. **Paid. 1 : 27.**

3. Khudá ká pahlá **Zuhur** jo naját kí **bunyad** ha

4. Insán aur Khudá ke darmiyán ek **Ahd** jis se naját ká **intizam** shurú húá.

5. **Zakhira i najat** kí isháat ke liye ek **barguzida qaum** ká taiyár honá.

II.—*Khudá ne apne taiṉ insán par ba-tadríj záhir kiyá. Is meṉ páṉch darje haiṉ.*

1. Khudá ne áp ko **Khaliq** batláyá. **Paid. 1 : 27.**
2. Khudá ne áp ko **Parwardigar** kahá. **Paid. 1 : 29.**
3. Khudá ne áp ko **Shariat-denewala** thahráyá. **Paid. 2 : 16, 17.**
4. Khudá ne áp ko **Munsif** thahráyá. (Jazá aur sazá-denewálá.)
5. Khudá ne áp ko **Rahim Bap** kahá.

III.—*Barguzída qaum ke taiyár karne meṉ páṉch darje haiṉ: jin ke zaríq se Khudá ká iráda i azím ki insán se ek kháss iláqa rakhná cháhtá thá, záhir ho játá hai.*

Par jab ham sarsarí taur se un darját ko dekhte haiṉ, to aisá malúm hotá hai, ki Khudá apne iráde ke anjám dene meṉ kámyáb na húá; lekin jab ham unhíṉ darjoṉ par ziyáda gaur ke sáth khiyál karte haiṉ, to ham unhíṉ darját ko Iláhí intizám ke sáth aisá muwáfiq páte haiṉ, ki jis se Khudá ká yih iráda, ki insán tarbiyat meṉ aur Khudá kí pahchán meṉ taraqqí karke naját ke intizám meṉ tajribakár ban jáweṉ, aur darje ba darje kámiliyat tak pahuṉcheṉ, púrá húá.

1. **Adam** ko Khudá ne apní súrat par paidá kiyá, par wuh ázmáish ke sabab mujrim thahrá aur barbádí kí hálat meṉ giriftár ho gayá.

Ilahi Rahmat zuhúr meṉ áí, aur ek riháí-denewále ká wada húá, jo ázmáish karnewále ká sir kuchlegá. **Paid. 3 : 15.**

2. Bad-azáṉ **Habil** Khudá kí taraf mutawajjih húá. Us ne Khudá ke liye ek maqúl qurbání guzrání: is wáqia se sáf záhir hai, ki Khudá **Mel** karne se rází hai. Hábil ek Muqaddas qaum ká báp ho jáne ke láiq thá, par wuh apne baṛe bhái Qáin se maqtúl húá.

3. **Set** kí paidáish aur us kí nasl bil-iwaz Hábil kí pasandída muqarrar nasl hai, jinhoṉ ne díndárí kí ráh ikhtiyár kí, aur Khudá ká nám apne úpar chaspáṉ kiyá. **Paid. 4 : 26.**

We áp ko Khudá ke log kahne lage. Yih **dua karnewale log zahir hue**, jo Khuda se iláqa rakhte the, aur Muqaddas qaum ka shurú thá, par yih muqaddas qaum bhí badí kí taraf máil ho gaí, is wáste ki dunyádár logoṉ meṉ jo Qáin kí aulád thí, ba-zaría shadí wg., ke mel karne lage,

Yún Ḳhudá ká yih iráda, ki wuh ek Muqaddas qaum ko taiyár kare, záhiran púrá na húá.

We sab ke sab siwáe ek ḳhándán Núh ke halák húe.

4. **Nuh** Ḳhudá kí nazar meṉ ímándár thá. Is sabab se wuh aur us ká ḳhándán bhí bach gayá. Us waqt Ḳhudá aur insán ke darmiyán ek nayá ịláqa záhir húá, jo ba-zaríạ qurbáni ke ek **ahd** báṉdhá gayá. **Paid. 8 : 20 ; 9 : 8-17.**

Lekin us kí aulád bhí ḳharáb ho gaí, aur but-parastí bhí karne lagí.—(*Stanley's Jewish Church* 1. 18.)

Dunyá kí sab qaumoṉ ká ágáz Baibal meṉ Ḳhudá kí marzí se darj kiyá gayá. Táki yih amr ba-ḳhúbí záhir ho jáwe, ki we naját ke kám se kyá ịláqa rakhte haiṉ, aur yih bhí mazkúr kiyá gayá, ki **Babul ke Burj** kí taiyárí ke waqt sab log bagair Imdád i Iláhí ápas meṉ yagánagat o ittihád paidá karne cháhte the, par un ká iráda kámyábí tak na pahuṉchá, aur phúṭ paṛ jáne se titar-bitar ho gae.

Isí tarah we tamám koshisheṉ jo **bagair Imdad i Ilahi** kí játíṉ, be-fáida ho játí haiṉ.

5. **Abiraham** un ḳharáb logoṉ meṉ se chun liyá gayá, ki wuh ek qaum ká bání ṭhahre aur Iláhí mazhab us ko amánatan supurd kiyá gayá. **Paid. 12 : 2, 3.**

Wuh buláyá gayá, ki gair-mulk meṉ jákar ek qaum kí bunyád ḍále, us ne is buláhaṭ ko qubúl kiyá, aur (Ịbrí laqab páyá, yạne daryá ke pár jánewálá) us ke sáth bhí ạhd báṉdhá gayá, aur us **ahd** meṉ yih **wada** hai, ki us kí **aulad** barguzída qaum banegí.—(*Stanley's Jewish Church* 1. 3.)

IV.—*Ab zail ke páṉch usúl jo barguzída qaum ke taiyár karne, aur Abirahám ke safar karne, aur us ká gair mulk meṉ jákar basne se, záhir ho játe haiṉ.*

1. Abirahám ham-shakl ek Baddú Ạrabí ke thá aur us kí aulád bhí misl Ạrabistán ke Baddúoṉ ke thí, aur us **iman** ke wajh se jo Abirahám meṉ shurụ́ húá, aur us kí aulád meṉ baṛhtá gayá, Europe ke báshindagán ká mazhab aur tahzíb un se paidá húí. (*Staney's Jewish Church* 1. 13.) (Isí sabab se Abirahám bone ká ḳhitáb páyá.)

2. Ḳhudá ke hukm ke mutábiq Abirahám **dunya se alahida** ho gayá. Tab Ḳhudá ne us ko ek ḳháss jagah aur ek gharána, aur wạda aur ḳháss anjám ke liye chun liyá. Us ne apní aulád ko but-parast logoṉ se ạláhida rahne ke liye, un

logoṉ meṉ shádí biyáh karne kí mumánaạt kí, aur us ne yaháṉ tak ạláhidagí iḳhtiyár kí ki un se qabristán ko bhí muft na liyá. **Paid. 23 : 5.**

Aur ḳhusúsan us ne Ḳhalíl Ulláh hone ká ḳhitáb páyá (butparast logoṉ ke bich meṉ wuh ek Ḳhudá samjhá játá) tau bhí Malik i Sidq ká bayán us ke sáth páyá játá hai, jis se mạlúm hotá hai, ki Ḳhudá kí bádshábat na sirf ek hí gharáne yá ek hí nasl meṉ mahdúd hai, aur na ho saktí hai. **Paid. 14 : 18-24.**

Malik i Sidq ke hál se insán gahre matlab ke usúl kí báteṉ síkhte haiṉ, aur un usúloṉ se insán par bahut tásír bhí húí, aur aise wáqịát ke zaríạ se Rasúloṉ ne síkh liyá ki Ḳhudá ne "Ek hí ḳhún se sab insánoṉ kí sab qaumoṉ ko tamám zamín kí satah par basne ke liye paidá kiyá." *Aamal*, 17 : 26.

"Balki har qaum meṉ jo us se ḍartá aur rástbází kartá Ḳhudá ko pasand átá hai." **Aamal, 10 : 35.**

3. Ḳhudá ne Abirahám ke sáth **Ahd** bándhá, aur bár bár us ạhd ko yád dilákar mutawajjih kiyá, aur yih ạhd qurbání ke zaríạ se qáim kiyá gayá, jis ke mạne nabíoṉ ke roya se ziyáda safái se khul játe haiṉ.

4. Ḳhudá ne Yaqub ke gharáne ke sáth us ạhd ko qáim kiyá, ab wuh ạhd na sirf ek insán ke liye balki kull ḳhándán ke liye káfí thahrá, yạne ab wuh ạhd **Yaqub ke khandan** ke sáth bándhá játá hai, kyúṉki yih ḳhándán ab ek qaum honewálá thá. Paidáish kí kitáb bahut sí ibtidáí bátoṉ kí kitáb hai aur us meṉ 2,500 baras ká zikr hai, is kull zamáne kí tawáríḳh ká ḳháss mazmún yih hai.-**Yaqub ka khandan.** Báqí mazmún usí mazmún par dalálat karte haiṉ par us ḳhándán meṉ kull dunyá ke liye ek bhárí wạda hai, (*The Great Argument* safha 58, musannif W. H. Thompson) aur jo barguzída qaum Yaqúb ke ḳhándán se niklí; aur jis barguzída qaum ká shurụ Paidáish kí kitáb se záhir ho játá hai. Wuh Yahúdí kalísiya ká sáya hai; wuh kalísiya jis ke wasíle se Iláhí mazhab ke usúl kull dunyá meṉ phail jáweṉge: wuh gharáná ek bíj hai jis se ek abadí bádshábat baṛhtí jáwegí; aur yih bádshábat ạhd ke iráde ke báịs gair-fání abadí bádsháhat hamesha tak qáim rahegí, (*The Great Argument* safha 96.)

5. **Kalisiya ka intizam** is tarah se húá, ki wuh har guroh ke log ek ạláhida qaum ban gaí, aur ek ḳháss jagah us ke liye muqarrar kí gaí. Un ká ạláhida hone ká zikr Ḳhurúj o Ahbár meṉ páyá játá hai. Is intizám ke karne meṉ tín darje haiṉ, jin ká zikr Ḳhurúj kí kitáb meṉ miltá hai.

(1) Músá logon ká **hadi** taiyár húá, buláyá gayá, aur apne kám ko bhejá gayá.

(2) Ba-zaríe rahnumá ke Misr se nikle. Yih **Khuruj** kahlátá hai.

(3) We ba-zaríạ rahnumá ke koh i Síná tak pahunche aur ạhd kí **shariat** un ko dí gaí, jis men **ahd ke usul** kí báten páí játí hain.

Shariạt ká matlab un ke aạmálon se khultá gayá, aur is inkishaf ká hál Ahbár o Gintí aur Istisná men páyá játá hai, lekin Ḳhurúj kí kitáb men zail kí báten páí játí hain:—

(a) Das ahkám, jo rástbází aur gunáh ko záhir karte hain. **Akhlaqi qawanin.**

(b) **Ibadat ke rasumat**, jo gunáh se naját aur us ká natíja záhir karte hain.

(c) **Mulki qawanin**, jo díní muạmalát men hifázat ká intizám karte hain, aur qaum kí yagánagat ke báịs húe.

Mulkí qawánín aise the, ki jin ke zaríạ se Iláhí mazhab ká matlab záhir hotá hai, aur ek ḳhazána Iláhí mazhab ke liye qáim ho jáwe. Lekin **Das ahkam qawanin ki bunyad** hain. Un men ạhd kí shariạt páí játí hai, aur sab báten un se nisbat rakhtí hain. We taḳhtíán jin par shariạt likhí thí, we "**Ahd ki takhtian**" thín, aur wuh sandúq jis men taḳhtíán rakhí thín, wuh "**Ahd ka sanduq**" thá. **Khur. 9: 4-8; 31: 18.**

Ahbár kí kitáb men kalísiyá ká intizám ke bartáo ká zikr hai.

Us men **kahanat ke qawanin**, o ịbádat ke taríqe aur naját ke rusúm mundarj hain, kahánat ạrizí thí, is wáste ki wuh ánewálí bihtar chízon ká sáya, aur muạllim thí. Is kitáb men Ḳhudá se mel karne ke ḳháss chár usúl dídaní chízon ke zaríạ se páe játe hain.

1. **Qurbani ke qawanin** mel karne ká **wasila** batláte hain.
2. **Pakizagi ki shariat** mel karne kí **halat** batlátí hai.
3. **Kahanat ke qawanin** us **shakhs** ko jis ke zaríạ se mel ho saktá hai, záhir karte hain.
4. **Idon ki tartib** mel hone ke **waqt** batlátí hai.

Gintí kí kitáb men mulkí intizám o qawánín ká bayán hai, jis se barguzída qaum Civil o Political jamáạt ban gaí, jo Iláhí mazhab ká khazána thí, aur us men mulkí intizám ke qawánín páe játe hain.

Pahli mardum-shumari jo koh i Síná par húí thí, un logoṉ ke mulkí intizám ká shurụ thí.

Dusri mardum-shumari us pusht ká intizám thí, jo aṛhtís baras bạd húí aur Kanaạn meṉ dáḳhil honewálí thí. In tamám wáqịát ke bayán ká matlab yih hai, ki ham ko sáf mạlúm ho jáwe, ki Yahowáh ne apne ḳháss ḳhazáne ke logoṉ ko kis tarah se apne nek iráde ko púrá karne ke liye taïyár kiyá.

Istisná kí kitáb meṉ pichhlí báton ke ạhd ke qawánín Ḳhurúj, kahánat ke qawánín Ahbár, mulkí qawánín Gintí muḳhtasar taur par **nazarsani** kí gaí haï, aur ba-wajah baṛháo us qaum ke, jo naí báteṉ jo un ke tajribe meṉ baṛh gaí thíṉ. Us ke bayán ke tarz o taríqe meṉ farq hai, aur jo ạhd koh i Síná par báṉdhá gayá thá, aur aur un qawánín ke sunne ká bayán hai, táki log mulk i Kanaạn meṉ bátaht hukm i Iláhí rahne ke liye taiyár ho jáweṉ.

Ḳhurúj, Ahbár, Gintí o Istisná kí kitáboṉ kí nazarsání karne ke wáste zail kí das bátoṉ ko hifz karo.

1. **Hadi** ká buláyá jáná aur taiyár honá.
2. Misr se **Khuruj** karná.
3. Koh i Síná tak pahuṉchná aur **shariat** dená.
4. **Kahanat** ká muqarrar hon'.
5. **Khaime** ká khaṛá honá aur ạhd ke sandúq ká qáim honá.
6. **Qurbani** ká intizám.
7. mulk i **Kanaan** ke nazdík pahuṉchná.
8. Un ká **pichhe hat jana** aur aṛhtís baras tak bayábán meṉ áwára phirná.
9. **Yardan** nadí ke pás pahuṉchná.
10. Kanaạn par **qabza karna**.

PAHLE BAB KE SUWALAT.

1. Insán ko ḳhális Mazhab i Iláhí baḳhshe jáne ká matlab batáo.
2. Mazhab i Iláhí baḳhshe jáne ke pahle páṉch darjoṉ ko mạạ natáij ke batáo.
3. Ḳhudá ke zahur ke pahle páṉch darjoṉ ko mạạ natáij ke batáo.
4. Barguzída qaum kí taiyárí ke páṉch darjoṉ ko mạạ taraqqí ke batáo.
5. Páṉch usúl jin par barguzída qaum qáim ho gaí batáo.
6. Bayábání kalísiyá ke intizám ke pahle tín darjoṉ ko batáo

7. Kalísiya ke qánún kitne sígon men aur kis matlab ke liye taqsím kiye gae?
8. Rasúmát ke qawánín ká bayán aur un ká matlab batáo.
9. Mulkí qawánín ká kyá matlab thá?
10. Istisná kí kitáb ká matlab batáo.

DUSRÁ BÁB.

ILÁHÍ MAZHAB KÁ BAṚHÁO BARGUZÍDA QAUM KÍ TAWÁRÍKH MEN.

PAHLE sabaq ke iḳhtitám men barguzída qaum ke, jo wạde kí zamín men dáḳhil honewálí thí, Yardan ke nazdík pahunchne ká zikr húá.

Iláhí mazhab ká baṛháo barguzída logon kí qaumí zindagí ke baṛháo ke sáth húá.

Is men pánch darje hain, yạne **Hukumat i Ilahi, Hukumat i shahi, Paragandagi o bahali, Dini o batini, aur Intizari ki ruh.**

1. Qaumí hukúmat ká pahlá intizám, **Haḳumat i Ilahi tha.** (Theocracy.) Is lafz ko pahle Yúsufí muwarriḳh ne istiạmál kiyá, jis se yih murád hai ki Ḳhudá ḳhud apne logon par hukúmat kartá hai, aur káhinon aur bádsháhon kí hukúmat se murád nahín.—(*Stanley's Jewish Church* 1. 174.)

Theocracy ek pák jamáạt hai jis men chune húe log aur maḳhsús kiye húe log ek nádídaní házir o názir Ḳhudáwand kí záhirí hukúmat baní; qadím kalísiyá yih hí hai.

Iláhí hukúmat men pánch wáqiát se Iláhí mazhab ká baṛháo záhir hai. Aur yih wáqiát tín kitábon men hain. Yashúạ kí kitáb men barguzída qaum ká Kanaán men dáḳhil hone o qáim hone ká zikr hai aur is kitáb ke ḳháss wáqiát yih hain:—

1. Baní Isráel ke **dushmanon** ká **maglub** honá; Báb x. men dakhiní bádsháhon ká Muqqaidáh men; aur báb xi. men Shimálí bádsháhon ká Merúm men halák hone ká zikr hai.

2. Kanaán kí **zamin** ká bárah firqon men **taqsim** honá, aur un kí hadd-bandí.

Yih do wáqiát tísre wáqi se mutaạlliq hain.

3. Ba maqám Sailá Yahowáh ká takht khaime men qáim honá.

Jab yih sárá intizám ho chuká Yashúa apne logon ko nasíhat o wasíyat karke faut ho gayá.

4. Qázíon kí Kitáb men barguzída qaum ki azmaish ká zikr hai.

Is zamáne men Ahd ke firishte se adálat kí aur un ko riháí bakhshne aur is Ahd ke firishte ke tín sau baras ke arse men chár zahúr ká zikr hai.

Pahle zahúr ká zikr Qázíon kí Kitáb Báb ii. men hai, ki yih firishta ba maqám Bokim men záhir húá. Is maqám par log apne gunáhon par roe aur qurbání guzrání.

Dúsrá zahúr ba maqám Ufrah men húá jis ká zikr Qázíon ke Bab vi. men hai, us waqt logon ne Khudá ko pukárá tab Ahd ke firishte ne apne taín Jidáún ko dikhlayá.

Tísrá zahúr bá maqám Surah men húá, is ká zikr Qázíon ke Bab xiii. men hai, is maqám par Ahd ke firishte ne Samsún kí mán ko khabar deke kahá, ki "Tere betá paidá hogá."

Chauthá zahúr ba maqám Jibiah men húá, jis ká zikr Qázíon ke Bab xx. men hai.

Is maqám par Binyamin kí qaum anqaríb Khudá ke hukm se halák ho gaí.

Yih tamám tawáríkhí bayán gunáh, dhamkí, sazá, aur riháí kí nisbat hai. Ákhirkár yih qaum Iláhí hukúmat ke qábil na thahrí, aur jab us ne Khudá ko tark kiyá, to Khudá ne us ko chhor diyá, aur wuh Filistíon ke háth men parkar zalíl húí.

5. Rút kí Kitáb men Khudá ká iráda záhir hai, ki us ká fazl tamám qaum ke liye hogá. Ek gair qaum aurat Ahd ke logon men ek shaháná nasl kí taiyarí ke liye shámil húí.

Iláhí hukúmat ba záhir uth jánewálí thí, kyúnki log rúhání hukúmat men rahne ke qábil na the, logon ke jismání ho jáne se yih záhir ho gayá thá. Par tau bhí Iláhí hukúmat men kuchh Iláhí qánún o hukúmat ke usúl logon ke dilon par pukhta taur se is khiyál ko jamáyá thá ki Khudá insán ká rahnumá hai, aur ki but-parastí o shahwat-parastí aur sharárat ká natíja sazá hai, aur taubakár par rahm kiyá játá hai, aur us ne Khudá kí pákízagí ko záhir kiyá, aur us ne kháss kar zail ke pánch usúl ko sikhláyá :—

(1.) Khudá un ke dushmanon ko maglub kar saktá hai.

(2.) Khudá apne wade ke muwafiq miras de sakta hai.

(3.) **Khuda hazir o nazir** un ke darmiyán sháháná taur se **takht nashin** hai.

(4.) Ḳhudá ke taḳht-nashín hone aur wạdon̲ ke báịs un ke darmiyán **yaganagat** paidá húí, kyún̲ki un ká muạ́mala ek thá to anjám ek hogá.

(5.) Ḳhudá apne fazl o muhabbat ko saḳht dil logon̲ se, jo us ko nahín̲ mánte, **hata leta** hai, aur un kí **nafarmani** ke báịs we barakaten̲ jo un ko hásil thín̲ **le leta hai**.

II. "Jab hukúmat i Iláhí játí rahí, to **hukumat i Shahi** qáim húí. Is zamáne men̲ Ilahí mazhab ke baṛháo men̲ ḳháss pánch báten̲ záhir hain̲, jin ká zikr tín muqarrara kitábon̲ men̲ hai, yạne 2 Samuel, 2 Salátín, aur 2 Tawáríḳh men̲ páyá játá hai, aur níz yih ki Ḳhudá ne logon̲ ko kis tarah chhoṛ diyá, ki Bádsháh un logon̲ par hukúmat kare.

1. Saltanat i Sháhí ká **bani Daud** Bádsháh thá.

Sáúl pahlá Bádsháh to thá, lekin us kí dár us saltanat ká koí ṭhikáná na thá, aur na us se koí sháhí ḳhándán qáim húá, aur na Baibal ke nasab-námon̲ men̲ wuh bádsháh shumár kiyá játá hai, par Dáúd ek sháhána gharáne ká sardár thá; us ne Yarúsalam par hamla kiyá, aur us ko apná dár us saltanat qáim kiyá, aur wuh ek fathmand sháhansháh thá, aur wuh wạda jo Abirahám se kiyá gayá thá, ki qaum kí hadd Misr se Ufrát kí nadí (**Paid. 15: 18-21.**) Dáúd Bádsháh men̲ púrá húá; us ne qaum ke intizám ko púrá kiyá, aur puḳhta kiyá. Aur ịlm aur tạlím men̲ taraqqí baḳhshí, aur un wạdon̲ aur ummedon̲ kí intizárí ki, jo nabíon̲ kí mạrifat kí gaí thín̲, rahnumáí kí; aur logon̲ ke dilon̲ men̲ us ke ạhd men̲ kalísiyá kí nisbat nae nae ḳhiyálát paidá húe, aur ziyáda safaí se kalísiyá ka rishta záhir húá. Jab ki us ne Ạhd ke sandúq ko Sháhána shahr Yarúsalam ke markaz men̲ qáim kiyá, wuh ḳhaima jalálwálí Haikal ká sáya thá.

Jalálí **Haikal** qaum kí qurbáníon̲ aur ịbádat ká **markaz** ban gaí thí, aur is ịbádat ke markaz men̲ mulkí qawánín o Hákim ká iḳhtiyár aur mulk ke baṛe wáqiát shámil hain̲. Ḳhudá haqíqí Bádsháh aur raíyat Bádsháhat aur Dáúd us ká Ḳhádim hai.

3. **Nabion ka intizam** Dáúd Bádsháh ke Ạhd i Hukúmat men̲ saltanat ke intizám ke sáth baṛhtá gayá, aur wuh Bádsháhat kí **zamir** ban gayá; sarkár kí buráí ke liye, rok aur nekí men̲ taraqqí ká báịs ṭhahrá. Aur yún̲ Bádsháhat kí súrat kisí qadr kalísiyá kí súrat ban gaí. Sab se pahlá nabí-

Músá thá, aur nabíon ke madrasa ká intizám Samúel ne qáim kiyá thá. Par Dáúd nabí aur Bádsháh bhí thá.—(*Stanley's Jewish Church.* II. 106.)

4. Dáúd Bádsháh ke aiyám i saltanat men **mulki intizam** aur **Kalisiya ka intizam** ek dúsre men shámil thá. Bádsháh mahal men thá, aur kalísiyá khaime men. Us kí wafát ke bad kisí qadr har do intizám men tafraqe pare. Par tau bhí donon zurúr the. Usúl i riyásat ke qawánín ke liye aur us ke barháo ke bayán ke liye do kitáben darkár hain; yih donon kitáben ham-zamáne hain. Pahlí aur dúsrí Salátín kí kitáb men Bádsháhat kí mulkí tawáríkh páí játí hai, us men Khudá apne ahd ke mutábiq Salátín kí hifázat kartá hai. Aur khásskar us wade ko púrá kartá hai, jo us ne Dáúd se wada kiyá thá. **2 Sam. 7 : 12-16.** Aur is wade ká púrá honá bayánát i zail men páyá játá hai.

Sulaimán ke Ahd i saltanat kí hashmat se, Muqaddas shahr o Haikal aur us ke khándán kí hifázat se aur Yahúyaqím Bádsháh kí sarfarází se, jo Bábul ke dígar Bádsháhon ke úpar húí, jis ká zikr kitáb ke akhír men hai.

Tawáríkh kí pahlí o dúsrí kitáb men kalísiyá kí tawáríkh páí játí hai. Khudá ne apne ahd ke mutábiq apne barguzída logon kí hifázat kí, khásskar in har do kitábon men un wáqiát ká bayán hai, jo Haikal kí ibádat aur Láwíon kí khidmat se iláqa rakhtí hai. Haikal ke intizám kí taiyárí i firqa i Yahúdáh kí táríkh o Khoras kí hukm i bahálí Haikal tak mundarj hai; aur dígar wáqiát ká bhí bayán hai, jis se logon ke dilon men Yahowáh kí ibádat ká shauq paidá húá, jab we asírí se laut gae.

5. Agarchi Haikal o nabíon kí tásír bahut thí, tau bhí hákim aur log donon sarkashí karte the, aur Khudá kí sharíat aur hukúmat kí mukhálifat kí; anjám yih húá, ki un men phút par gaí, aur **Badshahat do hisse ho gai,** yih phút **barbadi ka shuru** thí. Das firqon ne Sámariyá ko, aur Yahúdáh ne Yarúsalam ko dár us saltanat qáim kiyá, aur kahánat o Haikal firqe Yahúdáh ke sáth rahí. Uttar kí bádsháhat men un kí khidmat ke liye bare bare nabí záhir húe. Lekin donon bádsháhaton men log be-díní o buráí men barhte gae, yahán tak ki hukúmat i Sháhí bhí misl Iláhí hukúmat ke taulí gaí aur kam niklí aur barbád húí.

Ab phir ba-záhir malúm hotá hai, ki Khudá ká iráda púrá na húá, lekin aisá samajhná galat hai, kyúnki bare bare iráde aur

taʻlím kí báten jo kalísiyá kí bunyád thín, ziyáda safái se bazarąí wąde o dhamkí o nubúwat ke záhir hote játe the. Lihází pánch báton par mutawajjih honá cháhiye:—

1. Tajriba karne se das ahkam qaim ho gae, jo kalísiyá kí riyásat ke akhláq kí bunyád the.

2. Khuda ke do ausáf yąne hukúmat karnewálá aur rihai denewala ziyáda safáí se mąlúm ho gae the. Khudá ne áp ko Músá par záhir kiyá, jis ká bayán Khuruj. 34 : 6 men hai, "Khudáwand Khudá rahím o mihrbán qahr men dhímá, Rabb ul faiz o wafá hai." Saltanat i Shábí ká tajriba karne se insáf o rahmat o sachái aur muhabbat kí báton men yahán tak taraqqí húí, ki we Yahúdí kalísiyá ke iráde o ąqíde kí bunyád ban gae, aur unhon ne bihtar zahúr ke liye jo Masíh men húá, taiyárí hásil kí, aur fazl o sachái Masíh ke zaríą se húí. Yuh. 1 : 17.

3. Qaumí laṛáíon aur fathmandí o maglúbí o halákat se un ke zihnon men gunah o rastbazi o adalat aur najat ke khiyál ziyáda safái se jam gae ki we báten insán ke chál o chalan se kyá nisbat rakhtí hain.

4. Khádim ud dín ke ųhdon kí ek tartíb nikal ái, us waqt se Ambiya kalísiyá ke intizám men shámil the.

5. Un ke dilon men hubb ul watani ke khiyál ne do sababo ke kasrat se jagah pakṛí. Ek shahana Masih kí intizárí se dúsre kalísiyá ke pák kiye jáne aur bahál kiye jáne kí intizárí se.

III.—*Yahúdíon kí asírí men parágandagí o bahálí. Jab we gunáh karte karte sakht dil ho gae, Khudá ne un logon ke darmiyán se apná takht uṭhá liyá. Is zamáne ke pánch wáqiát zikr karne ke láiq hain.*

1. Yahúdíon ke báqí faríq, jo Yardan nadí ke púrab taraf ábád the, aur das firqe jo Yardan ke pachchhim taraf ábád the, Asúríon se maglúb aur asiri men jiláwatan kiye gae. Un logon ká bayán phir kisí kitáb men nahín miltá, goyá ki we gum ho gae. 2 Sal. 17 : 21-23.

2. Yahudah bhí gunáh men taraqqí kartá gayá. Yahán tak ki Nabúkadnazar bádsháh i Bábul ne ákar Yarúsalam ko tabáh kiyá, aur logon ko asir karke Bábul ko le gayá. Asíri ke dinon kí kaifiyat khásskar tín kitábon men pái játí hai, yąne Yaramiyáh, Hizqiel, aur Dániel, aur níz dunyáwí muarrikhon kí kitábon se bhí, jin sakht tambíh kí tajribakárí se log ek markaz qáim hone ke liye, jis se díní tásírát phaile taiyár ho

gae the; táki qaum i Yahúdáh aur insán Masíh kí ámad ke liye taiyár ho jáwe.

3. Azrá kí kitáb ke pahle bábon men Yarúsalam kí pahli bahali ká bayán hai. Zarúbabul ke zaría se jo Khoras Bádsháh ke hukm se laut gayá thá, páyá játá hai. Haikal phir banái gaí, aur mazhabí intizám phir qáim húá, aur usí Haikal men se dunyá ká Naját-dihinda ke faiz ká chashma záhir húá.

4. Nahamiyáh kí Kitáb men dusri bahali ká zikr hai. Shahr kí díwár ká banáyá jáná aur sarkárí intizám ká bahál honá, táki mazhabí intizám yane kalísiyá kí hifázat ho.

Asírí ke zamáne ke ek waqia ká hál Ástar ki Kitáb men páyá játá hai, jo asírí ke dinon men barguzída logon par guzrá, jab ki we jiláwataní men the, magar Khudá kí rahnumáí men the, bayán hotá hai.

5. Bad is ke ek zamana aisá húá, jis men koí ilhami kitab tasnif nahin hui, is zamáne kí miád 400 baras se kuchh ziyáda thí. Ham ko dunyáwí Tawárikh se is zamáne ke hálát o wáqiát se ágahí ho játí hai. Sikandar i Aazam aur us kí maut ke bad us ke chár sipáhsáláron kí hukúmat Yahúdáh ke mulk men húí. Is zamáne men Misr ke bádsháhon Ptolmis wg., kí hukúmat záhir hotí hai.

(*a*) Sikandar i Aazam se Antiokas Epifanes tak. Q. M. 333-175.

(*b*) Antiokas Epifanes kí hukúmat. Q. M. 175-165.

(*c*) Makabis ke Ahd i saltanat. Q. M. 165-162.

(*d*) Rúm kí Ahd i Saltanat ke zamáne men itáat ba-zaría ahd. Q. M. 162-70.

(*e*) Rúmíon kí ahd i hukúmat men farmánbardárí ke sáth itáat.

Yún ákhirí koshish bhí Khudá ke iráde ke muwáfiq Abiraham kí nasl se ek Muqaddas qaum taiyár ho jáe, ba-záhir nákámyáb húá. Lekin haqíqat men Khudá ne us ráh ko, jis se insán ko naját mil jáe, taiyár kiyá, yih nahín ki Yahúdí qaum kí sarfarází ho, balki Khudá ká wuh irada ki insan ko Ilahi mazhab diya jae, pura hua. Parágandagí ke bhárí natíjon men se ham zail men pánch ká zikr karte hain:—

1. Yahudi log Khudá ká matlab aur Iláhí mazhab ko phailáne ke wáste dunyá men phail gae.

2. Wuh Haikal jo mazhabí ibadat o tásírát ká markaz thí, Yarusalam men qaim rahí.

3. Jin maqámát men jilá-watan Yahúdí gair-qaumon ke

darmiyán rahte the, wahán bhí intizám qáim ho gayá thá, aur **ibadat-khane** ban gae the, aur har ek ịbádat-ḳháne ká ịláqa Yarúsalam kí haikal aur us kí ịbádat se thá, aur un ịbádat-ḳhánon men subh o shám kí qurbání ke badle men **dua** bandagí hotí thí, aur ámm log **shariat** kí kitábon ká mutálạa kiyá karte the, kyúnki un kí kitáb ká tarjuma Yúnání zubán men Septuajint ho gayá thá, un ke zaríạ se gair-qaumon men Yahowáh kí pahchán kasrat se phail gaí thí.—(*Stanley's Jewish Church.* III. 43. 167.)

4. Qaum i Yahúdáh ne ba-ḳhúbí mạlúm kar liyá thá **ki** dunyáwí aur qaumí iqbálmandí tasallí ká báịs nahín, aur yún we ek bihtar mazhabí intizám ke liye, yạne **dukh uthanewale** aur **najat-dihinda Masih** kí ámad ke liye, misl us shaḳhs ke, jo shám kí táríkí se dil barḳhásta hokar roshan subh ká muntazir hotá hai, taiyárí ke sáth intizárí karte the.

5. Yahúdíon kí ịbádat ká asar gair-qaumon men húá, ki un **ke mabud** Yahúdíon ke zinda mạbúd ke sámhne **tanazzuli** pakarne lage, aur yún dunyá Masíhí Kalísiyá ke liye taiyár hone lagí.

IV.—*Iláhí mazhab ká barháo Ḳhudá kí rahnumáí se barguzída logon men ba-zaríạ wáqịát aur un kí bátiní zindagí se záhir húá. Is bátiní barháo kí nisbat Puráne Ahd-náma kí chha nazm kí kitábon men parhte aur daryáft karte hain, ki shariạt kí tásír un ke dilon men aur zamíron par kaisí thí. Muqaddas kitáb kí nazm kí kitábon men tín bare mazmún hain, jo sab ụlúm se ịláqa rakhte hain:—*

Insan kyá hai?
Khuda kyá hai?
Yih **khilqat** jis men ham rahte, aur ạmal karte hain kyá hai?

Tín nazm kí kitáben, bátiní **jazbat** se taạlluq rakhtí hain, un ke mazámín us bátiní josh ko, jo Ḳhudá aur us ke kámon par aur insán par, jo Ḳhudá kí nasl hai, dhyán karne se paidá hotá hai, ziyáda mutaharrik karte hain.

1. **Zabur** ká mazmún ạmúman ḳhilqat kí paidáish, Ḳhudá kí rahnumáí, naját, Ḳhudá, aur us kí kárígarí o shariạt, aur insán se, jo un sab báton ke bích men hai, mutábiq hai. Wuh insán ke dil ko árásta karnewálá, har zamáne ke liye gít kí kitáb hai.—(*Stanley's Jewish Church.* 2. 157.)

2. **Gazal ul Gazalat** ká mazmún shádí hai. Wuh ek Iláhí intizám, yạne us rishte ke, jo Ḳhudá aur us ke logon ke bích men hai, tashbíh hai, aur us ká bayán ḳhásskar miyán bíbí kí

muhabbat hai jis se matlab yih hai ki kalísiyá men ímándáron ke dilon ko Ḳhudá kí muhabbat ke liye aisí targíb pahunche, ki miyán bíbí kí muhabbat ke zaría se Iláhí muhabbat qáim ho jáwe.

3. Yaramiyáh ke **Nauha** men us tạlím ká zikr hai, jo Ḳhudá kí tambíh se kí gaí, jis kí tásír barguzída logon ke dilon par aisí húí, ki un kí bátiní hálat bihtar ban gaí, aur is kitáb kí tạlím se un ke dilon men hubb ul watani bahut baṛh gaí, aur bátiní josh bhí ziyáda baṛh gayá.

We gíten jo ḳhilqat kí paidáish aur Ḳhudá kí rahnumáí o naját aur gharáne kí muhabbat aur qaum kí ummed aur gamálúda wáqiát ke the, un ke dilon par ziyáda tásír karte the, aur un gíton ke zaría se Iláhí Rúh ne un ke dilon par, jo asar o bhárí tásír paidá ki, ab tak insán ke dilon par asar paidá karte hain, aur un ko Ḳhudá kí taraf khínchte hain.

Tín aur nazm kí kitáben hain, jo dhiyán o gaur karne kí qúwat se ịláqa rakhtí hain, un ke mazmún ek qáim o mạqúl bunyád paidá karte hain, jis se bátiní josh ko taraqqí hotí játí hai. Un men rúhání zindagí kí filásafí ká bayán páyá játá hai, aur we Ḳhudá ḳí taraf se un tín suwálon mazkúra ká jawáb dete hain. Un ká ḳháss mazmún yih hai, ki sirf **danai hi haqiqi khush-hali, aur mubarak halat insan ki hai.**

1. **Amsal** ká mazmún "dánái hai." Wuh mukhtasar taur se ạmm muháwarát men tajribekárí ke natáij batátí hai, aur yih bhí záhir kartí hai, ki insán kí ạlá darje kí dánái is men hai, ki wuh Ḳhudá kí sharíạt ko máne, aur un kí ạlá darje kí be-waqúfí is men hai, agar wuh Ḳhudá kí sharíạt kí bátori ko radd karen. Wuh aisí ịbárat aur chhoṭe chhoṭe fiqron men likhí húí hai, ki jald zihn men á jáwe.

2. Is baṛe usúl i mazkúra men do amr mustasná mạlúm hote hain, auwal baz log ziyáda koshish karte hain, ki Ḳhudá kí sharíạt ko mánen, par un kí hálat ḳhush-hál nazar nahín átí. **Aiyub** kí kitáb ek shaḳhs kí zindagí ká ahwál hai, jo báhamí guftogú ke taur par likhí gaí hai. Yih shaḳhs apne zamáne men sab logon se ziyáda nek chalan thá, lekin dukh o taklíf men sab se ziyáda giriftár thá. Is kitáb men ḳháss yih tạlím hai, ki is dunyá men koí chíz nahín hai, jo ḳhárijí taur se kisí bande Ḳhudá ko, jo Ḳhudá ká dost hai, kuchh nuqsán pahunchá sake. Aiyúb apne hál kí kull tajribekárí ke sáth dạwá kartá hai, ki main sachchá ádmí hún, aur apní tajribakárí ke bẹịs mál kí barakaton ko hásil karne ke liye taiyár húá. So

yih mustasna amr sirf záhirí khiyál hai, aur **danai hi barakat hai**.

3. Baz log jo sharíat ko nahín mánte, we bahut khush-hál nazar áte hain.

Waiz kí kitáb ek dúsre shakhs ká ahwál hai, jis se malúm hotá hai, ki wuh shakhs dunyádár thá, tau bhí us ke cháron taraf farhat-bakhsh chízen bahutáyat se maujúd thín.

Sulaimán aalá darje ke shán o shaukat ke takht par baitha hai, aur kull dunyáwí sámán us kí marzí ke muwáfiq us ke bas men hain, jis ke wasíle har tarah kí dunyáwí aish o gunáh kí lazzat chakhtá hai. Lekin us ne páyá ki "Sab kuchh butlán o hawá kí charán hai;" aur hásil i kalám us ne kahá, ki "Ab Khudá se dar aur us ke hukmon ko mán, ki yihí púrá insán hai." **Waiz 12:13.** So yih mustasná hai, siwáe záhir kí báton men koí chíz nahín. Liházá yih natíja qáim rahá, ki **danai hi haqiqi niamat** hai.

V.—*Barguzída logon kí andarúní zindagí ke barháo ke sáth ek kháss muntazir mizáj un men paidá kiyá gayá thá, ki jis se we ummed ke sáth intizárí karte the, ki ánewálá hádí hamárí qaum ká Naját-denewálá hogá, aur hamárí qaum fathmand hogí.*

Ab ham ne safáí se dekh liyá, ki Khudá ne barguzída logon men Iláhí mazhab ke usúlon ko un ke be-rúní o andarúní zindagí men qáim kiyá, aur jab we dunyá men phail gae, yih usúl rúhání zindagí ká chashma ban gae, aur tamám dunyá ke wáste barakaton ká báis húe. Khudá ne insán ko is tarah se ek nae bihtar rúhání intizám ke liye taiyár kiyá, jo usúl kalísiyá ke liye the. Jo usúl Puráne Ahd-náme men kalísiyá ke liye ban gae the, zail kí ibárat men páe játe hain:—

1. **Ek hi Khuda** par ímán rakhná.
2. Dunyá se **alahidagi**.
3. **Ahd** jis kí muhr khatna thá.
4. **Shariat** jis ká ikhtisár das ahkám hain.
5. **Qurbani o ibadat** ke rusúmát.
6. Theocracey, yane **Ilahi hukumat**.
7. Manárkí, yane **Shahi hukamat**.
8. **Haikal**.
9. **Ruhani zindagi**
10. Ek abadí **badshahat** o bádsháhat ke liye **muntazir mizaj**.

DUSRE BAB KE SUWALAT.

1. Iláhí hukúmat ke kyá mane hain?
2. Qadím kalísiyá kí taríf karo.
3. Hukúmat i Iláhí kí taríf kin kitábon men páí játí hai? Aur kháss wáqiát ká bayán karo.
4. Khudá ne Hukúmat i Iláhí ke zaría se apne logon ko kaun se pánch sabaq sikhláe?
5. Hukúmat i Sháhí kí taríf kaun sí kitábon men mundarj hai?
6. Hukúmat i Sháhí ke bání hazrat Dáúd kyún kahláte hain?
7. Kis mazhabí o mulkí intizám se Sháhí Hukúmat kí khusúsiyat thí?
8. Hukúmat i Sháhí ke zaría se barguzída qaum men Mazhab i Iláhí kí taraqqí kí kaun sí naí báten záhir húín?
9. Das firqon ke bayán men kaun sí akhirí bát yádgár hai?
10. Firqa Yahúdáh ko kaun asír karke le gaya? Aur kis jagah ko le gayá?
11. Asírí ke zamáne kí táríkh kin nabíon kí kitábon men mundarj hai?
12. Pahlí babálí kis kháss wáqia se mutaalliq hai? Aur kis ne us ká bayán likhá?
13. Dúsrí babálí ká kháss wáqia kyá hai; aur kis ne bayán kiyá?
14. Puráne ahd ke ikhtitám aur nae ahd ke ágáz ke darmiyán ke arse men kyá kháss tawáríkhí wáqiát mundarj hain?
15. Puráne ahd ke ikhtitám ke waqt barguzída qaum kí hálat kyá thí? Aur wuh tásír jo Mazhab i Iláhí se mutaalliq thí kyá thí?
16. Puráne Ahd-náme men barguzída qaum kí rúhání zindagí kí taraqqí men kaun sí do báten mundarj hain?
17. Tín nazm kí kitábon kí khássiyat jo dilí-josh se mutaalliq hain, batláo.
18. Kaun sí tín nazm kí kitáben hain, jo mazhabí dhiyán se mutaalliq hain?
19. Amsál kí kitáb ká mazmún kyá hai?
20. Kin kitábon men do záhirí iatirázon ká radd hai?
21. Kalísiyá ke das bhárí bunyádí usúl batláo.

HISSA I DOYUM.

IS BAYAN MEN KI PURANE AHD-NAMA MEN BANI ADAM KO MASIH KE LIYE TAIYAR KARTA HAI.

PAHLA BAB.

QURBANI AUR TASHBIHAT KE BAYAN MEN.

Sonahli Ayat.—"Ki us ne apní marzí ke bhed ko apne nek iráde ke muwáfiq jo áge hí se apne men ṭhahráyá thá, ham par záhir kiyá, ki wuh waqton ke púrá hone ke intizám par sab chízon ke sire ḳhwáh we jo ásmánon par, ḳhwáh we jo zamín par hain, Masíh men miláwe." **Afs. 1 : 9, 10.**

Puráne Ahd-náme men Al-Masíh ká zahúr chár silsilon men páyá játá hai :—

1. Qurbánían.
2. Tashbíhát.
3. Bádsháhat.
4. Nabúwat.

QURBANION.

I. *Qurbánion ká shurúʻ.*

1. Ham yaqínan yih nahín kah sakte, ki qurbánion ká chashma kyá hai, baz ḳhiyál karte hain, ki Ḳhudá ne un ko muqarrar kiyá, aur Ádam ko qurbánion ká taríqa sikhláyá, aur baz log sochte hain, ki insán ne apní shukrguzárí aur Ḳhudá se mel karne kí ḳhwáhish se yih taríq iḳhtiyár kiyá, aur Ḳhudá ne us ko durust kiyá, aur pák ṭhahráyá, táki log is ke zaríe se Ḳhudá ke maqbúl i nazar ṭhahren, aur qurbat i Iláhí hásil karen. Garaz ki jo is ká chashma ho, par yih sáf záhir hai, ki Ḳhudá ne us ko qubúl kiyá, aur us kí tartíb ko durust kiyá, aur yún yih ek zaríạ insán ke liye inkisháf marzí i Iláhí ká ban gayá.

2. Sab se **pahle qurbani ka zikr** wuh hai, jo Qáín o Hábíl ne guzrání. **Paid. 4 : 3-5.**

3. Sab se pahle qurbání ke zikr men un ke *asl* **manon** ká kuchh bayán nahín páyá játá hai, lekin pichhlí qurbánion se, jin ko barguzída logon ne aur gair-qaumon ne guzráná hai, yih sáf natíja nikaltá hai, ki we qurbánion ko is wáste guzránte the, ki Iláhí fazl kí shukrguzárí o Iláhí rahmat ke liye faryád karen, yạne yih duạ hai, ki buráí un se dafạ ho, aur áyanda musíbat aur áfat áne kí rok ho, is bát se yih iqrár safáí se záhir hotá hai, ki insán Ḳhudá se mel nahín rakhtá, aur kisí na kisí tarah se is muḳhálifat ko dúr karná zurúr hai.

II. *Qurbánion ká baṛháo.*

1. Ham is ká bayán do usúl par karte hain. **Ilahi fazl ke liye shukurguzari** aur **Ilahi rahmat ke liye ek dua.**

2. Túfán ke bạd jo ạhd Núh kí qurbánion ke zarịa záhir húá, wuh ạbid o mạbúd ke darmiyán ek **aqd** thá. **Paid. 8 : 20-22 ; 9 : 17.**

Yih ạhd Abirahám kí qurbánion men ziyáda tasallí-baḳhsh mạlúm hotá hai, aur yih ek nishán Ḳhudá ke wạdon par Abirahám ke ímán láne ká aur zamánat ká ki wuh apne gharáne men ịbádat qáim karegá, thá. Muqábala karo. **Paid. 13 : 18 ; 15 : 17-21, 18 : 19** áyat se.

3. Núh o Abirahám kí qurbání se **khud-nisari** ká ḳhiyál záhir hotá hai.

Ek jánib Ahd Ḳhudá ká wạda hai. Dúsrí jánib insán ke ímán ká iqrár aur zamánat hai, ki Ḳhudá kí farmánbardárí o ịbádat karenge. Ḳhudá ne is tarah agle zamánon ke logon men ḳhud-nisárí kí tabíạt paidá kí, jo kámil taur se Al-Masíh men púrí húín. Yih bayánát jaisá Masíh Ḳhudáwand ne ḳhud farmáyá, Al-Masíh men hokar ishára kartá hai.

We insán ko Masíh kí ámad ke liye taiyár karte the, agle zamáne men insán ke dilon men sirf Masíh ká ḳhiyál paidá húá thá. **Ibr. 10 : 5-10** ko Yúhanná pánch báb kí 46 áyat se muqábala karo.

Izháq kí qurbání se ḳhud nisárí ká ḳhiyál ziyáda sáf ho játá hai, qurbánion men yih dastúr thá, ki we apne deoton ke liye besh-qímat chízen nazr o niyáz karte the, aur us zamáne men yih bhí ḳhiyál thá, ki laṛká báp kí milkiyat hai, aur báp bil-ịwaz laṛke ke zimmedár samjhá játá thá. Liházá jab Abirahám ne Izháq ko guzráná to goyá us ne bilkull apne áp ko Ḳhudá ke huzúr guzráná aur bá-wujúde ki wuh ímán láyá thá, ki Izháq ke zaríe se jo wạda Ḳhudá ne mere sáth kiyá hai, púrá hogá, táham us ke guzránne men dareg na kiyá. Is qurbání

meṉ ziyáda safáí se bataur pesh-ḳhabarí ke is amr kí mushábihat hai, ki Al-Masíh áp ko baní Ádam ke liye qurbán karegá.

4. Ịd i Fasah ek tarah kí qurbání is bát kí yádgárí thí ki **bazarie khun Misr ki gulami se rihai hasil hui**, aur is bát kí tashbíh thí, ki ham burí hálat o gunáh kí gulámí se bach jáweṉge, is ḳhiyál se pahle, Baibal ká sab se baṛá yih ḳhiyál sáf ho játá hai, **ki "bagair khun bahae rihai nahin."** Ịd i Fasah ke sál ba sál mánne se yih natíja nikaltá hai, ki wuh ek baṛá bhárí wasíla Masíh ke liye baní Ádam ko taiyár karne ká thá; wuh níz Masíh ko qubúl karne ká bhí. **1 Qur. 5 : 7 ; Yuh. 1 : 29.**

5. Is ke thoṛe ạrse ke bạd jab we koh i Síná par pahuṉche yih Ạhd tasdíq kiyá gayá, yạne baháyá húá ḳhún logoṉ par gunáhoṉ se pák karne ke liye chhiṛká gayá, is se mạlúm hotá hai, ki **gunah ka kafara ba-zarie khun i qurbani ke zarur tha**, táki insán Ḳhudá ke sáth Ạhd bándhe, yih ḳháss darja insán kí taiyárí karne ká thá. Yih Al-Masíh ko samajhne o qubúl karne ke liye zurúr thá. **Khur. 24 : 3-8 ko Ibr. 9 : 18-28 se muqabala karo.**

Is waqt tak zail ke darját qurbánioṉ ke mạnoṉ ke baṛháo meṉ záhir húe.

1. Iláhí rahmat ke liye shukrguzárí o darḳhwást.
2. Hifázat ke liye ek ạhd o wạda, aur Iláhí rahmat ke liye darḳhwást.
3. Ḳhud-nisárí o Iláhí rahmat ke liye darḳhwást.
4. Ġulámí se riháí ba-zarịa fazl i Iláhí, gunáh ká kafára ba-zarịa rahmat i Iláhí.

Jo qurbání Músá ke zamáne meṉ ba-zaríe Ịd i Fasah o rít o rasm ḳhaime ke zuhúr meṉ áíṉ, we zail ke tín taríq par ba-tartíb i waqt páí játí haiṉ.

1. Soḳhtaní qurbání.	Shukrguzárí o ḳhud-nisárí. Ahbár 1.	
2. Salámatí ká zabíha.	Nazr kí qurbání. Ahbár 2. Zabíha salámatí ká. Ahbár 3.	Shukrguzárí o Ḳhudá ke liye nazr o niyáz karná.
3. Ḳhatá kí qurbání.	Ḳhatá kí nazr Ahbár 4. Gumráhí kí nazr. Ahbár 5.	Muạ́fí ke liye ek duạ́.

Aur in qurbánioṉ ke ạláwa ek aur qurbání **khushbu jalane** kí, jis ko Káhin duạ́ ke sáth jalátá, yạne guzrántá thá. Káhin

duá men logon ká madadgár thá. Yih qurbání Káhin o logon kí duá kí tashbíh thí.

Shariat se qurbání ke mane ziyáda safái se záhir ho gae, aur har roz sharíat kí tásír qurbánion ke manon ke batáne men barhtí gaí. **Akhlaqi qanun** yane das ahkám se gunáh kí burái ziyáda safái se malúm ho gaí thí. **Rit o rasm ke qanun** se qurbání guzránne kí khássiyat aur taríqa aur hudúd malúm ho gae the, aur jab sharíat ká matlab ziyáda safái se samajh men áyá, yih khiyálát qurbánion ke wasíle sáf záhir ho gae, ki gunáh ke iqrár o muáfí kí zurúrat hai; tab ek nae darje ke log muqarrar húe, yane **kahanat** ke liye Hárún aur us ke bete makhsús kiye gae. **Ahbar 8: 14.**

Pahle Músá Khudá kí nazdikí hásil karne ke liye khatá kí qurbání láyá, bad is ke sokhtaní qurbání, is bát ko záhir karne ke liye, ki khud-nisárí Khudá kí khidmat ke liye hogí, aur phir salámatí ká zabíha, jis ke zaríe se apní shukrguzárí záhir kare, Khudá ko nazr guzráne. Bad is ke isí tartíb se áyanda hafte men sab logon ne qurbáníán guzránín, tab mazbah par ág názil húí, yih qurbáníán maqbúliyat ká nishán thín. **Ahbar 9: 15-24.**

Is waqt se qurbání zail kí tartíb se guzrání játí thín.

1. **Khata ki qurbani**:—Khudá kí **qurbat** ke liye.
2. **Sokhtani qurbani**:—Khudá ke liye **khud-nisari**.
3. **Salamati ka zabiha**:—Khudá ke sáth **mel ke** liye.

Sokhtaní qurbání ko guzrán nahín sakte the, táwaqte k khatá kí qurbání maqbúl na ho, jab salámatí ká zabíha sokhtaní qurbání ká ek hissa ho gayá thá. Yún Khudá ne apne logon ko talím dí, to khatá kí qurbání ek kháss qurbání ho gaí thí. Khatá kí qurbání Khudá o insán ke darmiyán ek ahd ká nishán thí, aur wuh jawáb detí thí, ki insán gunáhgár hai, kyúnki insán ne ahd ko torá hai. To khún, jo zindagí kí tashbíh hai, baháyá játá thá, aur is bát ká nishán thá, ki gunáh ke sabab gunahgár **maut ka mustahaq** hai, aur ki Khudá rahmat ke sabab se gunahgár kí maut kí iwaz men **qurbani** ká zabíha **qubul** farmátá hai.

Is ibádat men pahle Khudá áp insán ke nazdík átá aur mel kí ráh muqarrar kartá hai, aur agarchi roz-marra khatá kí qurbání bamújib talím ke guzrání játí thí, tau bhí kull qánún ke liye sál men ek dafa kafára ke din par kháss taur se guzrání játí thí, yih qurbání banisbat sab qurbánion ke ziyáda matlab kí thí. **Ahbar 19.**

Is ke mane jo Masíh se mutaalliq the, rafta rafta Yúhanná Baptisma-denewále tak ziyáda safáí se záhir hote gae, lekin Yúhanná ne Masíh ko dikhlákar apne shágirdon se goyá háth se háth milá diyá, aur sab se mashhúr nishán Masíh ká batlá diyá, aur kahá, ki "Dekho Ḳhudá ká Barra jo jahán ke gunáh uṭhá le játá hai." **Yuh. 1 : 29.**

Jab ḳhatá kí qurbání ke zaríe nae taur se gunahgár Ḳhudá ke sáth ahd kartá thá, tab soḳhtaní qurbání guzrántá thá, jis se murád ḳhud-nisárí thí, ki soḳhtaní qurbání guzránnewálá apne jism aur rúh ko Ḳhudá ke huzúr nisár kartá hai, aur yih bhí záhir kartá thá, ki jis ne áp ko Ḳhudá ke huzúr kámil farmánbardárí se guzráná hai, be-gunáh hai, yane Masíh. Ibr. 10 : 8-10. Tab salámatí ká zabíha guzráná játá thá, jis ká ek hissa guzránnewálá khátá thá, is ke yih mane the, ki guzránnewále ká mel Ḳhudá ke sáth ho játá thá, aur Ḳhudá ke dastarḳhwán ke pás pahunch játe hain. **Ibr. 13 : 15.**

Ab yih suwál lázim átá hai, ki qurbáníon ne kis tarah se Masíh ke liye logon ko taiyár kiyá?

1. Un ke zaríe se we **gunah se waqif ho gae**, aur ján gae, ki ham ba-báis gunáh ke Ḳhudá se aláhida hain, aur ki us ke liye muáfí páná zurúrí bát hai.

2. Unhon ne pákízagí ko sikhláyá, aur insán ke gunáh ko záhir kiyá, aur **Khuda ki pakizagi** kí fazílat ko ba-muqábale insán kí nápákí ke sábit kiyá.

3. Unhon ne sikhláyá, ki Ḳhudá kí nazdíkí sirf gunáh kí muáfí se ho saktí hai, aur **muafi** ek muqarrar **darmiyani** ke wasíle se ho saktí hai. Ibádat karnewálá ḳhud mazbah par lahú nahín chhiṛaktá thá, lekin Káhin us ke liye chhiṛaktá thá.

4. Unhon ne sikhláyá, ki wuh jo muáfí ká ḳhwástgár hai, zurúr hai, ki **khud hi qurbani ko lawe**, jis se yih ḳhiyál thá, ki us ko ek farmánbardár zindagí Ḳhudá ke sámhne basar karní paṛegí.

5. Unhon ne sikhláyá, ki we ḳhud kámil nahín, balki **anewali kamil qurbani** ká aks hain: kámil qurbání wuh hogí, jo "Aurat kí nasl sámp ke sir ko kuchlegí." Is wáste ki bagair roshní salíb kí qurbánion ke mane samajh men nahín áwenge.

Ḳhudá ne zamánon men tajribakárí se baní Ádam ke dil men **kafara** o **khud-nisari** aur **mel** ke ḳhiyálon ko jamáyá, jo kámil taur se Masíh ke zaríe se záhir húe; qurbánion ke

mạne poshída the, aur un ká izhár púre taur se nahín ho saktá, jab tak Masíh ne ákar záhir na kiyá; níz yih tạlím qurbáníon kí, Masíh aur us ke áne ká matlab bhí samajh men nahín á saktá thá, aur ab bhí hamárí samajh men nahín átá, agar qurbáníon kí tạlím Puráne Ạhd-náme se ham ko na mạlúm hotí. Ibtidá se qurbáníon kí zurúrat aur us ke mạne rafta rafta ziyáda safáí se khul gae, yahán tak ki Yahúdíon kí Ịd i Fasah aur Ḳhudáwand kí ziyáfat donon ne milkar us shaḳhs par gawáhí dí, jis ne donon ko muqarrar kiyá, aur jo dunyá ká Najátdihinda thá. Ham ko díndár Yahúdíon ke muwáfiq qurbáníon kí bábat tạlím na dená cháhiye, par jaise nabíon ne tạlím dí, aur Nae Ạhd-náme se us ke mạne o tạlím batáe játe hain, usí taur par un par ḳhiyál karná, aur tạlím dená zurúr hai. Puráná ạhd miṭ gayá, táki nayá ạhd qáim howe. **Ibr. 8: 13 10: 11-14.**

TASHBIHAT.

I. **Mane.** Pák Nawishton men tashbíh kisí ánewálí chíz ke naqshe se murád hai. We kamtar darje kí shabíh hain, kisí usúl se murád hain, jo Masíh ke zamáne men ziyáda safáí se záhir ho játá hai, aur wuh bát jo ánewálí hai, Mushábeh hai. Maslan Ịd i Fasah ká Barra Masíh ke Mushábeh hai, aur Masíh Mushábeh-bih hai.

II. Puráne Ạhd-náme ke tashbíhát ká ḳháss **matlab** yih hai, ki barguzída logon ke dilon men ánewále Masíh ká sachchá ḳhiyál jam jáwe, aur yún we Masíh kí ámad ke liye taiyár ho jáwen. Tashbíhát par ham gaur karte hain, táki daryáft karen, ki Masíh ká sachchá ḳhiyál kis taur se insán ke dil men paidá húá.

III. Chand **usul** ká bayán, jin se ham tashbíhát ká matlab nikál sakte hain.

1. Jaisá ḳhilqat kí paidáish aur intizám men yagánagat pái játí hai, waise hí sachái ke izhár men **Khuda ki tartib men yaganagat pai jati hai.** Ḳhudá insán ke baṛháo ká naqsha rakhtá hai, jis ke mutábiq wuh apne irádon ko anjám degá, aur detá hai, aur wuh wáqiát ko aisá tartíb detá hai, ki us ke naqshe ke muwáfiq anjám ho, liházá tawáríḳh kí báten áyanda zamánon kí báton ká sáya hain. Kyúnki ek hí naqsha mází o mustaqbil ke liye hai, "Wáqiát hí wáqiát kí tashbíh hain." Wáqiát par is liye gaur karte hain, táki áyanda Ḳhudá

ke naqshe par ziyáda roshní howe, banisbat us naqshe ke, jo zamáne mází ke wáqiát par mabní hai.

Baibal men mází wáqiát aise tarz o taríqe se mazkúr hain, ki istiqbál ke wáqiát kí mushábihat un se záhir howe. **Afsion 1 : 10.**

Yih yagánagat ek ḳhássiyat hai, jo ilhám i Baibal ke minjánib i Alláh hone kí shahádat i kámila hai. Maslan koí shakhs rát men shahr kí saṛak par chaltá hai, aur roshní us ke áge hai, to sáya us ke pánw ke nazdík rahtá hai, aur jab wuh áge ko chaltá hai, aur roshní us ke píchhe hai, to sáya ziyáda lambá ho játá hai; tab dekhnewálá shaḳhs jántá hai, ki wuh sáya ánewále shaḳhs ká naqsha hai. Waise hí ḳhaima bhí taiyár ho gayá thá, táki us men Ḳhudá kí huzúrí ká taḳht ho, aur yún us zamáne men us ká matlab púrá húá, lekin wuh bhí Masíh kí tashbíh thá, aur Ḳhudá insán kí shakl men ákar rahne ká sáya thá. **Khur. 25 : 8-9 ko Ibr. 9 : 9-12** se muqábala karo.

Ḳhudá har waqt aur har shaḳhs men wuh ịláqa dekhtá, jo us ke bhárí natíje se mutaạlliq hai. Ham un sab ịláqon ko nahín dekh sakte hain, lekin ilhám baḳhshá gayá, táki kisí qadr Ilábí naqshe ko insán ko samjhá dewe. Ilhám na sirf lafzon balki insán kí zindagí o aạmál aur wáqiát men hai. Puráne Ạhd-náme men Masíh ne un ịláqon ko, jo us se mutạalliq the, dekhá, aur us ne apne shágirdon ko bhí us ká taạlluq daryáft karná sikhláyá. **Luqa 24 : 27.**

2. **Purane Ahd-name** men wuhí **usul** páe játe hain, jo **nae Ahd-name men ziyada safai se bayan** kar diye gae hain. Puráne Ạhd-náme ke bunyádí usúl zail men mundarj hain.

(*a.*) **Khuda ek** hai. **Paid. 17 : 1 ; Khur. 6 : 3 ; 1 Qur. 8 : 5, 6.**

(*b.*) **Khuda pak** hai, aur pákízagí kí tashbíhát jaltá húá búṭá aur pák-tarín jagah. **Khur. 15 : 11** ko **Muk. 15 : 3, 4** se muqábala karo.

(*c.*) Ḳhudá **chahta** hai, ki **insan pak bane.** Is kí tashbíh Ạhd ká sandúq aur us kí tawáríḳh hai. **Ahbar 9 : 2 ; 20 : 7** ko **1 Patrus 1 : 16** se muqábala karo.

(*d.*) **Insan gunahgar** hai, aur Ḳhudá se gunáh kí **muafi ki zururat** hai. Is kí tashbíh Haikal aur ịbádat ke rusúm hain. Muqábala karo. **Khur. 19 : 10-13** ko **Ibr, 12 : 18-24** se.

(e.) **Auron ke dukh ki iwaz men Khuda insan ke gunah muaf karta hai.** Is ki tashbíh qurbáníán aur ḳháss-kar ḳhatá kí qurbání hai. **Yas. 53 : 10, 11** ko **Mati 20 : 28 ; 26 : 28 ; Rum. 3 : 24** se muqábala karo.

Yih tashbíhát aur isháre misál ke taur par likhe gae hain. Tálib ilmon ko cháhiye ki is mazmún par gaur karen, aur Puráne Ahd-náme kí dígar áyaton se bhí, Nae Ahd-náme kí áyaton se muqábala karen.

3. Yih **mushabahat** jo musbábeh aur musbábeh-bih ke darmiyán páe játe hain, yih sirf usúlon men hí páe játe hain, na ki záhirí báton men, masalan [d i Fasah ká Barra Masíh kí tashbíh hai, kyúnki us ne logon ko ímán ke zaríe muhlik ḳhatre kí hálat se riháí dilwáí.

Ján-nisárí riháí kí ek shart hai, aur jo shaḳhs naját ká tálib thá, us ko zurúr thá ki apní iwaz wasíle ko istiamál men láwe, aur jo usúl mushábeh men wuhí mushabeh-bih men sikhláe gae, liházá we ek dúsre ke mane ko sikhláte hain, aur is mushábahat se jo pák nawishton men mushábeh o mushábeh-bih ke darmiyán páí játí hain, aisá malúm hotá hai ki kisí shaḳhs ne peshtar se apne iráde ke muwáfiq is mushábahat ko muqarrar kiyá thá, kyúnki mushábeh wuhí usúl sikhlátá thá jo mushábeh-bih hí men páe játe hain. Is sabab se sáf záhir hotá hai ki mushábeh ká matlab mushábeh-bih hí ke liye rásta durust karne ká thá, aur yih kuchh zurúrí bát na thí ki mushábeh o mushábeh-bih hí ke matlab ko un logon par záhir kare, jin ko mushábeh diyá gayá thá. Mushábeh ne sirf un logon ke ḳhiyál ko mushábeh-bih hí ke samajhne o qabúl karne ke liye taiyár kiyá.

4. **Waqiat** yá **ashkhas** jin ká zikr Puráne Ahd-náme men hai, aur un ko Nayá Ahd-náma mushábeh **batlata** hai, ham sirf unhín ko **istiamal** men lá sakte hain, aur yih munásib nahín ki ustád us se ziyáda mushábeh qáim kare, is men kuchh shakk nahín ki Puráne Ahd-náme men bahut se mushábeh hain, jaise bahut sí pesh-ḳhabrián, jin ká sáf bayán Nae Ahd-náma men nahín hai. Aksar mufassirín kí kamzorí is men hai ki we be-shumár mane apne ḳhiyálon ke mutábiq nikálte hain, jab ki un ká kuchh thikáná nahín. Pas dánishmand ustád is qáide kí hadd ke andar chaltá hai.

5. Kaí ek **misalon** se sáf malúm ho játá hai, ki mushábeh kis tarah barguzída logon ko Masíh kí ámad ke liye taiyár kartá thá.

1. **Khaima.**
2. **Qurbanian** ; In ká zikr húá hai.
3. **Mann. Khuruj 16 : 14-15** ko **Yuhanna 6 : 31-35** aur **48-50** se muqábala karo.
4. **Chatan.** Jis se páni ká chashma niklá **Gin. 20 : 11** ko **1 Qur. 10 : 4** se muqábala karo. Yih donon tashbíbát logon ko sikhlátí hain, ki Masíh apne logon kí parwarish hai.
5. **Id i fasah ka barra. Khur. 12 : 5-14** ko **Yuh. 1 : 29 ; 1 Qur. 5 : 7** se muqábala karo. Yih tashbíh Ahd ká nishán hai, jo insán kí makhlasí ba zaríe Masíh záhir kartí hai, aur chúnki hár ek gunáh Ahd ko tortá thá is liye
6. **Halwan** záhir kartá thá, ki Ahd ke logon ke gunáh ba-zaríe qurbání dúr ho játe hain, jab we gunáh ká iqrár aur tauba karte hain. **Ahb. 16 : 20-22** ká **Ibr. 9 : 28 ; 1 Pat. 2 : 24** se muqábala karo.
7. **Sardar Kahin. Ahb. 16 : 3-19** ko **Ibr. 9 : 7-12** se muqábala karo.

PAHLE BAB KE SUWALAT.

1. QURBANION KA SILSILA.

1. Puráne Ahd-náme ke kin chár silsilon se Masíh kí ámad záhir hotí hai ?
2. Qurbání guzránne ká shurú kyá thá ?
3. Pahlí qurbání jis ká zikr Baibal men hai kyá thí ?
4. Wuh kis bát ká nishán thí ?
5. Núh aur Abirahám kí qurbáníon men kyá bát páí gaí jo pahlí qurbání men na thí ?
6. Izháq kí qurbání men khud nisárí ká khiyál kis tarah se záhir hotá hai ?
7. In wáqiát se kis tarah barguzída qaum Masíh ke samajhne ke liye taiyár ho gaí ?
8. Id i Fasah kis bát ká nishán thá ?
9. Pahlí Ibádat kí rasm se jo Koh i Síná par húí kyá talím milí ?
10. Mutafarriq qurbáníon kí tartíb jo shurú se guzrání gaín batláo ?
11. Sharíat qáim hone ke bad is tartíb men kyá tabdílí húí ?
12. Khatá kí qurbání ke mane aur matlab ko batláo ?
13. Masíh kí ámad ke liye qurbáníon se kis tarah taiyárí húí ?

14. Qurbánioṉ ke maṇe kis tariq se sikhláná cháhiye ?

II. **Tashbihat ka silsila.**

1. Pák nawishtoṉ meṉ tashbíh se kyá murád hai ?
2. Tashbíhát ká ḳháss matlab batláo.
3. Tashbíhát ká matlab samajhne ke liye pahle kis qáịde ko mánná cháhiye ?
4. Puráne Ạhd-náme ke bunyádí usúl kyá haiṉ aur un ko Nae Ạhd-náme se kyá nisbat hai ?
5. Mushábeh aur mushábeh-bih ke darmiyán kyá ịláqa hai ?
6. Puráne Ạhd-náme se tashbíhát ke chunne meṉ ustádoṉ ke liye kyá qáịda bihtar hai ?
7. Tashbíhát kí chand misáleṉ maạ un ke maṇoṉ ke do.

DUSRA BAB.

BADSHAHAT O NUBUWAT KE BAYAN MEṈ.

Guzashta Sabaq meṉ ham ne bayán kiyá hai, ki barguzída log kis tarah bazariạ qurbání o tashbíhát ke Masíh o us ke kám ke samajhne ke liye taiyár kiye gae.

Ab ham is par gaur kareṉge ki kis tarah Ḳhudá ne bazaríạ bádsháhat logoṉ ke ḳhiyáloṉ ko Masíh ke liye taiyár kiyá.

BADSHAHAT.

I. Bádsháhat ke wáqiát se.

1. Bádsháhat ke **shuru** meṉ.

Pahlí bát yih hí thí logoṉ ne Misr kí gulámí se rihái pái, aur Bahr i Qulzum kí halákat se Ḳhudá kí ḳháss muạjizána rahnumái o hifázat se bach gae. Jaisá log apne báp dádoṉ kí fathyábí aur taklífát ká jo mulk kí ḳhátir húí bayán karte haiṉ. Isí tarah Baní Isráel qisse ke taur par us rihái ká bayán, jo Firạún ke háth se aur Bahr i Qulzum se húí thí zikr kiyá karte the. We is amr meṉ bilkull **lachar** the, lekin un kí rihái muạjizána taur se húí, chúṉki **Khuda un ka najat-dihinda tha.** Yih bát ek baṛí naját kí tashbíh aur un kí qaum kí bunyádí patthar thí. Wuh baṛí naját Masíh ke zaríạ se honewálí thí. In sab tajribakárioṉ ne us naját ke samajhne o qubúl karne ke liye un ko taiyár kiyá.

2. **Theocracy** se, Yane **Ilahi hukumat** ke zamáne men aise muháware un kí zubán men jári húe, ki Masihána bádsháhat ke khiyál usí maháware men adá ho sakte hain, aur har ek qaumí intizám is bádsháhat kí tashbíh thí, ki un ká bádsháh akelá Al-Qádir ná-dídaní Khudá hai; aur un ke hádí maurúsí hádí na the, balki wuh ba-taur gumáshte ke min-jánib Alláh muqarrar hote the, yihí ek sabab un kí yagánagat ká thá, aur un par Khudá kí shariat kí farmán-bardárí, aur ibádat karná, aur qaum kí har ek bhárí muámale men, Khudá hí se saláh lená farz thá. We zamín ko misl asámíon ke Khudá se lete aur us ká pahlá phal Khudá kí nazr karte the. Us kí hukúmat bagair darmiyání ke thí; aur wuh nádídaní taur se har ek shakhs par hukúmat kartá, aur har shakhs ke tamám muámale ká faisla-kuninda thá.

3. **Hukumat i shahi** kí bádsháhat ke zaríe se Khudá ne logon ko Masíh ke liye taiyár kiyá. Jab we dunyáwí bádsháhat cháhte the, Khudá ne is shart par un ko bakhshá ki bádsháh kí shariat ko mánen. Wuh bádsháhon ke bádsháh kí tashbíh thahre. Dáúd o Sulaimán kí ahd i saltanat kí hashmat men jin tasawwurát ne riwáj páyá un hí ke zaríe abadí bádsháh Masíh kí peshkhabarí nabíon se áí.

Ákhirkár sháhí hukúmat barbád ho gaí, is wáste ki bádsháh aur log bhúl gae ki Khudá ne kis matlab ke liye un ko buláyá aur sarfaráz kiyá thá.

4. **Asiri men,** jis qadr záhirí hukúmat játí rahí usí qadr logon ne samajh liyá ki Khudá kí bádsháhat rúhání hai, aur us kí hukúmat logon ke dilon par hai. Agarchi log jiláwataní aur asírí men the tau bhí Khudá kí bádsháhat barbád honewálí na thí, kyúnki abadí Yahowáh rihái-denewálá un ká bádsháh thá, aur asírí ke dinon kí taklífát men un kí intizárí o ummed ziyáda qawí ho gaí thí, ki Yahowáh khud Masíh men zahúr farmáwegá. Yún unhon ne sikhláyá ki tamám dunyáwí ikhtiyár o qudrat o bádsháhat Khudá ke zer i hukúmat hogí. **Dan. 2: 34-35.**

5. **Bahali men,** agarchi bádsháhat kí peshkhabarí dí gaí thí, ki wuh rúhání hogí, tau bhí kuchh záhirí intizám o qawánín un men ban gae. Yahowáh kí bádsháhat ká markaz yane Haikal, usí jagah qáim rahí jis men Masíh záhir hone ko thá, wuh kull jagahon se jahán kahín dunyá men Khudá kí ibádat hotí thí taalluq rakhtí thí.

II. Wạdon̲ se.

1. **Abiraham se.**

Us men̲ tamám dunyá ke gharáne Masíh se barakat pánewále the. Jo kuchh Ḳhudá ne Abirahám ke liye kiyá, aur us ke ḳhándán ke taiyár karne ke liye thá ki Masíh ko dunyá men̲ láwe.

2. **Musa se.**

Wuh hádí, Nabí darmiyání o qánún banánewálá thá, aur us ká zahúr aur chál o chalan aur tạlím aisí thí ki log us ke zariạ se Masíh kí pahchán ke liye taiyár ho jáwen̲ **Ist. 18 : 18, 19.**

Par Músá aur us ká kám sirf ibtidá thá, aur wuh qaum jis ko us ne tarbiyat o mutrattib kiyá ánewále bádsháh ká ishára thá jis men̲ Masíh bádsháh ho gayá, aur jo kuchh Ḳhudá ne us qaum ke durust karne men̲ kiyá, so sab kuchh Masíh ko dunyá men̲ láne ko kiyá.

3. **Daud se.**

II. Samuel ke 7wen̲ báb ká mazmún yih hai ki un kí bádsháhat ek abadí bádsháhat hogí, aur wuh wạda jo kiyá gayá thá, ki main̲ tumhárá Báp hún̲gá, yih wạda kuchh to Sulaimán men̲ púrá húá, lekin Masíh men̲ kámil taur se púrá húá. **Ibr. 1 : 5.**

Aur asírí ke dinon̲ ke Zabúron̲ ká mazmún yih hai. **Zab. 89 : 34-37** o Nabíon̲ ká git hai. **Amus 9 : 11 Yar. 30 : 9-33 ; 17-18. Hizqiel 34 : 23-24. Hizqiel 37 : 24-25.**

In sab wạdon̲ ká mazmún yih hai ki Dáúd ká beṭá hukúmat karegá, aur us bádsháhat men̲ sárí qaumen̲ shámil hon̲gí, aur wuh bádsháhat insánon̲ ke dilon̲ aur un ke irádon̲ par musallit hogí. Is wáste us ká bádsháh insán ká beṭá hogá, aur chún̲ki us kí hukúmat kámil rástbází o muhabbat kí hogí, liházá us ká bádsháh Ḳhudá ká beṭá hogá.

III. Us ke tasawwurát se.

1. Wuh **hamesha tak** rahegí.

Us ke shurụ men̲ ek muạjizána riháí húí. Is bát se záhir húá ki us ká bádsháh Ḳhudá hai, is wáste ki Ḳhudá us par hukúmat kartá thá, pahle ḳhud aur bạd us ke elchí ke zaria se ; wuh abadí bádsháhat honewálí thí, kyún̲ki Ḳhudá us ká bádsháh thá. **Zab. 145 : 11-13.**

2. Wuh **Masihana** bádsháhat hogí, wuh ánewálá bádsháh Ḳhudá kí taraf se bhejá hogá, aur wuh abad tak rahegá. Aur in sab wạdon̲ ká majmụạ Dániel nạbí kí pesh-ḳhabarí men̲ muḳhtasar taur se zikr húá hai. **Daniel 7 : 13-14.**

3. Wuh **ruhani** bádsháhat hogí.

Pesh-ḳhabrioṉ kí bátoṉ se yih záhir hotá hai ki ánewálí bádsháhat rúhání hogí, aur Masíhána bádsháh par Ḳhudá kí rúh ṭhahregí. **Yasaiyah 11 : 1-9**. Aur wuh rástbází ke sáth hukúmat karegá. **Yas. 32 : 1-16.**

Us kí bádsháhat meṉ rahmat ek ḳhusúsiyat hogí. **Yas. 43 : 25, 44 : 22** ; Aur us Masíhána bádsháh ke dukhoṉ ke zaríạ se gunáh dúr ho jáweṉge. **Yas. 52 : 13 se 53 ; 1-13.** Yasạiyáh nabi kí kitáb meṉ kasrat se aise ḳhiyálat páe játe haiṉ, dígar nabíoṉ kí kitáboṉ meṉ bahut hair, maslan **Husia 14 : 4 Mikah 7 : 19. Yar. 31 : 34. Hizqiel 11 : 19. Daniel 9 : 24. Zakariyah 13 : 9. Malaki 3 : 1-2.**

Tálib Ịlmoṉ ko cháhiye ki aur áyatoṉ par bhí gaur kareṉ, mukhtasar bayán se ham ko mạlúm hotá hai ki is bádsháhat meṉ sab qaumeṉ shámil howeṉgí, aur yih bádsháhat ek nádídaní bádsháh kí hukúmat hogí, us ká sir riháí denewálá, aur Abirahám kí nasl, aur Dáúd ke gharáne kí hogí, us kí riáya dil meṉ aur zindagí meṉ pák hoṉge, aur is bádsháh aur bádsháhat ke zaríạ se badí maglúb ho jáegí. Aur Ḳhudá o insán ke darmiyán kámil mel phir qáim ho jáegá. Aur yih bádsháhat agarchi ek dunyáwí bádsháhat barguzída logoṉ ke ḳhiyáloṉ meṉ mạlúm húí, tau bhí us kí nisbat asl ḳhiyál yih thá, ki wuh bacháí húí rúhoṉ par ek rúhání hukúmat hogí, jis ká Masíh hákim hai.

Aur jab Masíh ne apná kám shurụ kiyá to us ne is bádsháhat kí manádí kí.

NUBUWAT.

Ḳhudá ne barguzída logoṉ ke sáth ek Ạhd bándhá thá, táki un ko aur dunyá ko Masíh ke liye taiyár kare. Is wáste us ne apní marzí ba-zaríạ ilhám záhir kí. **Afs. 1 : 9, 10.**

Nabíoṉ ká kám yih thá, ki us Ạhd ke matlab aur ilhámí marzí ko is taur se sikháweṉ, ki Ḳhudá ká iráda púrá ho jáwe. Un kí tasnífát o tạlímát kí asl se **intizari ki tabiat** paidá húí thí. Jaisá Puráne Ạhd-náme kí tawáríḳh se bhí záhir hai. Barguzída logoṉ kí zindagí ká ahwál is wáste aur bhí qábil i gaur hai, ki un ke ḳhiyálát ánewálí bádsháhat kí nisbat the.

Nabíoṉ ne gunáh aur ḳhatroṉ kí báteṉ aur ummed kí nisbat jo us zamáne se mutạalliq thíṉ, un ko tạlím o talqín kí, aur sab bátoṉ kí banisbat unhoṉ ne ziyáda safái se dunyá ke ánewále Núr kí bábat pesh-ḳhabarí dí. Us ilhámí tạlímát se ham Ḳhudá kí tạlím dene ke taríqe se wáqif ho játe haiṉ.

I. Nabíon̲ kí fihrist. Ham ne un ke námon̲ ko us tartíb se nahín̲ likhá, jis tartíb se Baibal men̲ mundarj hain̲, ham ne un ko ba-iqtibár tawáríkh ke tartíb dí hai.

1. **Hukumat i shahi ke Nabi** ba-tartíb zail munqasim hain̲.

(*a*) **Israel** ke Ambiyá; Yúnah, Amús, Húsíạ, Míkah. Unhon̲ ne Isráelíon̲ ko Asúríon̲ se bacháne ke liye koshish kí, aur kámyáb na húe. Ạn-qaríb 721 baras qabl Masíh ke Isráel asír ho gae.

Ab ham ek ek nabí ká mukhtasar hál, khásskar un ke kám o jagah kí nisbat bayán karen̲ge..

Yunah, gáliban sab nabíon̲ se qadím hai, jis kí tasnífát maujúd hain̲, wuh Khudá kí taraf se shahr i **Ninawah** kí manádí ko, jo Asúríon̲ ká dár-ul-saltanat thá, bhejá gayá thá. Is kitáb men̲ khásskar yih tạlím hai, ki halákat se bachne ke liye **tauba** zurúr hai.

Amus nabí ke zamáne men̲ ek zalzala áyá, us ne us **zalzala** ko **adalat** ká nishán batláyá, jo Isráelíon̲ ke gunáh ke baịs hogí. **Husia**, is nabí ne 60 baras Isráelíon̲ ko tạlím dí, aur ágáh kartá rahá, aur pesh-khabarí dí, ki we gunáh ke sabab Asúríon̲ ke háth se **halak** ho jáen̲ge.

Mikah, is nabí ne bhí pesh-khabarí dí, ki Isráel Asúríon̲ ke háth se tabáh ho jáwen̲ge, aur Yahúdáh Bábul ke háth, lekin jo bach rahen̲ge un **baqiya logon** ko **Masih** ke zaríe se **rihai** milegí.

(*b*) **Yahudah** ke nabí :—

Yúel, Yasạiyáh, Nahúm jinhon̲ ne Yahúdáh ko Asúríon̲ se bacháne kí koshish kí, aur kámyáb húe.

Safaniyáh, Habaqquq, Yaramiyáh jinhon̲ ne Yahúdáh ko Bábulíon̲ se bacháne kí koshish kí, aur kámyáb na húe. Ákhir ko Nabúkadnazar Bábul ke bádsháh ne Yarúsalam par charhái kí, aur 606 baras qabl Masíh us par qabza kar liyá.

Yuel nabí ne **tiddion** kí wabá ke zaríe se Yahúdáh ko sikháyá, ki Khudá Yahúdáh kí **adalat** karegá. Is nabí ke Kalám men̲ tauba, **bahali**, Rúh ul Quds ká nazúl o kalísiyá ke dushmanon̲ kí ạdálat aur ákhirí dinon̲ men̲ Masíhána bádsháhat ke qáim hone ke mazmún páe játe hain̲.

Yasaiyah nabí ne us iráde ke naqshe ká mukhtasar hál, jo Khudá dunyá ke liye rakhtá thá bataur pesh-khabarí bayán kiyá. Us ne **Masih ke jalal** o naját kí peshíngoí kí, táki Yahúdáh ke logon̲ ke dilon̲ ko, un aiyám men̲ jab ki Isráelíon̲

kí halákat Asúrion ke háth se 721 baras qabl Masíh húí, mazbút karen. Pichhle dinon men us ne yih peshíngoí kí, ki Yahúdáh Bábul se halák ho jáwegá. Magar ákhirí dinon men **kalisiya** bahál hogí. **Nahum** nabí ne **Ninawah** kí bábat jo Asúríon ká páe-takht thá, pesh-khabarí dí, ki wuh **barbad ho jaega,** táki Isráelíon kí barbádí ke bad Yahúdáh ke logon ká dil mazbút o diler howe. **Safaniyah** nabí. Yúsiyáh bádsháh ke dinon men nubúwat kartá thá. Us ne pahle Yahúdáh kí **islah** men koshish karne kí targíb dí, aur Yarúsalam kí barbádí o bahálí kí peshíngoí kí.

Habaqquq nabí ne bhí Yahúdáh kí **islah** men koshish karne men targíb dí, aur us ne Yahúdáh ke gunáh ko sáf záhir kiyá, aur jo **tambih** Kasdíon ke háth se Khudá kí taraf se hone ko thín, un se ágáh kiyá, aur us ne ba-zaríe peshíngoíon ke záhir kiyá ki Khudá Kasdíon se intiqám legá, aur Khudá ke jalál ká nayá zahúr hogá, aur yún un ko tauba kí taraf rujú kiyá.

Yaramiyah nabí ne peshíngoí kí, ki Yahúdáh Bábul se **halak ho jaega,** aur us waqt ke bad (qabl Masíh 606 baras) us ne áyanda baháli aur us **jalal** kí jo ba-zaríe **Masih** záhir honewálá thá, peshíngoí ki, aur yún logon ko tauba kí taraf bulàyá.

2. **Asiri ke zamane ke Nabi.**

Hizqiel Nabí ká kháss kám yih thá, ki logon ko **bahali** ke liye phir himmat diláwe, aur targíb de.

Abadiyah nabí ne **Adum** kí bábat peshíngoí kí, ki wuh apne fakhr ke sabab zalíl hogá, aur Yahowáh kí bádsháhat ká jalál záhir hogá.

Daniel nabí ne chár dunyáwí bádsháhaton ke barbáo kí peshíngoí kí, aur yih bhí záhir kiyá, ki sárí báton ká anjám **Khuda ki badshahat** ká barháo o fathmandí hogá. Is kitáb ka mazmún tawáríkh kí filásafí kí bunyád hai.

Is qáum kí wasat kull dunyá hogí, yane sárí qaumen is men shámil ho jáwengí, aur Yahúdáh kí bahál kí húí bádsháhat ek hí kull dunyá kí bádsháhat hogí.

Nabíon kí talímát se barguzída logon ke khiyálát ek hí markaz ban gae the, yane Masíh kí ámad ke khiyálát.

Us bahálí ne jo 536 baras qabl Masíh Khoras bádsháh ke hukm se húí, rúhání barháo ke liye ek bhárí targíb dí, yih rúhání taraqqí shurú men bahálí ke nabíon kí talím ke mutábiq thá. Un kí talím se rúhániyat kí taraqqí bahut húí.

3. **Bahali ke aiyam ke nabi.**

Hajji nabí, jab Sámariya logon ne **haikal** ke banáne ko

roká, us ne chár mahíne ke andar chár hí paigám ke zaríạ se logon ko us kám ke anjám dene ke liye targíb dí.

Zakariyah nabí, Zakariyáh aur Hajjí donon nabí us **naí badshahat** ke jalálí anjám kí nisbat jo Masíh kí ámad ke waqt hogá, peshíngoí karte the.

Malaki nabí, jab baháli húí, aur mazhab ká intizám qáim ho gayá thá, Malákí ne qaumí aur mazhabí zindagí ke baṛháo ke liye aisí targíb dí, jis kí tásír **Masih ki amad tak** qáim rahí.

Haikal kí taiyárí men in tín nabíon ne rahnumáí kí, aur logon ko dilerí bakhshí; aur yún ek mazhabí markaz us baṛe intizám ká ban gayá, jis intizám men Haikal aur ịbádat-khảne bích o bích the, qáim ho gayá, aur is intizám se Masíh kí ámad kí intizárí dunyá men paidá húí.

II. Nabíon kí peshíngoíon ke mazámín jo Masíh se ịláqa rakhte hain.

1. Nabíon ne **Masih ke chal o chalan** kí kaifiyat is taur se bayán kí hai, ki goyá Masíh kí taswír khínchkar dikhái hai.

(*a.*) Masíh ká **kam**.

Wuh insán ko gunáh se makhlasí bakhshegá **Paid. 3 : 15.** Wuh tamám dunyá ke gharánon ko barakat degá. **Paid. 22 : 18.** Wuh insán kí tasallí ká báịs hogá. **Yas. 25 : 8 aur 61 bab.** Wuh dunyá ko núr bakhshegá. **Yas. 49 : 6.**

(*b.*) Masíh ká **Nabi ka uhda. Ist. 18 : 18, 19.**

(*c.*) Masíh ká **uhda i shahana**. Us kí bádsháhat, fathmandí, hamdardí o salámatí kí aur ạlamgír hogí. Hukúmat ká ạsá us hí ká hai. **Paid. 49 : 8-10.**

Wuh "Ajíb, Mushír, Khudá i Qádir, abadiyat ká Báp, salámatí ká sháhzáda hogá. **Yas. 9 : 6.**

Sab se bihtar peshíngoíán jin se ziyáda ummed paidá húí. Dáúd ke gharáne se ịláqa rakhtí hain, goyá ki wuhí khándán un ká markaz hai.

Dáúd ke khándán ká jalál is bát men hai, ki "Masíh us ká Beṭá hogá."

Yar. 23 : 5, 6. Muqábala karo: **Luqa 1 : 32-33.**

Hizqiel nabí ne Dáúd ke beṭe ko deodár darakht kí súrat men dekhá. **Hiz, 17 : 22-24.** Aur chaupán kí súrat men bhí dekhá. **Hiz. 34 : 23-25.**

Dániel nabí ne us ko asmán ke bádalon par Ibn i Ádam kí shakl men áte dekhá.

Dan. 7 : 13. Zak. 9 : 10 men is taur se peshíngoí hai, ki

wuh goyá jangí kamán ko toṛ ḍáltá hai, aur qaumoṉ ko sulh ká muzhda detá hai.

Haj. 2 : 6, 7 meṉ us ke jalál zahúr gair qaumoṉ ke bích meṉ dekhtá hai.

Malákí nabí peshíngoí kartá hai, ki Áftáb ke tulṳ́ se us ke gurúb tak merá nám qaumoṉ ke darmiyán buzurg hogá. **Mal. 1 : 11.**

Yasa̤iyáh nabí 9 : 7 meṉ kahtá hai, ki us kí hukúmat o salámatí ke baṛháo kí kuchh intihá na hogí.

(*d.*) Masíh ká **uhda i kahanat.**

Wuh dukh uṭhánewálá hogá. Wuh be-qusúr hokar mujrim ke badle dukh uṭháwegá. Us ke háth aur páṉw chhede jáweṉge. **Zab. 22 : 16.**

Wuh hamáre gamoṉ ká bojh apne úpar uṭhátá, aur hamárí badkáríoṉ ke bá̤is kuchlá játá hai, aur wuh hamárá sháfí̤ hai. **Yas. 53.**

Wuh na sirf Yahúdíoṉ ká, balki gair-qaumoṉ ká bhí riháí denewálá hogá. **Yas. 55 : 4, 5.**

Wuh sab logoṉ ke liye rúhání chashma hai. **Yas. 60.**

Bádsháhat aur kahánat, yih donoṉ ṳhda us meṉ mil játe haiṉ. **Zak. 6 : 13.**

Wuh nayá A̤hd ká rasúl hogá. **Mal. 3 : 1.**

Tálib ul i̤lmoṉ ko cháhiye, ki aur áyatoṉ ko is mazmún par dekheṉ.

2. Ambiya zamána ba zamána Masíh ke **ane ke waqiat** ko ziyáda safáí se bayán kiyá karte the.

(*a.*) Ilhám ke shurṳ́ meṉ Masíh ke áne ká zikr is taur se húá ki wuh **insan** hogá. **Pai. 3 : 15.** "Aurat kí nasl."

(*b.*) Abirahám ke zamáne meṉ; jis **qaum** meṉ se wuh niklegá batláyá, **Pai. 22 : 18.** "Terí nasl."

(*c.*) Ya̤qúb ke zamáne meṉ: **Firqa** jis meṉ se wuh hogá, batláyá gayá. "Yahúdáh se riyásat ká a̤sá játá na rahegá." **Pai. 49 : 10.**

(*d.*) Yasa̤iyáh ke zamáne meṉ; **khandan** batláyá gayá, **Yasaiyah 11 : 1.** "Yassí ke tane se ek koṉpal niklegí."

(*e.*) Mikáh ke zamáne meṉ; **Shahr** batláyá gayá. **Mik. 5 : 2.** "Baitlaham."

(*f.*) Dániel ke zamáne meṉ; **Waqt** batláyá gayá. **Dan. 9 : 25.**

(*g.*) Mariyam ko **shakhs** batláyá gayá; **Luq. 1 : 30.** "Ai Mariyam mat ḍar."

(*h.*) Firishtoṉ ke zaríe se **din** batláyá gayá. **Luq. 2 : 11.** "Dáúd ke shahr meṉ áj tumháre liye."

(i.) Sitára ke zaríe se **ghar** batláyá gayá. **Mati 2 : 9** "Jahán̤ laṛká thá."

Yún̤ ham Puráne Ạhd-náme ke paṛhne se daryáft karte hain̤, ki Masíhána ḳhiyál puráne Ạhd ká usúl ul asl hai; us kí ibtidá is wạda men̤ ki "Ạurat kí nasl sámp ke sir ko kuchlegí" pái játí hai.

Puráná Ạhd-náma is Masíhána ḳhiyál ke liház se ṭhahar gayá; aur is ḳhiyál kí tásír ke mutábiq Baní Isráel ke rasúm muqarrar húe; aur is ke liház se bạze shaḳhs aur wáqiạ́t tashbíh samjhe gae; aur is ḳhiyál se Yahúdí logon̤ ke mulkí aur mazhabí muạ́malát ne súrat pakṛi; aur is liház se nabí apne paigám zamána ba zamána ziyáda safáí se aur qúwat ke sáth nayá karte the, us kí paidáish ke waqt tak:—" púre hone ke waqt tak."

Masíh, jo "ạurat kí nasl se" thá paidá húá; Ḳhudá mujassam húá, ek hí achchhí kámil qurbání húí; qiyámat aur zindagí záhir húín̤, Ḳhudá kí abadí bádsháhat ká bádsháh paidá húá.

Aur us ke paṛhne se ham daryáft karte hain̤ ki jis qadr Masíh ke áne kí intizárí kí taraqqí un bís sau baras ke ạrse [men̤ húí, usí qadr yih ḳhiyál bhí baṛhtá játá hai ki Ḳhudá ká iráda hai ki kull insán ko barakat howe.

Yih ek ạjíb bát bhí hai, ki Yahúdí log ziyáda ḳhud-garaz aur mutaạssib hote játe the, par Ḳhudá ká nek iráda ki kull insán ko barakat dewe záhir hotá játá thá.

Yih Masíhána ummed aur ḳhiyál kisí dúsre qadím ḳhiyál ke mánind nahín̤ hai. Jab ham is ke silsila par gaur karte hain̤ ham us hí ghar aur us hí din tak pahun̤chte, jis men̤ Ḳhudá ká Beṭá paidá húá.

SUWALAT.

III. Bádsháhat ká silsila.

1. Yahúdíon̤ kí bádsháhat ke shurụ́ men̤ kin wáqiạ́t se log Masíh ke kám o ḳhássiyat ke samajhne ke liye taiyár ho gae?

2. Masíhána bádsháhat ke kaun bhárí usúl Hukúmat i Iláhí men̤ záhir hai?

3. Hukúmat i Sháhí ne kis tarah is usúl ke matlab ko záhir kiyá?

4. Zamáne asírí aur bahálí kí tajrubakárí se kis tarah is usúl ká matlab záhir húá?

5. Ḳhudá ke wạda se, jo ḳhándán Abirahám se thá, kis tarah Masíh ká kám samajhne ke liye madad milí? aur kis tarah ba-zaríạ wạda Músá aur Dáúd ke, Masíh ká kám aur ḳhusúsiyat záhir hotí hai?

6. Bádsháhat ke tasawwurát se Masíh kí bádsháhat kí kyá ḳhusúsiyat záhir hotí hai?

7. Bádsháhat ká asl usúl kyá thá?

IV. Nubúwat ká silsila.

1. Nabíoṉ ká ḳháss kám kyá thá?

2. Hukúmat i sháhí ke zamáne ke nabíoṉ ke nám, aur har ek kí ḳhusúsiyat batláo? Asírí ke zamáne ke. Bahálí ke zamáne ke.

3. Is bát ká bayán karo ki nabíoṉ ne kis tarah. Masíh Ḳhudáwand kí ḳhássiyat kí peshíngoíáṉ kíṉ?

4. Mutawátir wáqịát ká jin se nabíoṉ ne Masíh kí ámad kí hálat záhir kí bayán karo?

5. Puráne Ạhd-náma ká asl usúl kyá hai? Aur barguzída qaum kí zindagí par is usúl se kyá tásír húí?

HISSA SEYUM.

NAYÁ ḀHD-NÁMA MASÍH ḲHUDÁWAND KÁ IZHÁR HAI.

BAB AUWAL.

Masih ki zindagi ke waqiat aur us silsile ka bayan, jis tarah se waqiat ko sikhana chahiye.

Hissa doyum ham ko us waqt tak pahuṉchátá hai, jis waqt Masíh ká zuhúr dunyá meṉ shurú húá. Masíh kí zindagí ke mashhúr wáqiát zail kí tartíb se páe játe haiṉ :—

Masíh ke tís baras kí taiyárí ke zamáne ke wáqiát.

1. Us kí **Ilahi zat**, tín bátoṉ meṉ :

(*a*) Mariyam ko firishte ne ḳhabar dí.

(*b*) Zakariyáh kí peshḳhabarí.

(*c*) Mariyam ká Gít.

2. Us kí **paidaish** ke wáqiát ; aur

3. Us ká **haikal men** pahle dafa **pesh ana** ; jin har do wáqiát ke sáth **garariyon** ká zikr jo dekhne áe the ; aur **Majusion** ká zikr jo púrab kí taraf se nazr guzránne aur ibádat karne áe the ; aur **Shamaun** nabí o **Anna** nabiya ká zikr jinhoṉ ne us áyanda hálat ko peshbíní se malúm kiyá ; aur **Herodis** ḳhúní mizáj o hasad karnewále ká bayán páyá játá hai.

4. Us kí **tufuliyat** ká zamána ; aur

5. Us kí **bulugiyat** ká zamána, jin har do zamáne kí tajrubakárí chár bátoṉ meṉ páí játí hai yane :—

(*a*) Us ká **gharana,** (*b*) Us kí **Baibal**. (*c*) Us ká **kam** (*d*) **Yarusalam ko jana.**

II. Masíh kí ḳhidmat ke Aiyám.

1. Ḳhidmat ká pahlá sál jis meṉ Masíh kí **shuhrat kam** thí ; is sál ke wáqiát kí tahrírát kam haiṉ.

(1) **Baptisma o Azmaish** jis ke zaríe se Masíh apní ḳhidmat meṉ dáḳhil húá. Un wáqiát ke sáth tín amr záhir húe :—(*a*) Rúh ul Quds ká nazúl. (*b*) Shaitán se muqábala. (*c*) Masíh kí fathmandí.

(2) Qáná i Jalíl men Masíh ká **pahla muajiza**, jis se us kí khidmat ká tarz daryáít hotá hai, ki wuh dunyá chhorkar jangal men na rahegá, balki misl awám-un-nás wuh ba qaid zindagí basar karegá aur logon ke khushí aur dukh dardon men sharík hogá. (*Stalker's Life of Christ p.* 48.)

(3) Us ká **haikal ko pak karna.** Yih us ke isláh karne ke kám ká shurú thá, jis se Yahúdíon ká gussa us par bharká; aur ákhirkár us ke isláh karne ke kám ká anjám yih húá ki wuh maslúb húá.

(4) Us kí **guftogu Niqudemus ke sath.** Is guftogú men Masíh ne us bádsháhat kí haqíqat ko záhir kiyá, jis ko wuh qáim karne áyá thá, aur batáyá ki kis taur par log us men dákhil ho sakte hain.

(5) **Samariya mulk men** Masíh ká kám o khidmat. Us ká ek kúen par ek **aurat ke sath guftogu** karná. Is jagah par us ne bádsháhat kí rúhání khássiyat aur sachchí parastish ko batáyá.

2. Masíh ke dúsre baras kí khidmat, jis men **ziyada log** us kí **pairawi karne lage**, aur us kí **shuhrat** ziyáda **phail gai**.

(1.) **Jalil men** us ká **kam o khidmat.** Is sál men us ke rahne kí jagah **Kafarnahum** thá, jahán us ne bahut muajize dikhláe.

(2.) Us ká **barah Rasulon ka chunna.** Yih kám us nae intizám, yane Masíhí kalísiyá ká shurú malúm detá hai. We pahle Masíh ke shágird húe; tab barábar us ke sáth rahte the, aur akhir men darja i risálat ko pahunche.

(3.) Masíh ká **pahari waz.**
Us waz men us ne Puráne Ahd-náma ke usúl ko bil-muqábil Naye Ahd-náme kí roshní ko dikhláyá.

(4.) Bárah **rasulon ka Mission.**
Yih Missionary kám kí ibtidá thí, goyá ki Masíhí kalísiyá kí ibtidá hí se yih khássiyat hai.

(5.) **Yuhanna Baptisma-denewale ki maut.**
Yih waqt Masíh kí zindagí men názuk o khatre ká waqt thá.

3. Masíh ke tísre baras ká kám bil-umúm **mukhalifat** ká zamána thá,—ziyáda **dushmani.**

(1) **Patrus ka iqrar. Mati 16 : 16.**
Is bare iqrár ke bad Masíh ke kám ká tariqa tabdíl ho gayá.

aur wuh usúl záhir húá, jo Masíhí kalísiyá kí bunyád ṭhahrá.

(2) Paháṛ par **Masih ki surat ka tabdil hona.**

Is wáqi se us ke shágirdon ká ímán áyanda kí baṛí ázmáish ke liye baṛh gayá; aur ḳhásskar Masíh apní maut ke liye, jo Yarúsalam men honewálí thí, taiyár ho gayá. **Luqa 9: 28-36.**

(3.) **Sattar shagirdon ka Mission.**

Yih us baṛháo ká zikr hai, jo Masíhí kalísiyá kí tawáríḳh kí ḳhássiyat hai.

(4.) **Laazar ka jilaya jana.** Baqá i Rúh kí tạlím jo is wáqiá ke sáth dí gaí.

(5.) **Peria mulk men Masih ki khidmat.**

III. Masíh kí zindagí ke wáqiát jo áḳhirí dinon men Baitania aur Yarúsalam men húe.

1. **Mariyam se** us ká **Masah pana,** jo us kí maut kí pesh-ḳhabarí samjhí játí thí.

2. Us ká **Yarusalam men dakhil** honá. Us ne apne ko bá-qáida sháhána taur se dár-us-saltanat men pesh kiyá, ki Yahúdí log us ko apná bádsháh samajhkar qubúl karen.

3. **Haikal men** us ká **talim dena.** Is wáqia se Yahúdí qaum ke sardáron aur Káhinon o Masíh ke darmiyán áḳhirí phúṭ paṛ gaí.

4. **Asha i Rabbani** kí rasm.

Is rasm se Puráná Ạhd-náma aur Nayá Ạhd-náma kí muwáfiqat záhir hai. Aur Nae Ạhd kí naját kí kámiliyat záhir hai.

5. **Gatsamani** bág men Masíh kí jánkaní. Yahán Masíh ne apní zindagí men sab se ziyáda musíbat o taklíf ká sámhná kiyá.

6. Masíh ká **giriftar hona.**

Yahúdíon o Rúmíon ne báham milkar us ko giriftár kiyá.

7. Masíh ká **Muqaddama.**

(*a.*) Kalísiyá. (*b.*) Mulkí.

8. Masíh ká **maslub hona.**

9. Masíh ká **ji uthna.**

10. Masíh ká **uruj karna.**

Ab hamárí samajh men, jo bhárí wáqiát Masíh kí zamíní zindagí men pesh áe, hamáre zihn men naqsh húe. We goyá Injíl kí tạlím ke ṭháṭh hain.

Agar koí shakhs pahlí dafa Masíh kí nisbat kuchh daryáft kartá hai, to zurúr is tarah se púchhtá hai, ki pahle us ne kyá kiyá; aur phir us ne kyá kahá; wuh zurúr in suwálát ke jawábát se samajh legá ki wuh kaun aur kyá hai.

Lihází ham in wáqiát ko zail kí tartíb par bayán karte hain :—

I. Us kí karámát o **kám.**

Jis se us ne Injíl ko íjád kiyá.

1. Us ká **Mujassam hona. Yuh. 1 : 1.**
2. Us kí **farmanbardari** o **khidmat,** jis se Puráne Ahdnáme ká intizám púrá húá, aur nae Ahdnáme ke intizám ká zahúr húá.
3. Us ke **muajizat,** jo us ke Iláhí ikhtiyár kí alámat o Iláhí qudrat ke izhár aur riháí bakhshne ke kám kí tashbíhát the.
4. Us kí **maut,** jis se Yahúdíon kí qurbáníon ká matlab aur pesh-khabarí púrí húí.
5. Us ká **ji uthna,** jis par hamárí hamesha kí zindagí kí ummed ká dár o madár hai.
6. Us ká **uruj.**
7. Us ká **Shafi hona,** aur abad tak **sardar kahin** rahná. **Ibr. 5 : 6.**

Jab bachchon ko talím den, to sirf wáqiát ko, is taur se sikháná cháhiye, ki we hamesha un ke zihn men naqsh rahen; aur jahán tak mumkin hai, bagair Filásafí ke sikhláná cháhiye sab se ziyáda talímyáfta tálib ul ilmon ko munásib hai, ki un wáqiát par aksar nazarsání kiyá karen, kyúnki aql kí khássiyat yih hai, ki jab wuh kisí wáqia ko qubúl kar letí hai, to áp apne liye apní Filásafí ko paidá karegí.

Ímán láne ke liye wáqiát ká honá cháhiye, ná wáqiát kí nisbat ek Filásafí yane ímán ke liye kisí haqíqí wáqia ká honá zurúr hai, kyúnki mahz aqída Filásafí ká káfí nahín hai.

II. Us ke kalimát.

Jis ke zaríe se us ne Injíl kí manádí kí; ham áge us kí talím par kuchh aur gaur karenge, par is waqt ke liye itná hí kahná káfí hai, ki us ne zail kí talím dí :—

1. **Tauret** o **nabion ki kitaben rastbazi** ke liye hidáyat o **rahnumai karti** hain.
2. Us ne **rastbazi ke usul** ko sikháyá.
3. Us ne áp ko ímán ke wáste wajúd o insán ká Najátdihinda aur Baní Ádam ká Khudáwand batáyá.

III. Masíh hí khud: yihí Injíl hai.

Agar ham sirf Masíh kí karámát o kalimát par gaur karte hain, to hamárí aqlon o zihnon par Masíh ke chál o chalan se us kí súrat naqsh ho játí hai.

Aláwa is ke nabíon kí shahádat par gaur karne, aur daryáft karne kí pesh-khabarí aur us ke wáqiát ke darmiyán muwáfiqat o mushábihat hai yá nahín. Masíh ne apná hí kám o Kalám pesh kiyá, táki unhín se sábit kare, ki us ká zahúr un hí peshíngoíon ká púrá honá hai. **Luqa 7 : 22; Mati 5 : 17.**

Masíh kí nisbat talím dene ká yih matlab hai, ki ham Masíh ko is taur se dikháwen, ki har ek tálib ul ilm Masíh ko, jo un ká Naját-dihinda o Bádsháh hai, ziyáda safáí se pahchánen.

Ustád ko lázim hai, ki Masíh kí haisiyat o shakhsiyat se, jaisí Injíl men bayán hai, wáqif hon, aur apní waqfiyat ko sabaq ke sáth roz-marra taraqqí dete jáwen.

Goyá ek sabaq se Masíh ká ek nazára hásil karke us ke naqsh ko apne zihn men mahfúz rakhen; agar ho sake, to us ko tahrír bhí karen, maslan :—Yisú kí tafúliyat Násarat men; ab is bát par gaur karo, ki is nazáre men tín báten záhir hotí hain :—

1. Masíh kí farmánbardárí.
2. Fazílat.
3. Taraqqí.

Har chahár Injíl men salís bayánát mundarj hain, aur tafsír bahut kam hai, aur we na Masíh kí zindagí ke hálát hain, balki taswírát hain. In taswírát ká bhí na sirf ek manzar balki chár manázir hain, táki ziyáda safáí se hamáre zihn men naqsh ho jáwen, o chár martaba mutawátir hamárí nazar ke sámhne guzarte hain.

Táki ziyáda safáí se Masíh kí zindagí o maut o jí uthne ke wáqiát malúm ho jáwen.

Yih Masíh kí nisbat sikhláne ká taríqa i Iláhí hai, jis se ham ko ishára miltá hai, ki ham kis tarah se sikhláwen.

Mati Al-Masíh ko ek **shahana shariat denewala** dikhlátá hai.

Malúm hotá hai, ki Masíh pesh-bíní se Iláhí marzí ke inkisháf ko púrá karne ke liye muqarrar húá thá.

Yih Injíl Abirahám se shurú hotí, aur is bát ko záhir kartí hai, ki Nayá Ahd-náma Puráne Ahd-náme se misl kalí ke bíj se ugtá hai.

Marqus Al-Masíh ko **qudrat rakhnewala** dikhátá hai. Wuh us kí ạmm ḳhidmat se shurụ́ kartá hai. Wuh Masíh ke aạmál kí Injíl hai. Wuh gair-qaumon̲ ke liye ímán ká darwáza kholtá hai. Us kí tạlím kí súrat **Aamal 10 : 38** ke mutábiq hai.

Luqa Al-Masíh ko **insan ka dost** záhir kartá hai, wuh Ádam se shurụ́ karke us ịláqe o muhabbat ko záhir kartá hai, jo Masíh sab insánon̲ se rakhtá hai.

Yuhanna Al-Masíh ko **Khuda ka beta** batátá hai, wuh azal se shurụ́ kartá hai, aur Masíh ko Ḳhudá o Naját-dihinda záhir kartá hai.

Masíh kí taswír nazáron̲ se, yạne Injíl kí báton̲ par gaur karne se khín̲chí játí hai. Maslan chand bhárí wáqịát, jin ká bayán sáde taur se Injílon̲ men̲ páyá játá hai, chunkar gaur karo :—

1. Wuh jo ibtidá men̲ Ḳhudá ke sáth thá hamáre darmiyán rahá.
2. Jaise ham ázmáe gae, waise hí wuh ázmáyá gayá, par wuh be-gunáh rahá.
3. Us ne garíbon̲ ko ḳhush-ḳhabarí kí manádí sunáí.
4. Us ne chhoṭe laṛkon̲ ko apne pás áne kí ijázat dí aur un ko barakat dí.
5. Wuh apne doston̲ ke sáth un ke gharon̲ men̲ rahá.
6. Us ne gamzadon̲ ko tasallí baḳhshí.
7. Us ne bímáron̲ ko changá kiyá.
8. Wuh **salib** par múá.
9. Us ke shágirdon̲ ne us kí qabr ḳhálí páí.
10. Us ke shágirdon̲ ne us ko maut ke bạd zinda dekhá.
11. Us ke shágirdon̲ ne us ko ásmán par saụ́d farmáte o barakat baḳhshte dekhá.

Ab un kámon̲ par aur ḳhidmaton̲ par gaur karen̲ge, jin ká zikr Aạmál o ḳhutút men̲ páyá játá hai, aur ham mạlúm karen̲ge, ki chár Injílon̲ ke bayánát un se kyá taạlluq rakhte hain̲.

Maslan :—

1. Wuh Ḳhudá o insán ke bích darmiyání hai.
2. Wuh rúhání haikal men̲ sardár káhin hai.
3. Wuh bádsháh hai jo ná-dídaní taḳht par masnad-nishín hai.
4. Wuh apní Rúh ke zaríe se ímándáron̲ ke dilon̲ men̲ rahtá hai.

Ab ham taiyár hain̲, ki us kí tạlímát par gaur karen̲.

SUWALAT.

BAB AUWAL.

1. Khudáwand Masíh kí sawánih i umrí ke tín hisson ko jo ki bare hain, batláo.
2. Us ke pahle barason ke kháss wáqiát ká zikr karo.
3. Us kí tín baras kí ámm khidmat kí khusúsiyat kyá thí?
4. Pahle sál ke pánch wáqiát ko, aur talím jo Masíh ke kám se taalluq rakhtí hai bayán karo.
5. Dúsre sál ke pánch wáqiát ko aur talím ko, jo Masíh ke kám se taalluq rakhtí hai bayán karo.
6. Tísre sál ke pánch wáqiát ká zikr karo.
7. Us ke sawánih i umrí ke ákhirí hisso men kaun se das wáqiát hain?
8. Khudáwand Masíh ke kámon ke sát sar-námon ko batláo?
9. Masíh kí talím bachchon ko kis tarah sikhláná cháhiye?
10. Khudáwand Masíh ke kalimát ká khulása batláo.
11. Us ke kámon aur kalámon se kaun sá wujúd hamáre ímán ke liye pesh kiyá játá hai?
12. Ham áp ko kis tarah se taiyár kar sakte hain, ki us wujúd ko tálib ilmon ke sámhne pesh karen?
13. Khudáwand Masíh ke kaun se chár nazáre Injílon men pesh kiye gae hain?

BAB DOYUM.

Masíh kí talímát ke bayán men.

Masíh kí zindagí kí nazar i sání ho chukí, wuh ásmán se utrá, insán ke bích men rahá, muajize dikhláe nekí kartá phirá; puráne ahd kí sachái kí talím dí.

Aur naí khush-khabarí ke bhed ko záhir kiyá, salíb par múá, qabr men dafn húá.

Murdon men se jí uthá, aur ásmán par urúj kiyá.

In wáqiát se niháyat bhárí suwálát paidá hote hain:—Maslan us kí zindagí o maut o jí uthná, aur us ke urúj ká kyá anjám húá? aur zamáne hál men hamárá rishta us se kyá hai? Hamáre iláqon ko, jo Khudá ke sáth hain, Masíh kí zamíní zindagí se kyá tásír hai? Wuh naját jis kí nisbat us ne talím o talqín kí, aur jo us ke zaríe se hogí, kyá hai? Wuh zindagí

jo us men hai, jis kí nisbat us ne apne shágirdon ko hukm kiyá, ki basar karen, wuh kyá hai? aur wuh bádsháhat, jis ko us ne sab ímándáron ke wáste kholá, kyá hai?

Mazkúra suwálon ke jawáb Masíh kí tạlímát hain.

Is mauqe par ham sirf un jawábát par gaur karenge, jin ko Masíh ne ḳhud pesh kiyá; bạd is ke ek dúsre sabaq men ham Masíh ke shágirdon ke bayánát par sochenge.

Masíh kí bhárí tạlím das sarnámon men páí játí hai:—

1. Ḳhudá kí bádsháhat.
2. Naját kí ráh.
3. Naí paidáish.
4. Mamsúh bádsháh.
5. Muhabbat kí sharíạt.
6. Ḳhudá kí Parwardigárí.
7. Duạ.
8. Rúh ul Quds.
9. Jí uṭhná.
10. Áḳhirí ạdálat, jis ká anjám abadí zindagí yá abadí ạzáb hai.

I. Ḳhudá kí bádsháhat.—Masíh ne apní ạmm ḳhidmat is bát kí manádí ke sáth shurụ kí, ki "**Khuda ki badshahat nazdik hai,**" aur jab us ne apne shágirdon ko pahle manádí karne ko bhejá, yih hidáyat kí, ki we "**Khuda ki badshahat**" kí manádí karen, aur yih Kalám i Muqaddas ká ḳhulása hai, aur wuh bádsháhat jo barguzída logon ke darmiyán Ḳhudá kí abadí bádsháhat ká ṣáya thí. Zail ke usúl ke sáth qáim húí thí:—

1. Ek **badshah**, jo Ḳhudá ḳhud thá.
2. Ek **ahd**, jis kí shart ímán aur farmánbardári thí.
3. **Shariat**, jo das ahkám the.
4. **Ibadat ke rasum.**
5. **Mulki intizam** ká sáz o sámán.

Us bádsháhat se logon ko zail kí báton kí tạlím dí gaí:—

1. **Khuda** un ká Bádsháh un ke darmiyán **maujud** hai.
2. **Khuda** un ko un ke dushmanon se **bachanewala** hai.
3. **Masih** jo **anewala** hai, **Badshah** hogá.
4. **Masih** jo **anewala** hai, **Najat-dihinda** hogá.
5. Ánewálí **badshahat ruhani** aur **shakhsi** hogí.

Yún Ḳhudá kí bádsháhat ká asl ḳhiyál qabl áne Masíh ke díndár Yahúdíon ke dilon men qáim húá, aur un ke dilon men yaqínan Ḳhudá Naját-dihinda o Bádsháh kí huzúrí mạlúm húí.

Yihí wuh bádsháhat hai, jis ke áne kí intizárí Zakariyáh kartá thá, aur jis ke áne ká nishán us ne Yúhanná meṉ páyá. **Luqa 1 : 68, 79.** Aur Shamaúṉ ne us kí intizárí kí, aur us ke áne ká nishán Masíh kí tufúliyat meṉ dekhá. **Luqa 2 : 29-32.** Bádsháhat kí manádí Masíh ne apní ạmm ḳhidmat ke shurụ́ meṉ kí, ki wuh nazdík hai. Us ne ṭhík ṭhík nahíṉ batláyá, ki us ká záhirí intizám kyá hogá. Is liye ki ạmm log ek naí hukúmat i Iláhí kí intizárí meṉ the, jo záhirí intizám ke sáth ho, us ne áp ko Masíh bhí nahíṉ batláyá, jab tak naí Rúhání bádsháhat ke usúl ko un ke diloṉ meṉ qáim hone na diyá.

Is bádsháhat ká **asl usul jis ki manadi Masih ne ki** yih thá; ki insán kí rúh Masíh kí itáạt kare. Yih usúl Masíh kí kull tạlímát kí kalíd haiṉ.

Jab koí shaḳhs Ḳhudá kí marzí par chaltá aur kamál koshish aur farmáṉbardárí ke sáth us kí marzí bajá láná cháhtá hai, tab samajhná cháhiye, ki Ḳhudá kí bádsháhat kí ibtidá us ke dil meṉ húí.

Jab wuh is martabe tak pahuṉchá, ki kamál muhabbat se wuh Ḳhudá kí marzí jaise ki Firishte ásmán par bajá láte haiṉ, púrá kartá hai, tab samjho ki Ḳhudá kí bádsháhat kamál ke sáth us meṉ maujúd hai. Jab Ḳhudá kí riạyá ká ịláqa us se aisá hai, to jáno, ki ab hazár sál ká zamána á gayá, aur jaise Masíh ab muqaddasoṉ ká bádsháh hai, qaumoṉ ká bádsháh hogá, aur Masíh kí bádsháhat ká áná yihí hai. **Mati 6 : 10.**

Is bádsháhat kí riạyá meṉ se har ek ke sáth Ḳhudá hai. **Yuh. 14 : 23.**

Jab kisí kí rúh meṉ yih bádsháhat átí hai, to Shaitán kí bádsháhat nest ho játí hai. **Luqa 11 : 20, 21.**

Is bádsháhat ká izhár Masíh ke Paháṛí Wạz meṉ hai.

II. Naját kí ráh. Yạne Ḳhudá kí bádsháhat meṉ dáḳhil hone kí ráh.

1. **Najat ki tarif.** Gunáh o gunáh ke zor aur gunáh ke natáij se riháí páná naját hai, aur us kí zurúrat Baibal kí ạmm tạlím meṉ hai.

2. **Us ka izhar Purane Ahd-name men hai.** Naját kí ráh puráne ạhd-náme ke intizám meṉ zail kí bátoṉ meṉ pái játí hai:—

(*a.*) **Tauba,** Ḳhudá kí nazdíkí kí ek shart hai.

(*b.*) **Qurbani,** Ḳhudá ke pás pahuṉchne ká ek wasíla hai.

(*c.*) **Farmanbardari,** jis ke bagair qurbání ạbas hai. **1 Sam. 15 : 22 ; Amus 5 : 22-24. Yas. 1: 11, 16-18.**

3. **Naya Ahd-nama us ka izhar hai**; Yisú is dunyá meṉ áyá, táki Naját-dihinda ho; us kí pesh-ḳhabarí us kí paidáish se peshtar húí. **Mati 1 : 21.**

Naját hásil karne ká taríq zail kí bátoṉ meṉ batláyá gayá :—

(*a.*) **Yisu hi par iman lana.** Un logoṉ se jo us ke pás áte the, Masíh ne kahá, "Mujh par ímán láo," "Merí bátoṉ ko máno, merí pairawí karo, hanoz shágird us naját ke púre matlab ko nahíṉ samajhte the; kyúṉki wuh matlab, us kí musíbat o maut o jí uṭhne ke zaríe se záhir húá thá, táham we us ko pahchánte aur piyár karte the, agarchi we kámil taur se us ko nahíṉ samajhte the, tau bhí we maqbúl shágird the, kyúṉki we us par ímán láe the.

(*b.*) Is ímán ke sáth **gunah se tauba** bhí zurúr hai. Jab Ḳhudá áp ko insán par záhir kartá thá, to tauba us ke sáth zurúr záhir hotí thí, aur Nae Ahd-náme ke zamáne meṉ bhí jab Ḳhudá Masíh meṉ záhir húá, tauba ká izhár bhí húá, yih gair-mumkin hai, ki koí gunahgár muhabbat ke sáth Masíh ko dekhe aur gunáh se ranjída ḳhátir na ho. **Luqa 5 : 8.** Yisú ne sikhláyá, ki sachchí tauba ke sáth aamál bhí zurúr haiṉ.

(1.) Dunyáwí mizáj ko tark karná. **Marq. 10 : 24.**
(2.) Ḳhudí ko tark karná. **Marq. 10: 15.**
(3.) Ḳhud-inkárí tauba kí shahádat hai. **Mati 10 : 38.**
(4.) Áp ko bilkull Masíh ke hawále karná. **Luqa 9 : 62.**

(*c.*) **Masih ke kafare ko qubul karna.**

Puráne intizám meṉ qurbáníoṉ se insán ko yih talím dí gaí:—

(1.) Gunáh kí pahchán.
(2.) Ḳhudá kí Quddúsí.
(3.) Bá-wasíle darmiyání, muáfí o mel kí zurúrat.
(4.) Gunahgár bil-iwaz apní qurbání láwe.
(5.) Kámil qurbání áyanda honewálí hai.

Pahle shágirdoṉ ke sámhne Masíh pesh kiyá gayá aur kámil qurbání batláyá gayá, jis ne ákar puráne ahd kí qurbáníoṉ ká matlab púrá kiyá. **Yuh. 1 : 29.**

Masíh ne apní ḳhidmat ke shurú meṉ záhir kiyá, ki insán kí naját us kí maut ke wasíle hásil hogí. **Yuh. 3 : 14 Yuh. 12: 32, 33.** Phir Yúhanná Rasúl ne bhí batláyá, ki Yisú ne yúṉ kahá táki un ko malúm ho jáe, ki us kí maut kis tarah aur is liye hogí.

Masíh apní maut kí pesh-ḳhabarí ziyáda safái se diyá kartá thá. **Mati 10 : 21** aur apní maut ko naját ke intizám meṉ shámil batláyá. **Yuh. 12 : 27, 32, 33.** Us ne kahá maiṉ

áyá hún, táki apní ján bahuton ke liye kafáre men dún. **Marq. 10 : 45.** Naját ke liye tauba karná aur Ibn i Ádam par jo Naját-dihinda hone ke liye uṭháyá gayá, ímán láná zurúr hai, is se rúhání aur abadí maut se rihái hogí, aur abadí zindagí rúh men hogí.

III. Naí Paidáish. Ḳhudá kí bádsháhat men dáḳhil hone kí shart hai.

1. Masíh ne us kí **zarurat batlai** hai. Us ne apní ḳhidmat ke shurú men sikhláyá ki Ḳhudá kí bádsháhat dilon kí hukúmat hai, aur sirf wuhí log Ḳhudá kí bádsháhat men dáḳhil ho sakte hain jo apne dilon ko bilkull Ḳhudá ke supurd kar dete hain, aur is bádsháhat men dáḳhil hone ke yih máne hain, ki Ḳhudá kí rúh insán ke dil men dáḳhil hoke sukúnat o hukúmat kare. **Yuhanna 14 : 23.**

2. Naí paidáish kí **zarurat ke asbab.**

(*a.*) Sab log gunahgár hain, un ke gunahgár hone ká sabab yih hai, ki we Ḳhudá ko sab se ziyáda piyár nahín karte.

Masíh ne kahá, ki main aison hí ke liye áyá hún. **Marqus 2 : 17. Mati 18 : 11.**

(*b*) Wuh dil jo hanoz tabdíl nahín húá hai har ek buráí ká chashma hai. **Mati 12 ; 33.**

3. Naí paidáish kí **tarif** ek pák-shuda dil men muqaddas bádsháhat ká qáim honá.

(*a.*) Wuh jo naí paidáish hásil karní cháhtá hai, us ke liye zarúr hai ki apne gunáh se **tauba kare** aur gunáh ko **tark kare,** aur Iláhí **rahmat ko dhundhe,** aur sab chízon se ziyáda Ḳhudá ko dil se **pasand kare,** aur us kí **ibadat o farmanbardari** kare, yane aisí muhabbat Ḳhudá ke liye rakhná cháhiye jo us ko chun lene men záhir hotí hai.

(*b.*) Jis ke wasíle dil tabdíl hotá hai, wuh Ḳhudá Rúh ul Quds hai, jo har ek ḍhúnḍhnewále ko úpar se qúwat baḳhshtá hai. **Yuh. 6 : 37.** Ham Rúh ul Quds ke kám ko ki kis tarah se dilon ko tabdíl kartá hai bayán nahín kar sakte. **Yuhanna 3 : 8.**

Par natáij se yih jánte hain ki hamáre dilon par tásír húí. **Yuhanna 1: 12, 13 ; 1 Yuhanna 4: 7, 8; 1 Yuhanna 5 :1-4.**

Wuh jo sar i nau paidá hotá hai naí maḳhlúq kahlátá hai, naí paidáish ek naí tajrubakárí hai jis se ham Ḳhudá ko Masíh men ek házir o názir naját-dihinda musháhida karte hain, aur us ko apní zamír o marzí o dil ká Ḳhudáwand qabúl karte hain.

Sikhláne men yád rakhná cháhiye ki wuh jo sar i nau paidá hotá hai us naí zindagí ke shurú men hai wuh Masíh men ek kámil ádmí nahín hai, wuh bachcha hai, aur agar ímán láne ke bad us se sahwan gunáh húá hai to be dil hokar máyús na honá cháhiye **Filippion 3 : 13, 14, 1 Yuh 2 : 1, 2.**

IV. Mamsúh Bádsháh. Khudá áp apní bádsháhat men hukúmat karnewálá hai, aur Khudá khud Masíh men hai.

Masíh apne báp ke sáth ek hai, ham is bát se is sabab se wáqif hain ki Masíh ne khud farmáyá hai ki:

1. Main **ruhani zindagi ka chashma** hún, wuh zinda roṭí hai. **Yuh. 6 : 51.** Wuh sachche angúr ká darakht hai, aur us kí bádsháhat kí riáyá ḍáliyán hain. **Yuhanna 15: 5.** Wuh darmiyání hai, jis ke zaría se us kí riáyá apne bádsháh se haqíqí iláqa rakhtí hai. **Yuhanna 14 : 6** aur **10 : 28.**

2. Wuh **mukhtar i kull** hai. Us ne kahá ki main áp ko apní maut ke bad zinda karúngá. **Yuh. 10 : 18.** Aur wuh auron ko bhí murdon men se jiláwegá. **Yuh. 11 : 25.** Wuh sab ádmíon par ikhtiyár rakhtá hai. **Mati 28 : 18.**

3. Wuh **Khuda i Qadir** hai, wuh hukm kartá hai ki mujh ko sabhon se ziyáda piyár karo. **Mati 22 : 37**; aur **10. 37; Yuh. 5 : 23.**

4. Us ne áp ko **Khuda ka Beta** batláyá, aur sabhon ko ijázat dí, ki mujh ko Khudá ká Beṭá kahen, aur wuh khud aur us ke sab dost aur dushman pahchánte the, ki us laqab ká matlab yih hai, ki wuh us bádsháhat ká málik hai, cháron Injílon men yih laqab pachís jagah áyá hai. (*Thompson's Theology of Christ pp.* 138.)

(*a*) *Shaitán* aur bad rúhon ne jo shaitán ke zer i hukúmat thín us ko yih laqab diyá. **Luqa 4 : 41**, unhon ne pahchána ki wuh Masíh hai aur wuh Yahúdíon ká bádsháh hai aur wuh un ke úpar ikhtiyár rakhtá hai. **Mati 8 : 29.**

(*b.*) *Dushmanon se,* **Mati 27 : 43,** unhon ne us ke laqab se jo us ne qabúl kiyá thá, yih samjhá ki us ká dawá yih hai, ki wuh maut par ikhtiyár rakhtá hai, yane wuh áp ko maut se bachá saktá hai, aur us ne haqíqat men aisá dawá kiyá. **Yuh. 10 : 18.**

(*c.*) *Rúmí súbedár* se, **Mati 27 : 54,** us ne yaqínan Masíh ko Iláhí wajúd samjhá.

(*d.*) *Sardár káhin* se **Mati 26 : 63,** jiske mane yih hain, ki Masíh ne dawá kiyá, ki main Iláhí hukúmat ká bádsháh hún.

(*e.*) *Shágirdon se.* Unhon ne iqrár kiyá, ki wuh Ḳhudá ká Beṭá hai; unhon ne samjhá, ki us men Iláhí qudrat maujúd hai. Yúhanná baptismá denewále ne kahá, ki Masíh kí zát qadím hai. **Yuh. 1 : 14-16.** Bahr i Jalíl par us ke shágirdon ne iqrár kiyá, ki wuh ḳhilqat (yá nature) par iḳhtiyár rakhtá hai, **Mati 14 : 33.** Marthá ne iqrár kiyá, ki wuh zindagí aur maut par iḳhtiyár rakhtá hai. **Yuhanna 11 : 27.** Patrus ne shágirdon ke wáste apne ímán ká iqrár kiyá, ki wuh abadí zindagí dene ká iḳhtiyár rakhtá hai, **Yuhanna 6 : 68, 69.**

(*f.*) *Masíh ne ḳhud* áp ko Ḳhudá ká Beṭá kahá aur is kahne se us ne iqrár kiyá, ki main usí qudrat ko rakhtá hún, jo sirf Ḳhudá men hai, us ne kahá ki main, jo Ḳhudá ká Beṭá hún sabt par iḳhtiyár rakhtá hún, us ká ḳháss haqq thá ki sabt ke din, jis ko Ḳhudá hí ne ibtidá men muqarrar kiyá thá, muḳhtár bane; us ke sunnewálon ne us ke bayán se samjhá ki wuh is iqrár se áp ko Ḳhudá ke barábar ṭhahrátá hai, aur Masíh ne un ke bayán par iạtiráz na kiyá, aur radd na kiyá balki us ko qabúl kiyá, aur us ne dạwá kiyá ki mere ḳhiyál o kalám o aạmál bil-jumla báp ke ḳhiyál o aạmál hain, aur jaise báp áp men zindagí rakhtá hai main bhí áp men zindagí rakhtá hún, aur dúsron ko murdon men se jilá saktá hún, aur us ne dạwá kiyá ki sab insán jaise báp kí ịzzat karte hain merí bhí ịzzat karen. **Yuhanna 5 : 17-23.** Muqaddame ke waqt Yahúdíon ne dạwá kiyá, ki wuh kufr baknewálá hai kyúnki us ne áp ko Ḳhudá ká Beṭá kahá, aur Masíh ne un ke dạwe ko tasdíq kiyá. **Mati 26 : 63-66,** aur us ne kahá ki main aur báp ek hain, aur sunnewálon ne samjhá ki wuh insán hokar áp ko Ḳhudá ke barábar ṭhahrátá hai. **Yuh. 10 : 30-33;** us ne kahá ki main dunyá kí paidáish se peshtar jalál men thá **Yuhanna 17 : 5,** phir kahá ki jis ne mujh ko dekhá us ne báp ko dekhá aur ki Báp Beṭe men hai aur Báp Beṭe ke wasíle kám kartá hai; aur Beṭe kí zát Ḳhudá ke sáth ek hai, **Yuhanna 14 : 9-14.** Wuh abadí bádsháhat ká bádsháh i abadí hai. Par us ne apne kám ke shurụ́ men áp ko Ḳhudá na kahá, wuh cháhtá thá, ki pahle insání ham-dardí ke wasíle se insán ko apní taraf khínch láwe. Tạlím dene men Masíh ko is taur se pesh karná cháhiye ki tálib-ul-ịlm mạlúm karen ki wuh insán hai jaise ki we insán hain. Masíh ne Ḳhudá báp ko apní zát men is taur se záhir na kiyá ki insán taạjjub kare aur hairat-zada hokar tạzím kare, lekin us ne muhabbat aur

ham-dardí aur har ek tajrubekárí insání men shámil hone aur apne kám o kalám se Ḳhudá Báp ko apní zát men dikhláyá.

V. Muhabbat kí sharíạt:—Ḳhudá kí bádsháhat kí sharíạt.

1. Us ká **dilon men qaim hona.** Ḳhudáwand Masíh ne sachche mazhab ká markaz insán ká dil batláyá. Pák kitáb men jab dil ká zikr hai, samjho, ki us ke shámil-hál istiạdád i ạqlí o josh aur marzí ká bhí zikr hai, aur dil hí insán ke aḳhláqí wujúd ká markaz hai. **Yas. 10 : 7**; aur **32 : 4**; **1 Samuel 1 : 74; Aiyub 15 : 12.**

2. **Us ki marifat dil se hoti hai.** Ḳhudáwand Masíh ne dil ko gunáh kí jáe sukúnat batláyá. Maslan be-sabab bháí par gussa honá, yihí ḳhún karná hai.

Mati 5 : 22, aur shahwat kí nigáh yihí ziná karná hai. **Mati 5 : 28**; aur qasam kháná Ḳhudá kí be-ịzzatí karná hai. **Mati 5 : 36, 37.** Sachchí parastish dil se taạlluq rakhtí hai. Maslan duạ karná, Ḳhudá aur dil ke darmiyán muwáfiqat ho jáná hai. **Mati 6 : 6.** Ḳhairát dená Ḳhudá kí muhabbat ká zahúr hai. **Mati 6 : 1-4.** Aur dídár Iláhí ke wáste Pák honá zurúr hai. **Mati 5 : 8.**

3. **Us ka zahur dil se hota hai.** Dil men na sirf josh hai, balki iráda aur ạql bhí shámil hain. Muhabbat kí sharíạt kí farmánbardárí men **aqli taslim bhi shamil** hai.

We jo muhabbat kí sharíạt kí farmánbardarí karte hain, Ḳhudá ko apne **khiyalat** o **khwahishon** o **afal** ká hákim jánte hain. Farmánbardár logon ke dil ke josh Ḳhudá kí taraf rujụ́ hote hain, aur we sochte hain, ki Ḳhudá sab chízon se pasandída hai. Aur we jánte hain, ki Ḳhudá ne apní riạ́yá ko farzandiyat ke darje men rakhá hai. Aisí pasandídagí aur aisá josh tamám zindagí ke irádon kí rahnumáí karte hain.

Aise log Ḳhudá ko pasand hain, aur un ká mizáj aur un ke chál o chalan gawáhí dete hain, ki we Ḳhudá kí bádsháhat kí riạ́yá hain. **Mati 7 : 16.**

4. **Tarif.** Yún ham dekhte hain, ki Masíhí ímán na sirf mazhabí josh balki pák zindagí kí bátiní asl hai. Aur áp ko Quddús Ḳhudá ke dast i mubárak men supurd kar dená hai, aur is usúl men Ḳhudá aur insán se dil ká haqíqí ịláqa bhí shámil hai. Masíh ne kahá, ki us ká fazl ham sab par ho, aur is muhabbat kí sharíạt ko do salís qawánín men sikháyá, aur un hí ko rástbází ke qawánín ká chashma batláyá. **Mati 22 : 37-40.** Yih bunyádí qawánín hain, aur puráne aur Nae Ạhd-náme men faráiz batláe gae hain. **Ist. 6 : 5;**

Ahbar 19 : 18. Aise salís aur ạmalí qawánín ko bachche qubúl kar sakte haiṉ, aur we bhí jo aạlá darje ke dánishmand, ạqíl aur mazhab kí bábat gaur karnewále aur rúhání ḳhiyál karnewále is se bihtar kuchh nahíṉ soch sakte haiṉ.

Aur wuh muhabbat jo pasandídagí aur josh se hotí hai, bádsháhat kí riạyá ke diloṉ meṉ aise musammam aur mustahkam irádoṉ ko qáim kartí hai, ki we apne bádsháh kí ịzzat karte, aur us kí marzí ko apní roz-marra kí zindagí meṉ púrá karte haiṉ, aur isí sharíạt ke mutábiq sab aạmál o irádoṉ aur qawánín kí ạdálat hogí.

(*Hopkin's Law of Love, and Love as a Law. Pt. II.*)

SUWALAT.

BAB DOYUM.

1. Baibal ke síkhne-wále kis tarah apní tạlím kí tartíb karte haiṉ?

2. Masíh Khudáwand kí aạlá tạlím kyá hai?

3. Yahúdí bádsháhat kis tarah se qáim húí?

4. Yahúdíoṉ kí bádsháhat se Ḳhudá kí bádsháhat ke áne kí nisbat kyá tạlím milí?

5. Masíh ke áne se pahle Yahúdíoṉ kí bádsháhat ke ḳhiyál kí kyá asl thí?

6. Ḳhudáwand Masíh kí tạlím ke mutábiq Ḳhudá kí bádsháhat ká asl usúl kyá hai?

7. Yih bádsháhat har shaḳhs ke dil meṉ kis tarah se qáim hotí hai?

8. Wuh bádsháhat zamín par kyúṉkar kámil ho jáegí?

9. Ham kis tarah mạlúm kar sakte haiṉ, ki Ḳhudá kí bádsháhat hamáre darmiyán áí?

10. Naját kyá shai hai?

11. Puráne Ạhd-náme ke mutábiq naját kí ráh ke kaun se martabe haiṉ?

Naját ke marátib jaisá Nae Ạhd-náme meṉ Yisụ́ Masíh ke zaríe zuhúr húe kyá haiṉ?

12. Naját kí ráh kí tạríf karo?

13. Naí Paidáish kí zurúrat kyúṉ hai?

14. Us shaḳhs ko kyá karná zurúr hai, jo sar i nau paidá honá cháhtá hai?

15. Naí Paidáish men Rúh ul Quds ká kyá kám hai?
16. Naí Paidáish kí taríf karo?
17. Kin chár taríqon se Masíh khud dawá kartá hai, ki Khudá aur main bádsháhat kí hukúmat karne men ek hí hain?
18. Shaitán aur Masíh ke mukhálifon, aur Rúmí Subedár aur Sardár Káhin aur Masíh ke shágird, aur khud Masíh ká, Khudá ká betá kahne men kyá khiyál thá?
19. Masíh ne apní khidmat ke shurú men ulúhiyat ká dawá kyún nahín kiyá?
20. Masíh kí talím ke mutábiq mazhab ká markaz o chashma kyá hai?
21. Baibal ke muháware men dil se kyá murád hai?
22. Baibal ke muháware ke mutábiq lafz muhabbat se kyá murád hai?
23. Kin do qawánín men Masíhí zindagí ke usúl páe játe hain?

BAB SEYUM.

VI.—Khudá kí rahnumáí aur parwardigárí.

1. **Us ki tarif.** Wuh dáimí khiyál hai jo Khudá i zuljalál apní tamám makhlúq ke sambhálne aur hifázat ke liye kám men látá hai, aur har waqt aur har ek makhlúq ke liye achchhá intizám kartá hai aur har'qism kí barakaten be-hadd dánáí aur qudrat se muhaiya kartá hai.

2. **Us ka bayan.** Khudáwand Masíh ne zail kí pánch báton men sikhláyá ki:—

(a.) Khudá makhlúq ká hákim hai aur apne iráde ke muwáfiq us par hukúmat kartá hai, aur wuh un qawánín ke mutábiq jin ko us ne muqarrar kiyá hai, hukúmat kartá hai. **Mati 5 : 45.** Us kí marzí aur us ke iráde ke mutábiq áftáb tulú hotá hai aur menh barastá hai; aur un qawánín ke mutábiq jo us kí be-hadd dánish aur hikmat ká izhár hai, rozmarra súraj ká tulú o gurúb honá thík thík hotá hai. Yih qawánín i muqarrara Khudá kí marzí ká zahúr hain, aur Khudá sab qawánín ká málik hai.

(b.) Khudá apne farzandon ko piyár kartá hai aur un ká khiyál rakhtá hai, aur is khiyál men na sirf nek balki bad

bhí shámil hain, **Mati 5 : 45. Luqa 6 : 35.** Ḳhudáwand hamárí tamám hájatrawáí ká intizám kartá hai, aur jab ki Masíh ne tạlím dí, ki is taur se duạ́ karo ki rozíne kí roṭí hamen̲ de, us ne ḳhiyál kiyá ki Ḳhudá hamárá parwardigár hai.

(*c.*) Ki wuh hamárí kull zindagí ke wáqiạ́t ká muntazim hai, aur un ke liye bhí jo farzandon̲ se kam rutba rakhte hain̲, yá kam qadr hain̲ wuh fikr kartá hai, un ko nahín̲ bhúltá, aur na un kí hájat aur na un kí muháfizat men̲ gaflat kartá hai. Wuh chiṛiyon̲ ko khilátá aur ghás ko san̲wártá hai aur sosanon̲ ko ḳhúbsúratí baḳhshtá hai, to kyá wuh apne farzandon̲ ko árásta aur un kí parwarish na karegá? **Mati 6 : 26-30.**

(*d.*) Ki wuh bạz auqát kisí ḳháss maqsad ke wáste kisí ḳháss afạ́l se hukúmat kartá hai, jab Ḳhudáwand Masíh giriftár húá thá agar Ḳhudá se darḳhwást kartá to firishte us kí rihái ke wáste áte **Mati 26 : 53.**

Us ne apne shágirdon̲ ko batláyá, ki ḳháss natíje ke zahúr ke liye tum Ḳhudá se duạ́ mán̲go ki wuh ádmíon̲ ko aur wasílon̲ ko muqarrar kare. **Mati 9 : 37-48.**

Us ne wạda kiyá ki shágirdon̲ ke wáste Ḳhudá ḳháss intizám karegá, jaisá ki Yarúsalam kí barbádí ke dinon̲ men̲ musíbat o ḳhatarnák aiyám kam kiye jáen̲ge. **Mati 24 : 22.**

Ḳhudá ne tamám qawánín apní peshbíní se hamárí bihtarí ke liye muqarrar kiye hain̲, jin se ham ko kámil yaqín hai ki wuh hamárí duạ́ ko sunegá aur hamárí sárí hájaton̲ ko rawá karegá.

(*e.*) Us ke log us par bharosá karen̲, jaise laṛke apní má aur báp par takiya karte hain̲. Wuh un tamám chízon̲ ko, jo un ke liye bihtar hain̲, baḳhshegá.

Ḳhudá hamárá báp hai wuh jántá hai, ki ham kin chízon̲ ke muhtáj hain̲, lihází ham ko cháhiye, ki koshish karke us kí marzí ko púre taur se bajá láwen̲ aur bagair taammul usí par bharosá rakhen̲. **Mati 6 : 31-34.**

VII. Duạ́.

1. Dua kya shai hai?

(*a.*) Ḳhudáwand Masíh ne sikhláyá ki duạ́ karnewále Ḳhudá se ạrz karte hain̲, goyá ki apne báp se iltijá karte hain̲, Masíh ne Ḳhudá se duạ́ kí aur us ko apná Báp batláyá, **Mati 11 : 25 aur 26 : 39.**

Yuhanna 12 : 27, 28. Us ne apne shágirdon ko sikhláyá ki yih duá karne ká taríqa hai, aur duá men zail kí báten mundarj hain, Khudá kí taríf, iqrár, darkhwást, sitáish, **Mati 6 : 9-13.**

Us ne talím dí, ki jaise aulád apne báp ke pás játí hai Khudá ke pás jáo, aur muntazir raho ki wuh ziyáda khiyál karegá, banisbat dunyawí báp ke. **Mati 7 : 9-11.**

(*b.*) Us ne sikhláyá, ki Khudá hamárí duá ká jawáb ham ko achchhí chízon ke dene se degá. **Mati 7 : 7, 8.**

Ásmání báp apne farzandon kí khushí cháhtá hai. **Mati 6 : 32.**

(*c.*) Ápas men mel kí duá kháss barakaton ká báis hai, **Mati 18 : 19.**

(*d.*) Istiqlál aur sargarmí ke sáth duá ; aksar barakaton ke hásil karne ká sabab hai, kyúnki gair-mustaqil o gair qáim mizájí kí duá se barakat hásil nahín hotí hai. **Luqa 18 : 1-9** aur **11 : 8-10.**

We jo barakaton kí ziyáda qadr karte hain, barakaton ke bahut árzúmand honge. Masíh sikhlátá hai, ki sargarm duá jo ímán ke sáth kí játí hai barí mushkilát ke hal karne ká wasíla hai. **Mati 17 : 20, 21.**

(*e.*) Tásír un logon kí duá kí jo ba-wasíla Masíh ke pesh karte hain ; wuh tásír Khudá tak pahunchtí hai. **Yuh. 16 : 23, 24.**

Hamáre ímán qawí karne ke wáste us ke wade pesh kiye játe hain. **Yuhanna 15 : 7.**

2. **Dua ki sharait.**

(*a.*) **Iman ke sath** duá mángná zurúr hai. Ham ko cháhiye, ki ham ímán láwen, ki Khudá maujúd hai, aur hamárí duá ke jawáb dene men Qádir aur rází hai, aur jo kuchh ham mángen, yaqínan ham ko degá, agar hamáre liye bihtar hai. **Mati 21 : 22.**

(*b*) Khudá kí **marzi ke tabi** honá. **Mati 6 : 10.** Agar hamárí khwáhish ke mutábiq jawáb na mile, to ham ko zurúr hai, ki ham us kí Iláhí dánáí par bharosá rakhen, kyúnki Khudá dekhtá hai, aur wuh ham ko piyár kartá hai, aur wuh un chízon ko hamáre wáste chun letá hai, jo hamáre liye mufíd hain. **Mati 26 : 39.**

(*c.*) Aise **wasile** ko **istiamal** karná zurúr hai, jis ko Khudá ne hamáre ikhtiyár men diyá hai, táki ham khwáhish

kí chízen hásil karen, warna hamárí duạ́ dil se aur haqíqí nahín. **Yuh. 4 : 23, 24.**

(*d.*) **Insan ki taraf** hamáre **dil ki halat durust** honá cháhiye, is ke bagair ham Ḳhudá ke pás nahín pahunch sakte. **Marq. 11 : 25, 26 ; Mati 6 : 14, 15,** aur **5 : 23, 24.**

(*e.*) **Ruhani-mizaj** ke sáth duạ́ karná zurúr hai, us duạ́ par liház karná, jis kí tạlím Masíh ne apne shágirdon ko dí, us men sirf ek bát yá garaz badan kí hájaton ke liye hai, báqí kull báten rúhání niạmaton ke liye hain. **Mati 6 : 9, 13.** Jab ham dunyáwí chízon ke liye darḳhwást karen, cháhiye ki ham is liház se un par ḳhiyál karen, ki we hamárí rúhání taraqqí ke liye mufíd hon. **Mati 6 : 33.**

(*f.*) **Masih ke wasile se** darḳhwást karná zurúrí amr hai. **Yuh. 14 : 13, 14 aur 16 : 24.**

VIII. Rúh ul Quds.

Rúh ul Quds ne Masíh ko pesh kiyá, aur us ke kám ko qúwat dí, aur us ke kám ko hamesha anjám diyá kartá hai. Yisụ́ Masíh Rúh ul Quds kí qudrat se paidá húá. **Mati 1 : 18-20 ; Luqa 1 : 35.** Aur baptisma ke waqt Rúh ul Quds kabútar kí súrat men Masíh par názil húá. **Luqa 3 : 21, 22** aur ba-wasíle Masíh Rúh ul Quds insán ko miltá hai. **Marq. 1 : 8** aur Masíh ne Rúh ul Quds kí qudrat se tạlím dí, aur muạjize dikhláe. **Luqa 4 : 14, 15 ; Mati 12 : 18.** Jí uṭhne ke bạd Masíh ne Rúh ul Quds apne shágirdon par phúnká aur wuh Rúh ul Quds ạtá karne ká ek nishán thá. **Yuh. 20 : 22.** Ụrúj farmáte waqt us ne hukm kiyá, ki Rúh ul Quds ke baptisme ke liye ṭhahro, aur us ne farmáyá, ki mere jáne ke bạd Rúh ul Quds hamesha mere shágirdon ke sáth rahegá. **Yuh. 14 : 16.**

Ḳhudáwand Masíh ne Rúh ul Quds kí nisbat zail kí chha báton ko sikháyá.

1. Rúh ul Quds ek **shakhs** hai. Masíh ne is taur se Rúh ul Quds kí nisbat farmáyá, ki wuh sikhlátá hai. Wuh rahnumáí kartá hai, wuh gawáhí detá hai, aur suntá hai, aur batlátá hai. Yih aise aạmál hain, jo nahín ho sakte, agar wuh shaḳhs nahín hai.

2. Rúh ul Quds pahle shágirdon ko muạjize karne kí **qudrat bakhshnewala** thá. Masíh ne wạda kiyá, ki yih qudraten tum ko milengí. **Marq. 16 : 17, 18.** Ab Masíh ne kahá, ki main bhí Rúh ul Quds ke zarịe se karámát dikhlátá hún.

Mati 12 : 28 aur yih qudrat shágirdon ke zaríe se zuhúr men áwegí, jab Rúh ul Quds un par názil hogá. **Aamal 1 : 5.** Yih qudraten Rúh ul Quds kí taraf se, na sirf changá karne kí aur "na" un kí hifázat ke liye thín, balki kháss hájaton ke waqt un kí aqlon ko ágáhí bakhshne ke liye bhí thín. **Marq. 13 : 11.**

3. Rúh ul Quds insán par Khudá kí **sachai zahir karnewala** hai. Yane mazhab kí sachái jo khásskar Pák Nawishton men mundarj hai. Khudáwand Masíh aksar Puráne ahd-náme se iqtibás kartá thá, aur us ne talím dí, ki wuh Khudá ká Kalám hai, jise **admion** ne Khudá kí hidáyat aur madad se likhá hai. **Yuh. 10 : 35.** Us ne kahá, ki Dáúd ne áp hí Rúh ul Quds ke batláne se Khudá ke bete ke áne kí khabar dí. **Mar. 12 : 36.** Us ne apne shágirdon ko batláyá, ki mere sikhláne kí iwaz men Rúh ul Quds tum ko sárí sachái kí ráh sikhláwegá, aur bahut sí báten jo we us waqt samajh nahín sakte the, wuh batláwegá, aur wuh khásskar Masíh kí nisbat sárí sachái sikhláwegá. **Yuh. 16 : 13.** Us ne un ko batláyá, ki Rúh ul Quds sachái ko istiamál karegá, na sirf insán kí aql men bataur ek qúwat tásír karegá, balki un kí marzí aur josh men bhí asar karegá, aur wuh gunahgáron ko mulzim thahráwegá, aur wuh un kí sharárat ko un par záhir karegá, kyúnki we Masíh par ímán nahín láe; aur bazaríe sarfarází Masíh ke aur Khudá ke dahne háth par baithne se un ke liye ek rástbází thahráí hai; aur un ke liye jo ímán láne se inkár karte hain, adálat aur sazá hai. **Yuh. 16 : 8-11.** Wuh Khudá ke Kalám ke zaríe ímándáron ke dilon ko, jo un kí aqlon aur dilon par tásír kartá hai, pák karegá. **Yuh. 17 : 17.**

4. Rúh ul Quds insán kí rúhon ko **Al-Masih ko dikhlata** hai, jab ki Al-Masíh un ke hawás ke sámhne maujúd nahín; aur yihí khusúsiyat nae intizám kí hai.

Masíh ne batláyá, ki main phir áúngá, táki we jo mujh par ímán láe, mujh ko dekhen, aur jo mujh par ímán nahín láe, mujh se ná-wáqif rahenge.

Aur yihí Rúhání mel hai, jo ba-zaría Rúh ul Quds insán kí rúh aur Masíh ke darmiyán hotá hai aur wuh mel bhí jo ham báp se ba-wasíle Masíh rakhte hain. **Yuh. 14 : 17-20, 23.**

Dua ke jawab men Rúh ul Quds **diya jata hai.**

Masíh kí duạ́ ke jawáb men̲ wuh Ḳhudá kí baḳhshish hai. **Yuh. 14 : 16.**

Ḳhális duạ́ ke jawáb men̲ yih baḳhshish har ek ko miltí hai. **Luqa 11 : 13.**

6. **Imandaron ke sath** Rúh ul Quds **hamesha rahega**, aur kalísiyá bhí us se munawwar rahegí, aur sab ịláqon̲ men̲ jin ká we báp aur insán ke sáth rakhte hain̲, wuh árám o ḳhushí aur rahnumáí o tasallí detá rahegá. **Yuh. 14 : 16, 17.**

IX. MURDON̲ KÁ JÍ UṬHNÁ.

1. **Us ki tarif.**

Jí uṭhne ke mạne Baibal men̲ yih hain̲, ki sab log jo mar gae hain̲, phir zinda ho jáen̲ge, aur apní hastí se wáqif hon̲ge, aur hamesha tak ḳhushí kí hálat men̲ yá ạzáb men̲ zinda rahen̲ge. **Aamal 24 : 15.**

2. **Us ka barhao.**

Is ạqíde ká shurụ́ jo ham puráne Ạhd-náme men̲ páte hain̲, sirf muháware men̲ miltá hai, jis se mạlúm hotá hai, ki log ek abadí Ḳhudá ke sáth ek **haqiqi akhlaqi ilaqa** rakhte hain̲. Wuh ạqíde ke taur par záhir nahín̲ hain̲, balki un kí árzú aur ḳhiyál men̲ wuh páyá játá hai.

"Ai Ḳhudá ham ko apne dinon̲ ke darmiyán mat le já, kyún̲ki tere baras abadí hain̲." Is ịbárat kí manshá yih hai, ki tú abad tak hai, aur ham terí súrat par paidá kiye gae hain̲, aur ham tere hain̲, ham ko apní abadiyat men̲ sharákat de. Aur jis qadr Ḳhudá kí pahchán men̲ taraqqí húí, usí qadr yih árzú ziyáda qawí hotí gaí.

Pichhle nabí is ḳhiyál ko pesh karte the, goyá ki we us ko yaqín karte the (Lange sáhib kí tafsír Aiyúb safhe 1-22). Masíh ke zamáne men̲ Farísí log is ko ạqíde ke taur par mánte the. **Aamal 23: 8** aur ham Márthá ke Kalám se jánte hain̲, ki wuh apne bhái kí nisbat yaqín kartí thí, aur wuh is bát ko mántí thí, ki wuh jí uṭhegá.

Yahúdíon̲ men̲ murdon̲ ke jí uṭhne ká ạqída ráij thá, **Yuh. 11 : 24.** Ba-qaul Púlus ke is bát kí tasdíq hotí hai. **Aamal 23 : 6-8.**

3. **Masih ki talimat.**

(*a.*) **Sab** jo mar játe hain̲; ḳhwáh nek hon̲, yá bad **ji uthenge**, aur apne wujúd se wáqif hon̲ge. **Yuh. 5 : 29**, aur

maut ke waqt faná nahíṉ ho játe, balki apní hastí se wáqif rahte haiṉ. **Luqa 23 : 43**, aur **16 : 23, 24.**

(*b.*) Ki wuh **apne ko** murdoṉ meṉ se **uthawega. Yuh. 10 : 18.**

Aur wuhí ḳhud jiláne kí qúwat hai. **Yuh. 11 : 25.**

(*c.*) **Imandar** log ímán ke wasíle se **Ruhani zindagi hasil karte** haiṉ, jis ko maut barbád o záye nahíṉ kar saktí hai. **Yuh. 5 : 24** aur **11 : 26.**

(*d.*) Ab we jo **ruhani taur se murde** haiṉ, jo us kí suneṉge, Rúhání zindagí hásil kareṉge, aur wuh waqt jald ánewálá hai, jis meṉ sab us kí áwáz suneṉge, aur kisí naí hálat meṉ dáḳhil hoṉge, jis meṉ we zinda raheṉge, aur apní hastí se wáqif hoṉge. **Yuh. 5 : 25-28.**

(*e.*) Murdoṉ ke jí uṭhne meṉ ímándároṉ kí jismání hálat kí aisí tabdíliáṉ mundarj haiṉ, jis se we jo jí uṭheṉge, us hálat ke láiq hoṉge, jis meṉ pák firishte zindagí basar karte haiṉ. Aur we hamesha **apni shakhsiyat** aur wujúd **se waqif** raheṉge.

Ásmán kí bádsháhat meṉ Abirahám, Izháq aur Yạqúb kí pahchán hogí, jaisá jab we zamín par the, húí. **Marq. 12 : 24-27.**

Jab Músá aur Eliyáh pahár par záhir húe, shágirdoṉ ne fauran un ko pahchán liyá.

Sháyad un Muqaddas logoṉ kí zindagí kí hálat ke paṛhne se un kí taswírí súrat un ke zihnoṉ meṉ naqsh ho gaí thíṉ. **Mati 17 : 3.**

(Hodge's Systematic Theology Vol. III Page 781.)

X. Áḳhirí Ạdálat ká anjám yih hogá, ki gunahgároṉ ko abadí sazá aur rástbázoṉ ko abadí árám milegá, jaisá Masíh ne sikhláyá.

1. **Zamane maujuda** meṉ **adalat** ho rahí hai. Yih fatwa Masíh ke zaríe se insán par nahíṉ hai, is wáste ki us ká kám zamín par insán kí ạdálat karne ká na thá, magar un ke bacháne ká jaisá us ne apne mujassam hone ke dinoṉ meṉ farmáyá, ki agar merí bátoṉ par ímán nahíṉ látá, maiṉ kuchh hukm nahíṉ kartá. **Yuh. 12 : 47 aur 8 : 15.** Maujúda zamáne kí ạdálat yihí hai, ki insán sachái kí ḳhusúsiyat par, jo Masíh ke zaríe záhir húí, ázmáyá játá hai. Chál o chalan kí tabdílí ká názuk muạmala hai, jo Masíh kí us roshní kí tásír

ká natíja hai, jo wuh insán ke dilon aur aamálon par asar kartí hai. **Yuh. 3 : 18-21.**

Wuh jo sachái ko qubúl kartá hai, aur us ko mántá hai, ek aisá mizáj dikhlátá hai, jo Khudá kí marzí ke muwáfiq taraqqí-pizír hotá hai, par sachái kí roshní jab wuh ek bad chál o chalan par chamaktí hai, sazá ká hukm detí hai, aur wuh shakhs jo sachái ká mukhálif hai, sazá ke hukm ko qáim kartá hai. Yún Masíh kí zindagí khud un ke gunáhon ko záhir kartí hai. **Yuh. 15 : 22-24.** Masíh ká izhár is taur se Masíh ko munsif banátá hai. **Yuh. 9: 39.** Us ke mujassam hone ká yih matlab to na thá, ki adálat kare, par ek natíja zurúrí hai, jo us kí zindagí ke wáqiát se sádir hotá hai.

2. Zamáne **ayanda men adalat** hogí.

(*a.*) Wuh ek **muqarrara waqt** men hogí. Khudáwand Masíh us ko "Us DIN" se laqab detá hai. **Mati 24 : 36 ; Luqa 10 : 12** aur **21 : 34.** Phir us ne us ko ákhirí din bhí kahá. **Yuh. 12 : 48.** Wuh ek chuná húá o mashhúr o muqarrara din hai, jo misl khilqat kí paidáish ke pahle din ke aur maslúb hone ke din ke, aur jí uthne ke din kí yádgárí ká din rahegá, jab sab aur din yád se játe rahenge, wuh insán kí yáddásht men ek kháss din rahegá, kyúnki wuh zamána i hál aur abadiyat ke darmiyán ek hadd hogá. Wuh ek aisá azím o chamkílá aur jalálí aur khaufnák jo tamám zamáne men jo us ke bad honge, "WUH DIN" kahláwegá. (*Thompson's Theology of Christ page* 206.).

(*b.*) **Masih** khud **munsif hoga,** agarchi Khudáwand Masíh apne mujassam hone ke dinon men sazá ká hukm nahín detá thá, táham wuh us ko karne ke liye ikhtiyár rakhtá thá. **Yuh. 5 : 22-27.** Us ne dawá kiyá, ki is garaz se phir áúngá. **Mati 25 : 31** aur ki us kí ámad-shakhsí hogí, wuh ajíb azmat o jalál ke sáth dídaní taur par misl us zát ke jaise wuh mujassam hone ke dinon men rakhtá thá hogí. **Marq. 3 : 38** aur is ámad par wuh dídaní hogá. Firishton ne bhí gawáhí dí. **Aamal 1 : 11** us waqt har shakhs par maqbúliyat yá gair maqbúliyat ká ákhirí fatwa degá. **Yuh. 12 : 48.** Aur wuh kull baní Ádam kí adálat karegá **Mati 25 : 32 ; Yuh. 5 : 28.** Wuh Khudá ke bete kí súrat men jáh o jalál ke sáth áwegá. **Yuh. 5 : 25** par wuh adálat karne ká ikhtiyár rakhtá thá, kyúnki wuh Ibn i Ádam hai. **Yuh. 5 : 27.** Wuh insání taklífát aur ázmáish se wáqif hai, kyúnki us ne dukh uthává,

aur ázmáyá gayá, wuh insán ke gam aur kamzoríon se wáqif thá, wuh jáhilon aur gumráhon par rahm kartá hai.

Yih bahut munásib hai, ki we jo us se waqif the, ákhirí waqt insáf ke liye us ke sámhne buláe jáwen, táki un par fatwa diyá jáwe, un ke khiyál aur aamál ke mutábiq jo Masíh se khud taalluq rakhte hain, kyúnki Khudáwand Masíh kí sachái chál o chalan kí kámil kasautí, aur zindagí ke wáqiát insán ke kámil namúna, aur us kí maut muhabbat ke aalá darje ká izhár hai.

(*Thompson's Theology of Christ page* 234-236.)

3. **Akhiri adalat** men zail kí báten pái játí hain.

(1) Gunahgáron kí **ayanda saza**; chúnki unhon ne burái kí hai, un par sazá ká hukm hogá. **Mati 7 : 19, 23** aur **Yuh. 5 : 2.** Un ke aamálon ke mutábiq un par adálat hogí. **Mati 16 : 27** aur sab báton ke aláwa ek sab se bhárí un ká yih gunáh hai, jis ke sabab un par sazá ká hukm hogá, ki unhon ne apne Al-Munjí ká inkár kiyá hai. **Yuh. 3 : 18; 16 : 9; Marq. 12 : 1-9.**

(*a.*) Sharíron ko qáide i fitrat ke torne se qudratí natíje kí sazá hogí. **Yuh. 3 : 20.**

Unhon ne apní liyáqat ko aisá barbád kiyá, ki we khushí ko aur un barakaton ko, jo Khudá kí taraf se insán ko dí játí hain, hásil nahín kar sakte hain. Is wáste ki unhon ne apní qúwat jis ke zaríe se az-hadd daulat hásil kar sakte the, misl bíj ke jalá diyá, ki wuh phir phaldár nahín hotá. **Marq. 8: 36.**

(*b.*) Par is ke aláwa badkáron ko muqarrara sazá ká fatwá bhí Masíh kí taraf se, jab wuh dunyá kí adálat ákhirí din karegá, diyá jáegá. **Mati 11 : 22, 24** aur **13 : 40-42; 49 : 50.**

Us musíbat yá mátam ká Masíh ne majází taur se apne muháware men báhar kí táríkí, roná aur dánt písná, aur wuh ág, jo bujhtí nahín, aur wuh kírá jo martá nahín wg., bayán kiyá hai. (*Thompson's Theology of Christ* 234-236.)

(2.) **Muqaddason ki ayanda khushi** o salámatí. Masíh ne talím dí, ki adálat ke waqt rástbázon aur sharíron men qáide ke sáth judái hogí. **Mati 25 : 32, 33** aur un kí judái ká sabab un ke qaul o fial honge. **Yuh. 5 : 29; Mati 13 : 38** aur **24 : 46, 25 : 20; 23-40,** aur **12 : 36, 37** aur usí

waqt we kámil taur se us abadí mírás ko, jis ko Ḳhudá ne un ke liye jalálí Bádsháhat meṉ taiyár kiyá hai leṉge. **Mati 25 : 34** aur **13 : 43**, aur waháṉ we zail kí ḳhusúsiyat ke sáth raheṉge.

(*a.*) Ḳhudáwand Masíh kí huzúrí meṉ nit házir raheṉge, jo un ká Ḳhudá aur Naját-dihinda hai. **Yuh. 14 : 30, 17 : 24.**

(*b.*) Aur un kí sarfarází Masíh meṉ shámil hone ke sabab hogí. **Luqa 22 : 29, 30 ; Yuh. 17 : 24, 26.**

(*c.*) Ḳhudá Báp kí qubúliyat kí barakat un par abadí hogí. **Mati 25 : 34.**

(*d.*) We Masíh kí muhabbat se wáqif hoṉge, jis kí zindagí kí qurbání ke zaríe se un ko ásmání zindagí o ḳhushí o salámatí milí.

Masíh ne Asháe i Rabbání meṉ apní qurbání ká aur ek wạde ká, jo un ke liye zamáne áyanda meṉ mufíd hogá, zikr kiyá, aur un donoṉ bátoṉ ko Asháe Rabbání kí rasm meṉ milá diyá ; us ne ek ko yádgárí, aur dúsrí ko peshíngoí ṭhahráyá, aur is taur se us ne ek hí rasm meṉ apne jáne aur phir áne ke ḳhiyál ko aur apne salíb par máre jáne aur shágirdoṉ ko hamesha tak ásmání bádsháhat meṉ zinda rahne ke ḳhiyál ko jamáyá. Yádgárí yihí hai, ki "Yih merí yádgárí ke liye kiyá karo." Pesh-ḳhabarí yih hai, ki "Maiṉ tum se kahtá húṉ, ki angúr ká ras phir na píúṉgá, jab tak Ḳhudá kí bádsháhat na áwe." **Luqa 22 : 18.**

Us ne ek ráz ko waháṉ band kiyá, jis ko wuh apne shágirdoṉ ke sáth apne Báp kí bádsháhat meṉ záhir karegá.

Us ne yih bhí tạlím dí, ki naját-yáfta hamesha ásmán meṉ iqrár kareṉge, ki hamárí ḳhushí usí naját ká sabab húí, jo salíb ke zaríe se húí, aur us qurbání kí yádgárí jo zamín par húí, aur wuh mel o rifáqat aur mubárakbádí jo ásmán meṉ hai, donoṉ báteṉ ek hí ḳhiyál meṉ "**Piyale**," se jam játe haiṉ.

Rasúloṉ ne ásmání zindagí kí aur ḳhusúsiyat bhí batláí haiṉ, par Masíh ká ḳháss izhár yihí hai, ki naját-yáfta bazaríe merí qurbání ásmán meṉ dáḳhil hogá, aur abad tak Masíh ke sáth waháṉ rahegá. Masíh un donoṉ hálatoṉ ká, jo ạdálat ke bạd hoṉgí, zikr kartá hai, aur ek ko "Zindagí" aur dúsre ko "Sazá" aur donoṉ ko "Abadí" batlátá hai. **Mati 25 : 46.**

In áḳhirí tín sabaqoṉ meṉ ham ne muḳhtasar taur se Masíh kí zindagí ke **waqiat** aur Masíh kí **talimat** ká zikr kiyá hai.

Yád rakhná cháhiye, ki yihí wáqịát aur tạlímát Masíhí kalísiyá kí bunyád haiṉ, so peshtar is se ki ham kalísiyá kí nisbat gaur kareṉ, cháhiye ki pahle ham daryáft kareṉ, ki in wáqịát aur tạlímát meṉ kyá ịláqa hai.

WAQIAT KA TALIMAT KE SATH ILAQA.

1. **Waqiat** Masíh kí **talimat ke chashme** haiṉ :—

Puráná ạhd-náma ek Yáddásht hai, ki Ḳhudá ne kis taur se dunyá ko Masíh Yisụ́ ke qubúl karne aur us kí mạrifat hásil karne ke liye taiyár kiyá.

Aur Puráná ạhd-náma Masíh ke dukh aur maut aur jalál kí pesh-ḳhabaríoṉ ká izhár hai, aur us ká **dukh** aur **jalal** samajhne ke liye dunyá ko taiyár kartá hai. **1 Pat. 1 : 11 ; Muk. 19 : 10.** Pas Puráne ạhd-náme ke matlab ko samajh lene ke liye Masíh kí zindagí ke wáqịát se wáqif honá zurúrí amr hai. Kyúṉki nayá ạhd-náma un wáqịát ko, jin kí peshíngoíáṉ Ḳhudá ke Beṭe kí nisbat kí gaí thíṉ, pesh kartá hai. Yih wáqịát kalísiyá ke baṛháo kí aur Masíhí tạlímát kí bunyád haiṉ.

Agarchi wáqịát muḳhtalif taur par záhir húe táham ba-tarz i iḳhtiláf sab kí dalálat ek hí taraf hai, yạne Masíh kí taraf ; táki wuh ziyáda safáí se samajh liyá jáe.

Matí kí Injíl ká pahlá wáqịa yih hai, ki Yisụ́ Masíh Rúh Pák kí qudrat se Baitlaham meṉ paidá húá. Aur Marqus kí Injíl ká pahlá wáqịa " Ḳhudá ke Beṭe Yisụ́ Masíh kí Injíl ká shurụ́," Lúqá kí Injíl ká pahlá wáqịa Yisụ́ Masíh ke peshrau kí paidáish ; aur Yúhanná kí Injíl ká pahlá wáqịa yih hai, ki " Kalám mujassam húá " aur hamáre darmiyán rahá. Sab se buzurg amr ḳhud Masíh hai, aur us kí zindagí aur tạlímát par tamám Masíhí tạlímát mauqúf hai.

2. **Waqiat se talimat akhaz hoti hain.** Masíh kí paidáish o farmáṉbardárí Quddúsiyat muhabbat, fazl o sacháí, musíbat o maut aur jí uṭhná o ụrúj karná in bátoṉ se ham ko us kí muhabbat paidá hotí hai, aur ham apná bharosá us par rakhte haiṉ.

Yihí ímán hai, naját-baḳhsh ímán hai, agarchi naját ká taríqa kámil safáí se samajh meṉ nahíṉ átá hai, táham naját

ká chashma yihí hai, ki Yisụ́ Masíh ke sáth haqíqí ịláqa ho. Ibtidá meṉ shágirdoṉ ká ạqída bá-qáịda na thá, kyúṉki Ịlm i Iláhí ba-tartíb na thá. Pas we tạlímát yá wáqịát par bharosá nahíṉ rakhte the, par Yisụ́ Masíh par jis ká zuhúr dunyá meṉ húá, bharosá rakhte the, aur usí meṉ sukúnat karte the. Jab Masíh ká zuhúr insán kí zamír aur rúh par hotá hai, to us zuhúr ke asr se ímán paidá hotá hai. Masíh ke wáqịát aur tạlímát ko achchhí tarah samajhkar ham áge síkh sakte haiṉ, aur ziyáda safáí se us ke nátáij aur haqíqat ko mạlúm kar sakte haiṉ, aur us kí maut aur jí uṭhne ko mạlúm karke naját kí tạlímát ko, jo us kí maut aur jí uṭhne ke zaríe se hotí hai, sikhlá sakte haiṉ, aur we Aạmál kí kitáb aur ḳhutút meṉ páí játí haiṉ. Lekin yih gair-mumkin thá, ki qabl wáqịát ke un ká matlab aur natáij sikhláe jáweṉ.

Jab tak we ḳhud anjám ko na pahuṉchte the, hanoz samajh meṉ nahíṉ á sakte the; pas batláyá gayá hai, ki Injíl un bátoṉ kí tahrírát hai, jin ko "Yisụ́ shurụ́ se kartá, aur sikhlátá rahá." **Aamal 1 : 1**. Aạmál o ḳhutút se ham ko tạlím miltí hai, ki wáqịát kis taur par kalísiyá kí bunyád haiṉ. Aur Masíh ásmán meṉ insán ke liye kya kám kartá hai; aur we un ịláqoṉ ko bhí jo Masíh Rúh Pák ke wasíle insán se rakhtá hai, batláte haiṉ, aur us ke jalál ke ạjáibát jo áḳhirí waqt meṉ záhir hoṉge, us meṉ páe játe haiṉ. Pas ham dekhte haiṉ; ki

3. Jo tạlímát chár Injíloṉ ke wáqịát se miltí haiṉ, zail kí bátoṉ se mạlúm hotá hai, ki we ná-tamám haiṉ.

(*a.*) **Tarz i Kalam na-tamam** hai.

Jin usúl kí báteṉ Injíloṉ meṉ sikhláí gaí haiṉ, ziyáda safáí se un ká matlab záhir hotá hai, jaise pahári wạz.

Tab ek nayá intizám, jis meṉ ziyáda bhed kí báteṉ haiṉ, shurụ́ hotá hai, jaise Niqúdemus se hai, paidáish kí nisbat báhamí guftogú aur bádsháhat kí bábat tamsíleṉ aur Ạsháe i Rabbání ká taqarrur wg.

(*b.*) **Tariqe men na-tamam**.

Aisá mạlúm hotá hai, ki kalimát aur dars mauqe ke mutábiq bayán kiye gae haiṉ. Pas ham muntazir rahte haiṉ, ki in bayánát ke bạd us kí aisí tartíb hogí, jis se ham us ịláqe ko, jo we ek dúsre se báham rakhte haiṉ, pahcháneṉ aur un ke matlab ímándároṉ kí rahnumáí karte haiṉ, záhir hoṉge.

(*c.*) **Us ki mahiyat na-tamam**.

Injíloṉ meṉ báhamí guftogú o tạlímát tamsíloṉ aur amsál

meṉ batláí gaí haiṉ, jin meṉ ḳhiyálát o chál o chalan ke usúl ká sirf ishára páyá játá hai, aur jab ham Injíloṉ ke bayánát par gaur karte haiṉ, to ham ko mạlúm hotá hai, ki aur bahut sí bátoṉ ká zikr ho saktá hai, jin ke zikr ká ab tak mauqạ nahíṉ áyá, lihází ham us wạde ke muntazir rahte haiṉ, jis ko Masíh ne kiyá, ki jab sacháí kí Rúh áwegí, to shágirdoṉ ko sacháí pahuṉcháegí. (*Bernard Progress of Doctrine, page* 81.)

Ab ham dekhte haiṉ, ki pahle tulaba ko Masíh kí pahchán Injíloṉ ke bayán ke muwáfiq sikháná cháhiye, aur kámil tạzím ke sáth Masíh ko, ba-zarịe wáqịát ke, un kí nazaroṉ ke sámhne pesh karná cháhiye, táki we us ko qubúl kareṉ. Aur tab Masíh kí bátoṉ ko is taur se un ko sikhláweṉ, ki we un ko baḳhúbí samajh leweṉ, aur Masíh ke shágird hoke is bát ko baḳhúbí samajh leweṉ, ki we ek dúsre ke sáth kyá ịláqa rakhte haiṉ, aur Ḳhudá kí bádsháhat se un ko kyá tạalluq hai.

BAB SEYUM.

SUWALAT.

1. Ḳhudá kí Parwardigárí se kyá murád hai?
2. Ḳhudá kin taríqoṉ se ḳhilqat aur apne farzandoṉ kí muháfizat kartá hai, aur is muháfizat par liház karne se hamárá ḳhiyál Ḳhudá kí nisbat kaisá honá cháhiye?
3. Duạ kyá chíz hai?
4. Duạ karne se kyá fáida hotá hai?
5. Kis taríqe se ek shaḳhs kí duạ ziyáda muassir ho játí hai?
6. Kin sharáit se Ḳhudá duạ ko suntá aur qubúl kartá hai?
7. Rúh ul Quds ká kyá kám hai?
8. Jab Ḳhudáwand Masíh zamín par thá, us ke kám se Rúh ul Quds kyá ịláqa rakhtá thá?
9. Rúh ul Quds ne pahle shágirdoṉ ke liye kyá kám kiyá?
10. Wuh kalísiyá ke liye kyá kartá hai?
11. Ham us kí huzúrí kis tarah se hásil kar sakte haiṉ?
12. Jí uṭhne se kyá murád hai?

13. Yahúdíoṉ ke diloṉ meṉ Masíh ke jí uṭhne ḳá yaqín kis tarah paidá húá?
14. Yisụ́ kí tạlím ke mutábiq kaun log jí uṭheṉge?
15. Kis qudrat se jí uṭheṉge?
16. Jí uṭhne ke waqt ímándároṉ ko kyá milegá?
17. Jí uṭhne ke waqt kyá tabdíliyáṉ záhir hoṉgí?
18. Ạdálat meṉ kyá báteṉ páí játí haiṉ?
19. Maujúda zamáne meṉ insán kí ạdálat kis tarah hotí hai?
20. Aḳhirí ạdálat kab hogí?
21. Kaun munsif hogá?
22. Masíh kyúṉ munsif hogá?
23. Kis bunyád par badoṉ ko sazạ́ ká hukm diyá jáegá?
24. Un ko kyá sazá milegí?
25. Kis bunyád par Muqaddas log chun liye jáeṉge?
26. Un kí ásmání zindagí kí kyá ḳhusúsiyat hogí?
27. Masíh un donoṉ hál kí nisbat, jin ká zuhúr ạdálat ke bạd hogá, kyá bayán kartá hai?
28. Kis máhiyat se yih tạlím nikaltí hai?
29. Ṭhík taur se Puráne ạhd-náme ke samajhne ke liye Masíh kí zindagí ke wáqịát se kyúṉ wáqif honá zurúr hai?
30. Kalísiyá kí taraqqí kí bunyád kin wáqịát se hotí hai?
31. Wáqịát se tạlímát kis tarah se banáí játí hai?
32. Naját-baḳhsh ímán kí bunyád kyá hai?
33. Jo log aisá ímán rakhte haiṉ, kis haqíqí taríqe se apne ạqíde ko tartíb dete haiṉ?
34. Ḳhudáwand Masíh ne apne ụrúj ke waqt kin bátoṉ meṉ tạlímát ko ná-tamám chhoṛá?

MASIH EK KAMIL USTAD THA.

Sanḍe Iskúl ká ḳháss matlab yihí hai, ki Yisụ́ Masíh ká mazhab us meṉ sikhláyá jáwe.

Ḳhudáwand Masíh ne apne shágirdoṉ ko us mazhab ko sikhláne ká hukm kiyá, so ham na sirf sachchái ke liye balki us ke sikhláne ke taríq ke wáste bhí us kí taraf rujụ́ hote haiṉ. Aur jab ham Masíh ko ek ustád tasawwur karke

us kí taraf gaur karte hain to ham ko zail ke tín suwálon se sáf mạlúm ho játá hai, ki Yisụ́ Masíh kaisá ustád thá.

I. **Yih bat kyun lazim hai, ki sab ustad Khudawand Masih par gaur karen?** (is wáste)

1. Ki Yisụ́ Masíh, jo I̤sáí Mazhab ká báni hai, **ustad ke taur par pesh ata hai,** kyúnki wuh apne sikhlánewálon aur pairawí karnewálon ko shágird ká laqab detá hai, aur us kí zindagí ke ahwál bhí us ke Muạllim hone par dalálat karte hain; jaise likhá hai, ki "Yisụ́ shurụ́ se kartá aur sikhlátá rahá," **Aamal 1 : 1.** Aur us ne apne shágirdon ko tạlím dene ke liye bhejá, **Mati 28 : 19.**

Is wáste ham muntazir rahte hain ki us kí zindagí aur us ká kám sab se bhárí hidáyat ustádon ke liye hai.

2. Us ne ba-nisbat aur sab ustádon ke **sachchai ki ziyada talim di.** Us ke kalimát, jo tahrír hain, ạnqaríb chha wạz ke barábar honge, par us ká har ek kalima ek zinda bíj hai. Dunyá ke baṛe baṛe Kutubḳháne us kí tạlím kí tafsír se mạmúr hain, aur sab se besh-bahá mazmún jo insán jántá hai usí ke kalimát hain jin ko wuh apní mírás men pátá hai.

3. Ba-nisbat aur ustádon ke us ne aisí sachchái ke usúl sikhláe jo **sab ustadon ke usul se bhari** hain.

Us kí tạlímát insán kí rahnumáí ke wáste hai ki kis tarah gunáh se ázád ho sakte hain, aur kis tarah Ḳhudá kí mánind ho sakte hain, aur kyúnkar ásmán men dáḳhil ho sakte hain, aur abadí zindagí pá sakte hain?

4. Aur tamám ustádon kí nisbat us kí tạlímát ke **nataij** bahut **afzal** hain. Usí kí tạlím se ba nisbat aur ustádon ke ziyáda logon ke dil tabdíl ho gae; aur gam ke bhárí bojh halke ho gae, aur muhabbat ziyáda paidá húí, aur ḳhushí aur sulh aur salámatí insán ko hásil húí.

5. Aur sab ustádon ko, jo Iláhí sachchái sikhláte hain yá sikhláná cháhte hain, us ko **zurur Masih se sikhna parega.** Kyúnki wuh us sachchái ko záhir kar saktá thá, jis ke sikhláne ká us ne hukm diyá thá. **Luqa 10 : 22.**

We jánte the ki koí aur ustád na thá jis se we un báton ko hásil kar sake. **Yuhanna 6 : 68.**

6. Iláhí sachái ke sikhláne ká **sirf Masih** hí **ikhtiyar de sakta hai.**

Ham ko munásib hai, ki ham un hí báton ko, jin ká us ne hukm diyá, sikhláwen, kyúnki us ne ham ko tạlím dene ko bhejá. **Mati 28 : 19, 20.**

II. **Us ka ilm kahan se jari hua?**

1. Us ká ịlm **zati** thá.

(*a.*) Wuhí **Khuda ko janta tha** jaisá Ḳhudá bí us ko jántá thá.

Mati 11 : 27. Yuh. 10 : 15. Us ne apne shágirdon ko Ḳhudá kí pahchán sikhláí, aur unhon ne Ḳhudá ká ịrfán hásil kiyá, aur us kí muhabbat kí bharpúrí ká kámil tajruba un ko usí kí mạrifat hásil húá. **Yuh. 17 : 25, 26.**

(*b.*) Wuh **insani zat se waqif tha. Yuh. 2 : 24, 25.**

Masíh ká ịlm us kí tạlím se záhir hotá hai.

Us ne Niqudemus ke gurúr ko mạlúm kiyá. **Yuh. 3 : 1-21,** us ne jawán sardár ke lálach ko pahcháná. **Luqa 18 : 18-25.** Aur Yạqúb ke kúe par us ne Sámarí gunahgár ạurat ke poshída ráz ko záhir kiye. **Yuh. 4 : 7-25.** Us ká ịlm tín báton men Ḳhudá ke ịlm ke muwáfiq thá, wuh har ek amr kí haqíqat se wáqif thá us ke ịlm kí wasạt kí intihá na thí aur us ká ịlm galatí se mubarra thá. **I Tawarikh 28 : 9 ; I Sam 16 : 7.**

(*c.*) Wuh un **sab ilaqon se**, jo wuh insán aur Ḳhudá se rakhtá thá, **waqif tha.** Wuh jántá thá, ki "Main Ḳhudá ká Beṭá hún" aur Báp se niklá hún. **Yuh. 16 : 28.** Aur ki wuh Báp kí god men hai. **Yuh. 1 : 18.** Aur wuh dunyá kí paidáish se peshtar Ḳhudá Báp ke sáth jalál rakhtá thá. **Yuh. 17 : 5.** Aur phir Báp ke pás wápas jáegá. **Yuh : 28.** Aur wuh aur Báp ek hí hain. **Yuhanna 10 : 30.**

Wuh jántá thá, ki main Ibn i Ádam hún, aur khoe húe insánon ká naját-dihinda. **Luqa 19 : 10.**

Aur wuh iḳhtiyár rakhtá hai, kyúnki wuh Ibn i Ádam hai. **Yuh. 5 : 27.** Aur main gunahgaron ke liye fidya hún. **Mati 20 : 28.**

2. Us ne **Ilm hasil kiya. Luqa 2 : 52.**

(*a.*) Us ne **Baibal** par aisá gaur kiyá thá, ki goyá us ke tamám mazámín par qábiz thá, jaisá ki us ke kalám ne sábit kiyá, ki Main Ḳhudá ká Rasúl hún. **Yuhanna 5 : 39.** Aur jaisá ki us ne apní dánáí se Baibal ke mạnon ko bayán karke Yahúdí Rabbíon ko hairat men ḍálá. **Yuhanna 7 : 15.**

(*b.*) Wuh **tarbiyat i alam** se ḳhabardár thá, kyúṉki us ne chiṛíoṉ kí ạdat, daraḳhtoṉ ke baṛháo aur phúloṉ ke rang aur mausam ke tabádule ko ḳhúb gaur kiyá thá, **Mati 6 : 26, 29** aur **16 : 23** agarchi us ká kam yih na thá ki wuh aisí bátoṉ kí tạlím de, tau bhí us ne apní waqfiyat ke sabab ḳhilqat kí chízoṉ ke zaríe se apne matlab ko ba-ḳhúbí záhir kiyá, aur tạlím dí.

(*c.*) Wuh jin **logon** meṉ rahtá thá, un kí **adat se waqif** thá, aur us ne na sirf un kí ạdat aur zindagí ke rasm o riwáj par gaur kiyá ; balki sarkárí muạmalát ká bhí liház kiyá. **Marqus 12 : 13-17. Mati 17 : 24-26** aur logoṉ ke dastúr **Luqa 6 : 44-47, Mati 25 : 1-12**, aur len den ke muạmalát. **Mati 25 : 14-18** aur apne mulk kí tawáríḳh **Yuh. 3 : 14**, aur zamáne maujúda ke wáqịát **Luqa 13 : 1-5**, aur logoṉ ke mazhabí ḳhiyál se bhí wáqif thá, **Yuh. 4 : 22.** Záhir ho, ki wuh jis kí Iláhí qudrat aisí baṛí hai is taur kí ján-fisháni se tamám chízoṉ aur wasíloṉ se yúṉ mihnat ke sáth gaur kartá thá, ki apní tạlím ko qúwat baḳhshe to kitná ziyáda un logoṉ ko cháhiye, jo us ke nám se sikhláte haiṉ, ki Baibal aur ḳhilqat par gaur kareṉ ?

III. **Us ki talimat ki khususiyat kya thin ?**

1. Ḳhusúsiyat jin ko ham **naql nahin kar sakte.**

(1.) Us kí **quwat i mujida** us ne sachchái ko na sirf kasab se hásil kiyá, balki wuh ḳhud us ká mújid thá.

Newton sáhib qawánín i kashish ke aur Harvey sáhib daurán i ḳhún ke mújid na the, balki un ke mạlúm karnewále the, agar we un ko daryáft na karte to dúsre shaḳhs mạlúm kar sakte the. Agar Yisụ́ zamín par na átá aur na mar játá aur na jí uṭhtá to Injíl ke bhárí usúl kí báteṉ kisí ko mạlúm na hotíṉ, wuhí sachchái hai.

Jaisá us ne kahá, ki " Ráh, haqq aur zindagí maiṉ húṉ."

(2.) Us kí **muajizana taqat.**

Us ne logoṉ ko muạjize dikhláe, ki log us par ímán láweṉ. **Yuhanna 5 : 36**, aur **10 : 25**, aur us ne is bát ke subút meṉ muạjize dikhláe, ki wuh Ḳhudá kí taraf se logoṉ ko tạlím dene ke liye bhejá gayá hai. **Ynhanna 3 : 2.** Ham muạjize to nahíṉ dikhlá sakte haiṉ, par zinda Ḳhudá kí rúh hamárí tạlím ke zaríe se zurúr insán ke diloṉ par tásír kartí hai, aur yih tásír jo hamáre zaríe záhir hai qudrat ke hone kí subút hai' aur ba-nisbat Yisụ́ Masíh ke muạjizát wuh ziyáda puḳhta subút hai. **Yuh, 14 : 12.**

2. **We khususiyat hain jo hamare liye namuna nahin hain.**

1. Us ká **ikhtiyar.** Us ne bagair daláil bahut báton kí tạlím dí, aur aksar us ká mạmúl yih thá, ki bagair bahs apní báton ko chhoṛ detá thá, aur us ne nae usúlon ko záhir kiyá, Us ne auron kí ráe ko pesh nahín kiyá táki wuh apní tạlím ká mukhtár sábit ho.

Aur us ne ba-nisbat auron ke jin par us ke shágird ímán láe the áp ko buzurg ṭhahráyá, **Mati 12 : 41, 42.**

Aur un qawánín ká bhí jin ko we mánte the málik qarár diyá, **Marqus 2 : 28 ; Yuhanna 5 : 16, 17.** Aur us ne un tamám chízon se bhí jin kí we tạzim karte the buzurg batláyá, **Mati 12 : 6.**

Us ne Puráne Ahd-náme se akhaz kiyá aur us ke púre mạne sáf taur par batláe goyá wuh us hí ká kalám hai, **Mati 5 : 31, 38, 39.**

(2.) Us ká **bharosa khud us hi ki zat** par thá. Us ká kháss mazmún wuh áp hí thá. Us ne sáf tạlím dí, ki mere shágirdon kí najat, yá halákat un ke sulúk par, us ke sáth mauqúf hai. **Mati 10 : 32, 33** aur phir us ne yih bhí apne shágirdon se kahá ki mujh ko sab se ziyáda piyár karo, **Luqa 14 : 26.**

3. **We khususiyat jo hamare waste namuna hain.**

(1.) **Sadagi.** Awám-un-nás Masíh ke tamám alfáz samajh sakte the aur us ne fasáhat aur balágat kí taraf khiyál na kiyá ki jin se logon ko dang kare yá logon ke dilon men us ke zaríạ se kuchh asar paidá kare.

Us kí sab se daqíq báten mahaz sádagí aur safái se bayán húí hain.

2. Us kí tạlím us ke shágirdon kí **samajh se munasibat** rakhtí thí.

Us ne aise usúl kí tạlím dí, jin kí zurúrat thí, Pas sabhon kí samajh se munásibat rakhtí thí, aur us ne is tarz se tạlím dí, ki har shakhs yih sochtá thá ki yih mere hí liye hai.

Wuh Khudá jis ko us ne záhir kiyá us ká báp hai aur **hamara** bhí hai.

Aur we rúhen jin ko wuh bacháná cháhtá hai we **hamari** hí rúhen hain, aur wuh muhabbat kí sharíạt jis kí us ne tạlím dí wuh **hamari** zindagí ká qánún hai, aur Khudá kí bádsháhat **hamare** dilon men hai.

Us kí tạlím ke taríqe se ham ko mạlúm hotá hai ki jin báton kí us ne tạlím dí **hamare** hí liye mufíd hai. Us ne un logon

kí liyáqat ke mutábiq jo sunte the tạlím dí. Ek qism ke logon ko tamsíl ke zaríe se tạlím dí táki un men daryáft karne ke shauq ko paidá kare, **Mati 13 : 13**. Aur dúsre qism ke logon ko us ne safái se sachái ko sikhláyá, kyúnki we us ke samjháne ke liye taiyár the, **Mati 13 : 11**. Aur us ne har ek shágird ke haqíqí hál par bhí gaur kiyá, aur har taur par un ko itmínán ke waste ásmán kí bádsháhat ká bayán kiyá. Jab ek shakhs Khudá kí bádsháhat men dákhil honá chahtá thá, Us ne kahá, az sar i nau paidá honá zurúr hai. Aur dúsre se us ne kahá, sab kuchh jo tere pás hai bech ḍál, aur tísre se kahá, apní salíb uṭhá, aur kisí se us ne kahá, ki tú ásmán ko khulá húá dekhegá. (*Ecce Deus safha* 203.)

Us ne shágirdon ke ihtiyáj ke muwáfiq tạlím dí aur us ne un báton ko na sikhláyá jo us ke kám ke mutábiq na thín, aur un galatíon ke durust karne kí saí na kí jo us ke kám se taạlluq na rakhtí thín. Aur bhi us ne apne khiyálát ko ạmm muháware men pesh kiyá, aur us galatí par bhí khiyál na kiyá jo ạmm muháware men ráij thí, aur jo mazhab aur akhláq se taạlluq na rakhtí thí. **Mati 5 : 45**.

(3.) **Jila dene ya munawwar karne ki adat.** Wuh aksar ạmm usúl ko kisí kháss wáqia kí tashbíh ke sáth bayán kartá thá. Maslan jab us ne sidq dil se duạ kí tạlím dí to us ne ba-muqábale Farísí ke ek mahsúl lenewálá jo chhátí píṭte húe aur nadámat se ánkhen níche kiye húe ká tasawwur karke bayán kiyá.

Us ne apne kalám ko khilqat aur logon aur un ke aạmálon se, jin ke darmiyán wuh zindagí basar kartá thá, roshan kiyá ki sosan jo kheton ko khushnumá kartí hai aur gaṛariyá jo apne galle kí nigahbání kartá hai, aur chauṛí o tang saṛak ká zikr aur parinde jo hawá men uṛte hain, yih tamám tashbíhát Masíh ke kalám ki jila-bakhsh hain.

Us ne khilqat ko Khudá ke wáste gawáh ṭhahráyá, us ne apne khiyálát ko ba-zaríe ạmm wáqiát ke safái se záhir kiyá.

Jhonpṛe ká túfán se girná, ek bewá ká apne khoe húe dinár ká ḍhúnḍhná, purání mashk ká phaṭ jáná aur kisán ká bíj boná, aur khardal ke dáne ká gehún ke sáth ugná, aisí chhoṭí chhoṭí misálon se jo ạmm logon ko dil-chasp mạlúm hotí thín, us ne niháyat ạzím aur besh baha usúl kí tạlím dí.

Anqaríb ek tihái ke us ke kalimát men tamsílen hain, aur us ke kalimát men koí ạlámat aisí nahín pái játí hai, jis se mạlúm ho ki us ne fasáhat o balágat men koshish kí.

Jab koí amr darpesh hotá thá us ke ḳhiyálát jo ki wuh dafạtan záhir kartá thá, aise zinda aur qawí the ki ba-nisbat aur ádmíon̲ ke us ká tarz i bayán aur tamsílát insán ke dil men̲ ziyáda asar paidá karte the.

(4.) **Pur-mani ishare ki talim.**

Us kí tạlím dilon̲ men̲ nae ḳhiyálát paidá kartí thí.

Us ne apne shágirdon̲ ko sab se ụmda sifát kí taraqqí baḳhsh aur na sirf un ke kalimát ká balki aksar ádmíon̲ ke ḳhiyálát ká bhí jawáb detá thá, **Yuhanna 3 : 1-3.**

Us ne logon̲ ko aksar un kí guftogú men̲ aur un ke poshída ḳhiyálát men̲ mulzim kiyá, **Yuhanna 4 : 16-18.**

Us ne logon̲ ke dilon̲ men̲ zinda bíj kí tarah ḳhiyálát qáim kiye, aur jis qadr we un ke mạní o matlab ziyáda gaur karte the un men̲ ziyáda taraqqí páte the. Jahán̲ tak inkisháf húá hai, us se yih mạlúm húá ki hamárí sárí ḳhúbí o taraqqí is bát par mauqúf hai ki ham Masíh ko pahchánen̲, aur us ke kalimát ko ziyáda safáí se samajh lewen̲, aur kámil taur se un ko apne wáste qabúl karen̲.

Us ne apne shágirdon̲ ko mạlúm chízon̲ ke zaríẹ se ná-mạlúm tak pahun̲cháyá, jaise ki Puráne Ạhd-náme ke zaríẹ se jis se we ḳhúb wáqif the, nae Ạhd ke intizám ke gahre bhed kí báton̲ tak un kí rahnúmáí kí (*Neander's life of Christ safha* 101, 103). Us ne ámm muháwarát ko is tartíb se istiạmál kiyá, jis se nae mạne o ḳhiyál paidá hote the, aur jo us ke kalám ko shauq se sunte the, un kí tạlím o wáqifiyat ke liye us ne ziyáda ḳhiyál kiyá aur apní qurbat men̲ un ko jagah dí, aur jo bhed se wáqif honá cháhte the, un ke liye ziyáda bhed kí báten̲ kholín̲, **Marq. 4 : 11.** Aur un shágirdon̲ kí galatí par jo haqíqí tálib ul ịlm the wuh sabr kartá thá. **Luqa 9 : 55**

Lekin us ne un ko ágáh kiyá ki merí tạlím se mustafíd honá tumhárí wafádárí par mauqúf hai. **Luqa 8 : 18.** Us kí tạlím kí aslíyat o haqíqat wuhí thí jo tạlím-yáfta log mạlúm karne kí ḳhwáhish rakhte the ; yạne Ḳhudá kí bádsháhat ke áne aur us kí ḳhássiyat aur us kí áyanda jalálí hálat aur ḳhásskar us men̲ Masíh aur us ke shágirdon̲ ká martaba kyá hogá ? Us ne is taur se in báton̲ ko pesh kiyá ki we jilánewále haqíqí wáqịát the, **Yuhanna 6 : 63.**

(5.) **Us ki talim men Ilahi muhabbat.**

Yihí us kí muhabbat logon̲ kí taraf rujụ́ kartí thí. **Yuhanna 15 : 13 ; 10 : 11.** us kí muhabbat kisí ḳháss shaḳhs par na thí, is wáste ki wuh wáqif thá ki har ek rúh besh-qímat hai. **Mati 18 : 14.**

Yahúdí ustád Jalílíon ko haqír samajhte the, lekin Masíh haqír nahín samajhtá thá. **Yuh. 7 : 4-9**. Isí muhabbat ke báis us ke kalám men ziyáda shíríní thí, aur muláimiyat se pur thá, aur muhabbat kí ág se bharaktá thá aisá ki ajnabí sunnewále shírín kalám par taajjub karte the, **Luqa 4 : 22**. Isí insániyat ke sabab us ke shágirdon men kasrat se shauq paidá húá.

Wuh un ko na khitáb karke balki un ke sáth báhamí guftogú men talím detá thá. We us ke sunne se nahín thakte the kyúnki abadí zindagí ká kalám us ke pás thá. Yih tarz i guftogú Injíl men aksar páyá játá hai. Us ne maflúj gunahgár ko " Betá " kahá, aur Jairas kí betí ko " Betí " kahá, aur us gunahgár aurat kí gam-gusárí kí muhabbat se mulzim thahráyá.

Us ne dukhon ko chhúne se dafa kiyá, aur shahr ke báshindagán par, jo us ko salíb dene par taiyár the royá, aur us qasam kháнewále buz-dil shágird yane Patrus ko rahm kí nigáh se malámat kí.

(6.) Us ki talim men Ilahi qudrat, Yuhanna 17 : 8.

Sunnewálon ne samjhá ki us ká kalám Khudá kí taraf se hai, **Yuh. 7 : 46**.

Us ke faiz o tásír-bakhsh taríqe se taajjub karte the, **Luqa 4 : 32**. Aur wuh shágirdon ko yaqín dilátá thá, **Yuh. 6 : 68, 69**. aur jo munkir the us kí talím se maglúb húe, Matí 22 : 33-46.

Wuh yaqín kartá thá, ki main Khudá kí taraf se bhejá gayá hún, aur wuh sachái se jis kí talím o talqín kartá thá kámil wáqif thá. Pas dil-jamai aur yaqín ke sáth us barí rúhání o abadí haqíqí wáqiát ko jis ká mushábida kartá thá us par mustaqil rahá. (Stalkeis life of Christ page. 65.

Us ne Rúh ul Quds be-andáza páí. Sachái Rúh ke wasíle zinda hokar Masíh ke zaríe jo us se labrez thá, sunnewálon ke dil par bahkar un ko tar o táza kartí thí, jis sachái kí tásír se un kí aqlon aur dilon men sargarmí paidá húí.

Wuhí sachchái hai, is wáste ki us kí talím hamesha táza o naí hai. Jab wuh ádmíon ko sikhlátá thá, ki ek dúsre ko piyár karo, we jánte the ki wuh khud hí muhabbat hai, aur jab un se Khudá kí nisbat báten kartá thá we jánte the ki wuh Khudá kí god men hai **Yuhanna 1 : 18**. Us ke kalimát logon kí aqlon men jo un ko qabúl karte hain barhte hain, is wáste ki Iláhí

aql o qudrat un men hai. **Yuh. 14 :** aur **14 : 10.**

(7.) **Ilahi sabr** us kí talím men.

Baz waqt us kí talím us ke shágirdon ko nágawár húí aur we phir gae. **Yuhanna 6 : 66.** Aur baz us ke sáth rahe aur us ke kalám par íman na láe. Wuh jántá thá ki baz un men aise hain jo us ko dushman ke hawále kar denge. **Yuh. 6 : 64.** Phir wuh apne kám ke khiyál men jis ke liye Khudá ne us ko bhejá thá aisá garq thá ki jis se us ke kalám men aur súrat men aur barakat men sanjídagí pái játí thí, **Yuhanna 18 : 37.**

Wuh insán kí naját ke wáste aisá fikrmand o khwáhishmand thá, ki aksar rotá aur ánsú bahátá rahtá thá. **Mati 23 : 37.** Magar us ko kámil yaqín thá ki main Khudá kí taraf se muqarrar hún. Pas itmínán ke sáth apná kám kiyá kartá thá. Wuh kisí bát se be-dil hoke apne kám ko na chhortá thá aur apne shágirdon ko nasíhat kí ki sabr ko mujh se sílho. **Mati 11 : 29**

(8.) **Pak zindagi ki qudrat.**

Ek ajíb akhláqí qudrat us men thí, aur wuh zindagí aisí pákíza aur khush akhláq thí ki is se us ká kalám pur tásír thá aur usí qudrat o zor ke báis shágird ká púrá bharosá us par thá, **Yuhanna 11 : 22-27 ; Mati 16 : 16 ; Yuh. 4 : 42,** aur **6 : 69.**

Wuh aisá ustád thá, ki apní talím se bará o buzurg thá. Us kí safáí aur muláimiat aur buzurgí us ke kalám ko kámil taur se tasdíq kartí thín, aur yih qudrat hamárí wáqifiyat se báhar hai.

(9.) Us kí talím se shágirdon ke **zihn men quwat paida hoti thi.**

Us ne logon kí gaur-talab qúwat ko apne qabze men kiyá; **Luqa 4 : 20.**

Us ne sabhon ko kuchh na kuchh diyá aur jin men qubúl karne kí liyáqat thí un ko ziyáda atá kiyá, **Marqus 4 : 33.**

Koí shakhs aisá khám aql na thá jo us ke kalám ko qubúl na kar saktá. Ámm logon ke dastúr kí nisbat us kí ásán kahánián bachchon ko dil-chasp malúm hotí thín.

Maslan, Musrif bete kí, aur bíj bonewále kí, nek Sámarí o táib mahsúl lenewále kí ; yih aisí misálen hain jo jáhilon ko aur sab se aqlmand logon ko bhí apní taraf khínchtí hain. Un

misálon men aisí gahrí báton ko páte hain jo un kí ạqlon se bálá hain.

Wuh aisí tamsílen istiạmál men láyá, ki shágirdon kí ạql, un kí asl o haqíqat daryáft karne men, mashgúl ho gaí.

Us kí tạlím i tahrík se jo ki us ne apne shágirdon ke dilon men paidá kí darpai táhqíqát ke húí.

Us ne báton men hamesha kuchh bát chhoṛ dí jis par gaur karná paṛegá. Us ne Ḳhudá ki bádsháhat kí nisbat aisí tamsílon se tạlím dí jin se shágird wáqif the, aur jis qadr we us kí nisbat tamsílon ke zaríe se tạlím páte the usí qadr un ká shauq baṛhtá játá thá, jis qadr we ziyada khoj o justojú karte the usí qadr un ko ziyáda gahrí báten mạlúm hotí thín. Us ká matlab yih na thá, ki wuh dúsron ke wáste gaur kare balki yih thá ki un ko aisí targíb de ke wuh ḳhud gaur karne kí liyáqat hásil karen. Us ne aisí muḳhtasar ịbárat o amsál aur kahávat men tạlím dí jo qúwat o háfiza men jaṛ pakaṛtí játí hain.

Yún us ne sachchái ke bíjon ko jo rúhání roshní ke báịs the un kí ạqlon men qáim kiyá. Us waqt we kámil taur se samajh na sakte the magar jis qadr Iláhí zindagí súrat pakaṛtí thí usí qadr un báton ká nishán un men záhir hotá thá. **Yuh. 13 : 7.**

10. Masíh kí tạlím shágirdon kí aḳhláqí o rúhání liyáqat ko taraqqí baḳhshtí thí.

Us ne logon ko aisí ịzzat se tarbiyat kí, ki un ke dilon men yih bát jam gaí, ki ham men rúhání taraqqí kí gunjáish hai.

Us ne insán kí rúh kí be-hadd qadr o manzalat kí.

Aur har fard i bashar ko sargarmí se sikhláyá, aur jis sargarmí se wuh jamáạton ko tạlím detá thá, us tarah har ek fard i bashar ko sikhlátá thá.

Unnís shaḳhson ke sáth Ḳhudá kí bádsháhat ke bhedon kí nisbat us ne guftogú kí, ki jin ká zikr Injíl men marqúm hai.

Jo guftogú us ne Sámarí ạurat ke sáth Yạqúb ke kúe par kí, us ke tarz i kalám kí ek misál hai.

Us ne ba-wajh faiyází us ạurat ke ek ajnabí aur mutanaffir ạurat se guftogú karne ká mauqạ páyá, jab us ne ek bát se inkár kiyá, tab Ḳhudáwand Masíh ne ek aisá ishára kiyá, jis se us ko púchhne kí ḳhwáhish paidá húí. Wuh ạurat kí guftogú kí pairawí kartá thá, táham apná matlab madd i nazar rakhkar us kí hidáyat kí, yahán tak ki us kí zamír ne kámil tásír kí aur us ko mulzim kiyá. Is taríqe se us ne us ạurat ko taiyár kiyá,

ki wuh mujh ko aur mere kám ko ḳhúb samajh lewe. (Abbott's Jesus of Nazareth page 134.)

Us tạlím ke jánne se jo wuh un ko detá, us se un ke iráde ko taqwiyat baḳhshí.

Aur is amr ká bhí un ko yaqín diláyá, ki yih ek ạqlí qánún hai, ki ham jab tak hamárí ạql Ḳhudá ko pasand na kare, ham Iláhí báton̲ ko samajh nahín̲ sakte hain̲. Aur un ko aisí targíb dí, ki un men̲ Ḳhudá ke pasand karne ká iráda paidá ho gayá. **Yuh. 7 : 17.** Us ne Yahúdíon̲ se sáf farmáyá, ki tum merí báton̲ ko is sabab se nahín̲ samajh sakte ho, kyún̲ki tumhare dil sachcháí qubúl karne ke liye taiyár nahín̲ hain̲. **Yuh. 8 : 43.** Us ne sikhláyá, ki jo áp ko Ḳhudá kí kashish ke supurd kar dete hain̲, Iláhí báton̲ ke bhed o daqíqe samajhne ke qabil ho játe hain̲. **Mati 13 : 12.** Wuh ádmíon̲ kí andarúní liyáqaton̲ par qabza karke apní tạlím ke zor se un ke dilon̲ kí naí shakl baná detá thá, aur aksar us kí tạlím aise afạ́l ke sáth thí, jis men̲ wuhí matálib shámil the, jo us kí tạlím men̲ the. **Luqa 5 : 1-11.** Us ne shágirdon̲ ko bagaur targíb dí, ki tum merí mánind ho sakte ho, aur hamesha mere sáth rah sakte ho, basharte ki merí tạlím ko máno. **Yuh. 15 : 14; 17 : 22 ; 14 : 3.**

Pas Ḳhudáwand Yisụ́ Masíh ek kámil ustád thá na to koí us kí misl húá, aur na koí us ká jáe-nishín húá, aur na kabhí kisí se aisí báten̲ zuhúr men̲ áín̲, aur na aise tásír-baḳhsh ustád, aur na aise natáij zuhúr men̲ áe.

Us ne apní zindagí aur kám men̲ aisá kámil namúna dikhláyá, ki jo Iláhí sacháí ko sikhláne men̲ kámyab honá cháhtá hai, us ke liye aisí ḳhusúsiyat kí istịdád paida karná zurúrí amr hai.

Is sabaq men̲ Yisụ́ Masíh ke ḳhusúsiyát pesh kiye gae hain̲. Ham ne kuchh koshish is bát men̲ na kí, ki kis tarah se ustád us kí pairawí karen̲, aur na yih isrár kiyá, ki un kí pairawí karná cháhiye.

Táham har ek ko lázim hai, ki aise ustád par gaur karen̲, aur apní kámyábí ke wáste un báton̲ ko síkhen̲, jis ke liye un ko aise kámil ustád ne buláyá hai.

SUWALAT.

1. Sande Iskúl ke ustádon̲ par kyún̲ lázim hai ki we Masíh par gaur karen̲ ?

2. Masíh apní Iláhí zát ke sabab kin báton se wáqif thá?
3. Us kí wáqifiyat Biabal kí tạlím men kyá thí; aur kis tarah us ne us ịlm ko hásil kiyá thá?

4. Us ne kis tarah se khilqat aur insán kí ḳhaslat ká ịlm hásil kiyá thá?
5. Masíh ká ịlm hásil karne ke toríqe se kyá ishára páyá játá hai ki ustádon ko waísá hí karne kí zurúrat hai?
6. Masíh men kaun kaun sí ḳhusúsiyát hain, jo hamáre liye namúna nahín ho saktí hain?

7. Kaunsí ḳhusúsiyát Masíh men hain jin kí pairawí ham ko na karní cháhiye?

8. Kaun sí ḳhusúsiyát hamáre wáste namúna hain?

9. Masíh kyúnkar apní tạlím logon ko liyáqat ke mutábiq detá thá?
10. Talím dene men kin chízon se tamsíl detá thá?
11. Kis tarah us ne aur shaḳhson men ịlm ká shauq paidá kiyá?
12. Kis tarah us kí muhabbat ne us kí tạlím ke zaríe se ádmíon par tásír kí?

13. Iláhí iḳhtíyár us kí tạlím men kahán se húá?
14. Kis tarah us ne apne shágirdon kí ạqlon ko taraqqí baḳhshí?
15. Kis tarah us ne un kí aḳhláqí aur rúhání liyáqat ko taraqqí baḳhshí?

Zail ke suwalát un shágirdon ke liye hain jo ki apne hí dilon men us kí tásír paidá kiyá cháhte hain?

1. Ham kyúnkar Ḳhudá ká mansúba aur insán ke iráde o ḳhiyálát ko mạlúm kar sakte hain?
2. Masíh men kyá ustádána ḳhusúsiyát thín jin ko ham hásil nahín kar sakte hain aur kyún hásil nahín kar sakte?
3. Awám un nás kí ạql ke liye ham kin ásán taríqon se usúl sikhlá sakte hain?
4. Tálib ul ịlm ke liye sachchái kí tạlím dene ká bihtar taríqa kyá hai?
5. Ham kis taríq se ustádána kám ke liye munásib tamsílát hasil kar sakte hain?
6. Ham tulaba ke dilon men kyúnkar shauq paidá karen aur taraqqí den?

7. Ham tálib ul ịlmoṉ ke liye kis taur apní muhabbat ko baṛháweṉ ?

8. Ham apní tạlím dene kí liyáqat kis taur se baṛháweṉ ?

9. Masih kí tạlím se ham kyuṉkar sabr kí nisbat síkheṉ ?

10. Ham kin wasail se apne tálib ul ịlmoṉ kí ạqloṉ ko qúwat deṉ ?

11. Ham kyúṉkar un kí rúhání aur aḳhláqí ḳhaslatoṉ ko taraqqí deṉ ?

CHAUTHA HISSA.

PAHLA BAB.

Naya Ahd-nama Masihi kalisiya ka izhar hai.

MASÍHÍ KALÍSIYÁ KE BUNYÁDÍ USÚL AUR UN KÍ TÁRÍKH JO NAE AHD-NÁME MEN PÁÍ JÁTÍ HAI.

Masíhí Kalísiyá **iman lanewalon ki ek jamaat hai jo Masih men yaganagat aur iman aur muhabbat ke zarie se Khuda ki badshahat men sharakat rakhti hai.**

Wuh Ḳhudá kí taraf se zahúr men áí, aur us ká shurú muajizána taur se húá; aur wuh zindagí jo kalísiyá men pái játí hai, Ḳhudá kí Rúh ke wasíle se qáim aur sarsabz hotí hai. **Afsion 2 : 22.**

Aur yih kalísiyá ek kámil aur abadí jamáat yane Ḳhudá ke Muqaddas shahr ke liye ek taiyárí hai. **Muk. 21 : 2.**

Aur **Yahudi kalisiya se mushabahat rakhti hai.**

Yahúdí kalísiyá ek gharáne men qáim húí aur áḳhir tak us men rahí; par Masíhí kalísiyá Yisú Masíh se qáim húí, aur har ek maḳhlúq ke liye hai **Marqus 16 : 15.**

Wuh ek qaum men jári húí aur us hí qaum men rahí; par Masíhí kalísiyá kisí ḳháss qaum ko nahín, balki sab qaumon ko shámil karná cháhtí hai. **Yuh. 18 : 36. Mati 28 : 19.**

Yahudí kalísiyá men tarah tarah kí qurbáníán thín aur bár bár guzrání játí thín. Masíhí kalísiyá men sirf ek hí qurbání hai jo hamesha ke liye sab ke wáste ek hí dafa guzrání gaí. **Ibranion 10 : 11-14.**

Yahúdí kalísiyá men dáḳhil hone ke liye Yahúdí nasl kí zurúrat thí; par Masíhí kalísiyá men dáḳhil hone ke liye naí rúhání paidáish zurúr hai.

Tau bhí Masíhí kalísiyá **Yahudi kalisiya men se hai.**

Masíhí kalísiyá kí rástbází ke usúl Yahúdí kalísiyá men pahle sikhláe gae, aur us ká naqsha pahle usí men záhir húá, aur usí men se Masíhí kalísiyá ká báni niklá. Yahúdí kalísiyá men Masíhí kalísiyá ke ḳhiyálát adá hone ke liye ek muháwara ban gayá. Aur wuhí log apne báp dádon aur

apní tabíạtoṉ aur tạlímát, aur apní ummed ke zarịe se is láiq the ki pahle Masíhí kalísiyá ko dunyá meṉ záhir kareṉ.

1. **Masihi kalisiya ke bunyadi usul§Yisu Masih ka kamil farmanbardar hona**, aur is taur se us ko mánná ki wuh Ḳhudá ká zahúr aur insán ká naját-dihinda hai.

1. Jaise Yahúdí qaum ke **nabi aur waqiat** Ḳhudáwand Masíh kí nisbat **pesh-khabari dete the**. Wuh haqíqí báteṉ jo Masíh meṉ páí játí haiṉ, Yahúdí kalísiyá meṉ un ká ạks páyá játá hai.

Aur we jinhoṉ ne Puráne Ạhd-náme kí tạlím kí muḳhálafat kí, unhoṉ ne Masíh kí muḳhálafat kí **Mati 5 : 17-19**.

Wuh qadím kalísiyá meṉ maujúd thá aur qadím kalísiyá ke Hádíoṉ ke diloṉ meṉ bhí thá. **Yuhan na 5 : 46** aur **8 : 56**.
Is kalísiyá ke usúl jin ko Masíh ne qáim kiyá, qadím kalísiyá meṉ záhir kiye gae the, par logoṉ ne un ko safáí se na samjhá thá. **Galation 3 : 8**.

2. **Jaise us ki zindagi ke waqiat Injilon men darj hain** ki wuh ásmán se áyá aur **zamin par zindagi basar ki** ; wuh múá aur jí uṭhá, aur abad tak zinda hai.
Yisụ́ Masíh kí zindagí ke wáqịát kí manádí kalísiyá meṉ shámil hone ke buláwe kí manádí hai. **Aamal 2 : 36.'38**.
Aur jaise wuh is zindagí meṉ záhir húá waise hí us ko qubúl karne se insán kalísiyá meṉ shámil hone ke láiq hotá hai. **Aamal 16 : 31-33**.

3. Jaise Masíhí **waqiat ke nataij men bhi Rasulon ki talim ke zarie** se **zahir hua**. Is tạlím meṉ rasúloṉ kí kull waqfiyat us **ummed** kí shámil hai jo Ḳhudá kí rahnumáí se logoṉ ke diloṉ meṉ Ḳhudáwand Masíh kí ámad kí bábat paidá húí thí ; aur us **khidmat** se jo zamín par húí, aur us **mel** se jo us kí maut ke zarịe se húá, aur us **kam** se jo ki **asman par** hamáre wáste kartá hai. Us **kam** se jo wuh hamáre wáste aur hamáre darmiyán **zamin par** Pák Rúh ke zarịe se kartá hai, yạne is ịlm se ki kis tarah ham ne us kí zindagí ke zarịe se naját hásil kí. **Rum. 5 : 10** aur **Afsion 2 : 20**.
(Is sabaq ke sáth Aạmál kí kitáb paṛho.)

II. **Ruh i Pak** jo Yisụ́ Masíh apne shágirdoṉ ko detá hai. **Aamal 2 : 33**.

1. Rúh i Pák Masíh ke **munkiron ko nahin bakhsha jata hai**.

Jab tak insán Ḳhudá ke Kalám ko qubúl karne aur mánne se inkár kartá hai, wuh Rúh i Pák ko hásil nahíṉ kar saktá hai. **Yuh. 14 : 17.**

2. **Iman lanewalon men** wuh **rahta** hai. Har ek shaḳhs, jo Masíh par ímán látá hai, aur us kí farmánbardárí karná cháhtá hai, us ko Rúh i Pák baḳhshá játá hai. **1 Qur. 12 : 3** aur wuh Masíh meṉ sharík hotá hai.

Ibr. 6 : 4. Aur us ímán lánewále ká badan Rúh i Pák kí haikal hai. **1 Qur 6 : 19.**

Wuh ímán lánewáloṉ ko tarah tarah kí niạmateṉ baḳhshtá hai. **1 Qur. 12 : 7-10.**

Aur un ke dil meṉ Ḳhudá kí muhabbat járí kartá hai. **Rum. 5 : 5.**

Aur duạ meṉ un kí madad kartá hai. **Rum. 8 : 26.** Aur un ko púrí naját tak pahúṉchátá hai. **2 Tas. 2 : 13.**

3. Rúh i Pák kalísiyá meṉ **mel ka wasila** aur **yaganagat ka paiwand** hai, Jo Masíh se ịláqa rakhte haiṉ, ek hí badan ban játe haiṉ. **1 Qur. 12 : 12-27.** Us badan meṉ Masíhíoṉ kí sharákat kí gawáhí Rúh i Pák hai, **Rum. 8 : 14.**

Sab sharík Rúh i Pák se baptisma páte haiṉ. **1 Qur. 12 : 13.**

Aur wuh kalísiyá meṉ rahtá hai. **1 Qur. 3 : 16.**

Wuh sab niạmatoṉ ko jo kalísiyá kí hukúmat ke liye zurúr haiṉ, baḳhshtá hai. **1 Qur. 12 : 4-11.** Aur wuh kalísiyá ke afsaroṉ ke chunne meṉ rahnumáí kartá hai. **1 Qur. 12 : 28-30; Aamal-15 : 28.** Aur wuh kalísiyá ke zaríạ se jahán ko Injíl kí dạwat detá hai. **Muk. 22 : 17.**

III. Ek **ahd** hai, jo ímán lánewále Ḳhudá o Masíh ke sáth aur ek dúsre ke sáth rakhte haiṉ. Nae Ạhd-náme meṉ bạz maqámát meṉ lafz kalísiyá ke mạne haiṉ ímán lánewáloṉ kí jamáạt jo ḳháss jagah meṉ faráham hotí hai. **1 Qur. 14 : 23.**

Aur bạz jamáạt kí yagánagat se murád hai, jo kisí ḳháss bastí yá shahr ke Masíhíoṉ meṉ hai. **1 Tas. 1 : 1.** Aur bạz mauqạ par sab log jo Masíh par ímán láte haiṉ, shámil haiṉ. **Afs 1 : 23.** (*Van Oosterzee's Theology of the New Testament page* 115.)

Ham is sabaq meṉ kalísiyá ko áḳhirí mạne meṉ istiạmál karte haiṉ.

Yih ahd do rusúm se qáim hai,

1. **Baptisma.** Yih ímán lánewálon ká iqrár hai, ki ham Masíh par íman láe hain.

Masíh apne shágirdon ko baptisma ke zaría se, is be-ímán dunyá se alahida karná cháhtá hai, aur Báp, Bete aur Rúh ul Quds ke iqrar ke zaríe se un se mel karná cháhtá hai. **Mati 28 : 19 ; Marq. 16 : 16.**

2. **Ashai Rabbani.** Masíh kí maut kí yádgárí hai, jis maut se wasíle se wuh hamáre wáste kafára húá. **1 Qur. 11 : 23 26**

Is rasm ke zaríe se, wuh rifáqat jo Masíhí log Masíh ke sáth aur ek dusre ke sáth rakhte hain, qáim hotí hai. **Mati 26 : 26-28 ; 1 Qur. 10 : 16, 17.** Har Masíhí ko jab yih rasm adá kartá hai, lázim hai, ki wuh pahle apne dil ko jánche.

Aur Masíhíon ko lázim hai, ki pusht dar pusht jab tak kalísiyá dunyá men qáim rahe, is farz ko ada karte rahen. We jo is tarah ke bharosá Yisú Masíh par rakhte hain, aur jinhon ne Rúh ul Quds ká baptisma páyá hai ; aur is ahd men Masíh ke aur ek dúsre ke sáth shámil ho gae hain ; we hí Masíh kí kalísiyá hain. Aur ham ko cháhiye, ki sab log jo us men dákhil hain, unhí ko apne bhái samjhen. agarchi hamárí ráe ke mutabiq un ke baz khi yálát o aamal men kuchh kuchh ikhtiláf bhí ho.

Kalisiya ki Tawarikh jo Nae Ahdname men pai jati hai.

1. Masíhí kalísiyá auwal **Yahudi kalisiya se bani** aur us kí ibtida Pentikust ke din se hai. (*Bernard Progress of Doctrine page* 115.) **Aamal 2 : 1-4.**

Sab se pahle ke Masíhí sab Yahúdí the.

1. Masíhí kalísiyá kí bunyád men pahlá amr yih thá, ki ímándaron ko **Ruh ul Quds bakhsha gaya**, jis ke bhejne ká wada Masíh ne apne urúj ke peshtar farmáyá thá, aur jis ke liye we Yarúsalam men thahre the. **Aamal 1 : 4, 5.**

Masíh ne khud yih bakhshish un par undelí, **Aamal 2 ; 33.**

Us ke bakhshe jáne ke záhirí nishán ág, aur mukhtalif zubánon ká istiamál, aur nubúwat karná, aur Injíl par gawáhí dená hai. Ímándáron kí aql ek bárgí sacháí kí waqfiyat se roshan ho gaí thí, jis se un ke jazbe khushí aur taajjub se bharak

uṭhe, aur Ḳhudá ne is naí kalísiyá ke sharíkon̲ ko roshní aur sargarmí baḳhshí.

2. Dúsrá amr yih thá, ki **Yahudion ke samhne Masih ki najat pesh ki gai.** Patrus ne is taur se Injíl ko pesh kiyá, ki wuhí nubúwat ká púrá honá aur us ạhd ká bhí púrá honá hai, jo un ke bápdádon̲ se kiyá gayá thá. Us ne sunnewálon̲ se kahá, ki apne gunáhon̲ se tauba karo, Yisụ́ par jo Masíh hai, ímán láo aur wuh tumháre gunáhon̲ ko muạ́f kar saktá hai, aur tum ko gunáhon̲ se ázád kar saktá hai, aur isí ímán ká tum baptisma lo; aur yún̲ záhirí taur se ek jamáạt jo Masíh se mel rakhtí hai, ban jáoge. Us ne wạda kiyá ki ímán ká natíja Rúh ul Quds kí baḳhshish hogá, jis ke ạjíb kám un ke sámhne dikhláe gae. **Aamal 2 : 38-40**.

3. Jo Yahúdí log Masíh par **iman lae**, unhon̲ ne **baptisma liya** aur un kí ek **khass jamaat ban gai. Aamal 2 : 41.**

Un ke intizám kí bunyád is bát ke qubúl karne par thí, ki Yisụ́ wuhí Masíh hai.

Jab auwal rafta rafta Rúh ul Quds kí roshní páne se Masíhí ímán ke púre ịrfán tak pahun̲ch játe the, to Puráne Ạdh-náme ká wạda aur us kí tạlímát Masíh se mansúb karte the, ki wuh gunáh se rihái denewálá aur Ḳhudá kí bádsháhat ká hákim hai, aur tamám ụmr us kí ḳhidmat men̲ rahná aur us kí sharíạt sab báton̲ men̲ mánná cháhiye.

4. Pahle Masíhí jamáạt **gharane ke taur par** thí, aur is men̲ bhárí ḳhiyál yih thá, ki ham sab ek hí rifáqat aur mel men̲ shámil ho gae hain̲, aur is ḳhiyál se ek ạjíb naí ḳhushí paidá húí.

Roz-marra we Haikal yá apne gharánon̲ kí chhoṭí chhoṭí jamáạton̲ men̲ ikaṭṭhe hoke naját kí tạlím par dars sunte, duạ́ mán̲gte, aur ek dúsre ke sáth kháná kháte the, aur kháná kháne ke bạd Masíh ke áḳhirí kháne kí yádgárí men̲, aur barádaràna ulfat ke nishán ke liye roṭí aur mai taqsím kí játí thí. (*Neander Planting and Training of the Church page* 28) aur mauqe par apní tajribakárí aur Rúh ul Quds kí madad se apne wáste ịbádat ke rusúmát, aur hukúmát ke qawánín banáte, aur afsaron̲ ko muqarrar karte the, lekin ba-záhir Yahúdí rahte, aur Haikal aur dúsre ịbádat-ḳhánon̲ kí ịbádat men̲ sharík húá karte the, kyún̲ki Masíhí ịbádat kisí qadr Yahúdíon̲ kí tạlím aur ịbádat, aur rasúmát kí mánind thí.

Neander's Planting and Training of the Church, *pp.* 28.

5. Naí kalísiyá jald **Yahudi kalisiya se muqabala karne lagi,** aur Yisụ́ Masíh jo murdon̲ men̲ se jí uṭhá thá, wuh naí kalísiyá ke hádí ke taur par pesh kiyá gayá, aur us ke nám se muạjize kiye gae. Is se **Saduqi logon ne mukhalafat ki** aur gusse se is wáste bhar gae, ki yih be-paṛhe logon̲ ko tạlím dete hain̲, ki Yisụ́ ke zaríe se murde jí uṭhen̲ge, aur unhon̲ ne Patrus aur Yúhanná ko giriftár kiyá. **Aamal 4 : 1-3.**

Tab Stafanus ne safái se bayán kiyá, ki yih naí kalísiyá Yahúdí mazhab kí koí tabdíl-shuda shakl nahín̲ hai, balki ek nayá intizám aur jadíd tartíb ká silsila hai aur yih ki Yisụ́ Masíh Haikal ko barbád karegá aur jo rusúmát un ko Músá ne diye unhen̲ tabdíl karegá, tab is bát par **Farision ke dilon men dushmani paida hui** aur **Istafanus** ko qatl kiyá.

Is par shágird Yasúsalam se bhágkar tamám mulk i Falastín men̲ phail gae; aur rafta rafta safái se yih bát un ke zihnon̲ men̲ á gaí.

Tab se unhon̲ ne manádí kí, ki Yahúdíon̲ ke záhirí rusúmát mauqúf honge aur us men̲ se ek naí rúhání ịbádat o kalísiyá niklegí, kyún̲ki Masíh ne peshíngoí kí thí, ki haikal barbád ho jáegí, aur yún̲ us kí ịbádat o rusúmát jo Haikal se mutaạlliq hain̲ mauqúf ho jáen̲gí.

Faqíh log tạlím dete the, ki Músá kí sharíạt ke zaríe se insán rástbáz ho saktá aur us ke wasíle se abadí zindagí kí mírás pá saktá hai. Par Masíh Yisụ́ ke pairau sikháte the, ki sharíạt ke zaríe se yih nahín̲ ho saktá, magar **Yisu ki maut ke wasile se insan abadi zindagi hasil kar sakta hai.** Yih bát Masíh ke jí uṭhne se járí húí, so ham Masíh par ímán láne se us ko hásil kar sakte hain̲. Jis qadr in do aqsám ki tạlim kí manádí hotí thí, usí qadr báham mukhálafat záhir hotí játí thí.—(*Bernards Progress of Doctrine safha* 143.)

2. Kalísiyá **sab qaumon men phail gai thi.** Yahúdíon̲ ne shágirdon̲ ko ízá dí, jis se we titar bitar ho gae aur us ká natíja yih húá, ki mulk i Falastín ke mutafarriq jagahon̲ men̲ Injíl kí manádí húí aur ákhirkár tamám dunyá men̲ jo un logon̲ ko mạlúm thí Injíl phail gaí. **Aamal 8 : 4.**

1. **Samariya men khush-khabari sunai gai.**

Sámariya Yahúdiya se báhar pahle ek súba thá jis men̲ Injíl maqbúl húí.

Jab Failbús ne wahán̲ panáh páí, to baṛí maqbúliyat ke sáth us ne manádí kí, aur jab us kí kámyábí kí khabar Yarúsalam

ko pahunchí aur Patrus aur Yúhanná us ke pás gae, to misl Pantikust ke din ke un nae shágirdon ko Rúh ul Quds kí bakhshish milí aur ek dúsrí kalísiyá ban gaí, aur isí markaz se tamám súbe men Injíl phail gaí. **Aamal 8 : 25.**

Yún Masíhí mazhab ke phailáne kí qúwat ne ek aur díwár ko jo gair qaumon aur Yahúdíon ke bích men thí girá diyá.

Sámarí jo haqír samjhe játe the kalísiyá kí rifáqat o sharákat men maqbúl húe aur Masíhí Yahúdíon ne kuchh muzáhamat o mukhálafat na kí. **Aamal 8 : 14-17.**

2. **Carnelius aur us ke khandan ki nai paidaish.** Patrus ne Khudá kí taraf se ek kháss royat dekhí, jis ká natíja yih húá, ki **na-makhtun** Rúmíon ko us ne Injíl kí manádí kí aur unhon ne us ko qubúl kiyá aur Rúh ul Quds kí bakhshish pái, aur **Yisu ke nam se baptisma liya.**

Phir Pantikust ke din aur niz Sámariya men Rúh i Pák ká názil honá Masíhí kalísiyá kí is jadíd taraqqí par yane yih ki is nae ahd men sab qaumon ko Khudá kí kalísiyá men dákhil hone kí ijázat hai Rúh i Quds ke maqbúl hone ká nishán thá. **Aamal 10 : 34-85.**

Wuh Yahúdí log jo Masíh par ímán láe, unhon ne dil o ján se is naí talím ko qubúl kiyá, kyúnki Khudá ne un ko sikhláyá. **Aamal 11 : 18.** Yún Masíhí kalísiyá taiyár ho gaí thí, **ki** kull dunyá par gálib áwe.

3. **Gair qaumon men Injil ki manadi hui.**

(*a.*) **Antakiya men.** Patrus ne ek Rúmí khándán ko kalísiyá men shámil kiyá thá ; us waqt kalísiyá men Yahúdí ziyáda the, aur unhín ká dhang thá. Us ízá-rasání ne jis ke báis Failbús Sámariya ko gayá thá ziyáda dúr jagahon men shágirdon ko bhejá. aur baz Yahúdí jin ko Yúnání khiyál pasand the, Antákiyá men áe aur gair-qaumon men manádí kí. Khudá ne us kám par apní aisí qúwat o barakat názil kí, ki Yarúsalam kí kalísiyá tak us kí khabar pahnuchí ; tab unhon ne Barnabás ko bhejá, ki wuh un kí madad aur intizám kare. Us ne Sáúl ko madad ke liye buláyá aur is bare rasúl ne yahán apná kám sab logon men shurú kiyá. Is naí kalísiyá men bahut se aise log shámil the jo Yahúdí na the balki aur qaumon men se the aur yahán pahle pahal shágirdon ko ek nayá nám diyá gayá, aglab hai, ki gair qaumon ne yih nám diyá (*Conybare aur Howson's Life St. Paul jild I safha* 119 ; *Neanders Planting and Training of the Church safha* 68.) we Isáí kahláte the, **Aamal 11 : 26.**

Masihi kalisiya men gair qaumon ka shamil hona aur un ko Yahudion ke sath barabar haqq milna baṛá bhárí inqiláb aur ek naí bát hai jo insán ke hálát men̲ húí Stalker's Life of St. Paul safha 58.)

(b.) **Asia i Kochak men**, Antákiya ke bháíon̲ ne hukm i Iláhí se Púlus aur Barnabás ko Mishanarí kám ke liye makhsús kiyá, aur we donon̲ is kám ke liye bheje gae, ki dunyá men̲ Injíl kí manádí karen̲. Pisidiyá ke Anṭakiya men̲ unhon̲ ne pahunch ke pahlí dafa ishtihár diyá, ki **gair-qaumon ko najat ki khabar** zamín kí hadd tak **pahunchana un ka kam** hai, **Aamal 13 : 46, 47** aur Asia i Kochak men̲ kaí ek jagahon̲ men̲ manádí karne ke bad Súriya ke Antákiya ko wápas áe, **Aamal 14 : 26-28**.

Injíl phailáne kí tabíat jo ab kalísiyá kí khássiyat ho gaí hai, kamál darje kí Púlus men̲ thí, goyá is sifat ká wuh hádí hai aur us kí talím kí bunyád yih thí ki Masíh dunyá ke liye aur dunyá Masíh ke liye hai.

(c.) **Yarusalam ki kaunsil** men̲ gair-qaumon̲ kí kalísiyá ke shámil hone aur un kí kalísiyáon̲ ki intizám karne se ek bhárí suwál pesh áyá "Kyá gair-qaum ke log Khudá kí bádshábat men̲ bagair Yahúdí hone ke sharík ho sakte hain̲ ?" Lihází us Kaunsil men̲ jo shahr i Yarúsalam men̲ húí kalisíyáon̲ ke hádí ikaṭṭhe húe aur Rúh i Quds kí hidáyat se unhon̲ ne faisala kiyá, ki "Gair-qaum ke log bagair adá i rusúmát i mazhab i Yahúd Masíhí ho sakte hain̲" **Aamal 15 : 1-36.**

(d.) **Yurap men**, Antákiya men̲ kuchh der ṭhaharne ke bad Púlus ká dúsrá daura shurú húá. Is safar men̲ us ne ek rát ko roya dekhá, ki Yúrap men̲ buláyá gayá hún̲, aur wahán̲ pahun̲ch ke us ne shahr i Fillipiya men̲ pahle Injíl kí manádí kí.

Lidiyá us ká pahlá phal thí, aur us ke khándán ne us ke háth se baptisma liyá. Is dúr o daráz safar ká anjám yih húá, ki baṛe shahron̲ men̲ un tahzíbyáfta logon̲ ke darmiyán jo Itáliya kí púrab kí taraf ábád the kalísiyáon̲ qáim hone lagín̲. Púlus ke is safar se Masíhí mazhab pachchhim kí taraf phailne lagá. Is safar ke bad us ne tísrá safar kiyá, jis men̲ us ne dúsre daure ke kám ko taqwiyat bakhshí aur ziyáda phailáyá.

(e.) **Yahudion ka akhiri inkar Injil se.** Jab Púlus Yarúsalam ko wápas áyá Yahúdíon̲ kí ek baṛí jamáat ke sámhne us ne apne dil kí tabdílí, aur apne kámon̲ ko bayán kiyá aur us ne dawá kiyá ki main̲ ahd ke logon̲ men̲ **Israel ki**

ummed kí manádí karnewálá hún, aur us ne kahá, ki mujh ko gair qaumon men Injíl kí manádí karne ká Ḳhudá se hukm milá.

Jab us ne is bát ká ishtihár diyá, log us kí muḳhálafat par ámáda ho gae, aur Yarúsalam ke logon ne us ká inkár kiyá, aur Haikal ke darwáze us ke aur us kí manádí ke liye band kiye gae, aur gair-qaumon ne us ko qaid ḳháne men ḍálá aur is taur par un Yahúdíon se jinhon ne us ke qatl ká iráda kiyá thá bach gayá. Jab wuh Rúmí sarkár ke háth men qaid húá, us kí zindagí kí ḳhwáhish púrí húí aur wuh shahr i Rúm ko jo dunyá men sab se baṛá dár-us-saltanat thá bhejá gayá. Yahán us ne Injíl kí manádí kí, jis ne aisí jaṛ pakṛí ki wahán se sab qaumon men phail gaí, aur yún yih nayá ímán o mazhab jis ne pahle sirf Yahúdíon men jaṛ pakṛí thí kull Baní Ádam ká mazhab ho gayá. Is mazhab ká yih ịláqa ki Yahúdí qaum ká mazhab hai bilkull játá rahá, yạne yih mazhab kull dunyá ká aur dunyá kí sab qaumon ká mazhab kahláyá. Áḳhirkár Yahúdíon ke mazhab men se Masíhí mazhab misl ạrq ke khínch liyá gayá. Rasúlon ne us názuk o pechída ịláqe men jo un donon mazhabon men thá aisí kárrawáí kí, ki yih mazhab apní pahlí jagahon se misl jándár jaṛ kí bandish ke bilá nuqsán ke uṭhá liya gayá, aur jo chízen sirf ạrzí jismání aur taiyárí ke liye thín chhuṭ gaín, aur haqíqat men Injíl kí tạlímát sáf ho gaín aur ek shakl ban gaí, aur wuh jhúṭí ámezish se apne sachche usúlon ke sáth jo Puráne Ạhd-náme men us kí taiyárí ke liye the, sáf hoke namúdár húá.—(*Bernard's Progress of Doctrine safha* 143.)

SUWALAT.

1. Masíhí kalísiyá kí tạríf karo ?
2. Kin báton men us ká muqábala Yahúdí kalísiyá se kiyá játá hai ?
3. Wuh Yahúdí kalísiyá se kis tarah niklí ?
4. Us ke usúl kyá hain ?
5. Ḳhudáwand Yisú Masíh jis par ham ko ímán láná cháhiye, Baibal men kis tarah se pesh kiyá játá hai ?
6. Masíhí kalísiyá men Rúh ul Quds ká kám kyá hai ?
7. Ímándáron ká ạhd kin rusúm se muqarrar aur qáim rahtá hai ?

8. Kalísiyá kí tawáríkh Nae Ahd-náme ke kin do zamánon se khusúsiyat rakhtí hai?
9. Wuh kab shurú húí?
10. Pahle us men kaun log shámil the?
11. Masíhí kalísiyá ke qáim karne men kyá kyá súraten darja ba darja pesh áín?
12. Jab ímándáron ko Rúh ul Quds bakhshá gayá, to kyá májará guzrá?
13. Pantekust ke din Patrus ne Yahúdíon ke sámhne Injíl kí kyá báten pesh kín?
14. Pahle kalísiyá ká intizám kis bunyád par thá?
15. Us intizám men kháss sifat kyá thí, aur wuh sifat kab tak qáim rahí?
16. Naí kalísiyá ne kis tarah Yahúdí talím kí mukhálafat kí?
17. Yahúdíon ke kaun se firqe is naí kalísiyá kí talím se náráz the, aur kyún náráz the?
18. Yahúdíon ke bad kin logon men Masíhí kalísiyá qáim húí?
19. Us ke bad phir kin logon ne Injíl ko qubúl kiyá?
20. Masíhí kalísiyá ke Yahúdí log ímándár námakhtúnon ke shámil karne ke liye kyún razámand the?
21. Antákiya men kalísiyá ke intizám men kyá barí taraqqí húí?
22. Púlus aur Barnábás ke Asia i Kochak ke kám men pahle kaun sí bát safái se záhir kí gaí?
23. Yarúsalam kí kalísiyá ne kis tarah se gair qaumon kí taraqqí ko qubúl kiyá?
24. Is ke bad kaun sí jagahon men kalísiyá qáim kí gaí?
25. Qaum i Yahúd ne apne kis fial se ákhirkár Masíhí kalísiyá ká inkár kiyá?
26. Púlus rasúl ne, jo gair-qaumon ká Wáiz thá, kis tarah apne kám ko khatm kiyá?

Naya ahd-nama Masihi kalisiya ka izhar hai.

Nae Ahd-name men talimat ki taraqqi aur Aamal aur khutut ki talimat.

Talímát i Masíh Yisú shakl o tartíb aur asl men ná-támám thín, jaisá ki **Nae Ahd-name ki talim ki taraqqi** se sáf záhir hai.

Masíh kí talím hamesha zamána i áyinda kí taraf ishára kartí thí. Khudá kí bádshábat nazdík hai. Wuh naját kí

ráh kholne ko áyá thá, aur naí paidáish us ká ek nayá ḳhiyál thá, aur usí ne zindagí o abadí zindagí ká matlab kholá, par wuh nae din ke áftáb ke tulụ́ hone ke waqt nazron se chhip gayá, lekin wuh Rúh i Pák ke zaríe se phir záhir húá, táki shágirdon ke dilon men base, aur apní tạlím jis kí manádí un ke zaríe se hotí thí, un kí rahnumáí kare, aur taqwiyat baḳhshe, aur kalísíyá men jo us ke shágirdon se ban gaí thí, sukúnat kare.

I. Libázá Nae Ạhd-náme men zail ke **tin darje** Injíl kí tạlímát ke záhir karne men páe játe hain :—

1. **Injilon men.** Insán par Yisụ́ **Masih ka zuhur.**

Is men ane-wálí rúhání zindagí ke wáqiát aur halát ká bayán hai, jis par ham gaur kar chuke hain.

2. **Aamal ki kitab men.** Insán ke liye **Masih ki manadi,** jis men us ke zuhúr ke natáij ká ḳhulása aur Rúh kí gawáhí ke sáth us kí manádí aur shagirdon ke banáne ká aur un ko kalísiyáon men ikaṭṭhá karne ká hál hai.

Sab dars jo Aạmál kí kitáb men siwáe us mubáhase ke jo Yarúsalam kí Kaunsil men húá, aur us hukm ke, jo ki Miletus ke buzurgon kí nisbat húá, páe játe hain; wuh sab dars gairqaumon ke liye jo kalísiyá se báhar the, diye gae.

Yih manádí Masíh ke zuhúr ke wáqiát ká ḳhulása thí, ki wuh **Ruh ul Quds se rihm men para, kunwari Mariyam se paida hua, aur Pantus Pilatus ki hukumat men dukh uthakar aur maslub hokar dafn hua aur tisre din murdon men se ji utha. asman par uruj kiya, Khuda Bap Qadir i Mutlaq ke dahine hath par baitha aur wahan se wuh zindon aur murdon ka insaf karne awega.**

Mannádon ne bhí **Ruh ul Quds** kí qúwat se manádí kí, aur jinhon ne un kí gawáhí ko ímán se qubúl kiyá, un ko bhí yih qúwat baḳhshí gaí.

Unhon ne ek **pak alamgir** ạmm kalísiyá banáí, jis men sab qaumon ke ádmí jo Masíh par ímán láe, shámil húe. Yih kalísiyá aise logon se jo **Muqaddas** ban jane kí koshish karte, aur muhabbat aur **mel** se yagánagat rakhte hain, baní hai. Yih ímándár log jánte hain, ki unhon ne **gunah ki muafi** Masíh Yisụ́ ke wasíle se páí hai, aur intizárí karte hain, ki us ke wasíle se **ji uthenge,** aur **abad tak zinda rahenge.**

Yihí Rasúlon ká ạqida kahlátá hai.

Agarchi unhoṉ ne apne háth se is ko tartíb nahíṉ diyá táham is meṉ un kí manádí ke usúl kí báteṉ jo Aạmál ki kitáb meṉ marqúm haiṉ, páí játí haiṉ.

3. **Khutut men.** Wuh **zindagi jo Masih men hai,** aur **jis ko imandar log hasil** aur **zahir** karte haiṉ, us ká bayán aur tamsíleṉ, aur tạlím páí játí hai.

Jo log is naí zindagí meṉ jo Masíh men hai. dákhil húe haiṉ, un ke liye in **khutut** kí tạlím **munasib** hai.

Nabíoṉ ne qaumoṉ ko paigám sunáe, aur rasúloṉ ne apne bháíoṉ ko khatt likhe.

Masíh kí kalísiyá ko Masíh kí tạlím pahuṉcháne ke liye yih **tartib** bahut **munasib** hai.

Har tarah se yih munásib mạlúm hotá hai, ki isí taríq se yạni khatt likhkar Masíhí kalisiyá ko sikháeṉ.

Imándaroṉ se rasúl is tarah khitáb kartá hai ki we Khudá se mel rakhte haiṉ, aur Rúh i Pák se unhoṉ ne baptisma páyá. **1 Yuh. 2 : 20**

Jab yih zururi thá, to aisá dạwá karte the, ki ham ikhtiyár rakhte, aur ilhám se likhte haiṉ.

Lekin un khatoṉ se já ba já yih záhir hota hai, ki likhnewále jin ko likhte haiṉ, un par apní yaqíní bátoṉ ke sábit karne ko Pák Nawishtoṉ se iqtibás karke likhte haiṉ, aur sunnewáloṉ kí samajh aur gaur ke liye isrár karte haiṉ, aur is taur se na sirf un ko ágáh karte, balki Khudá kí marzí samajhne ke liye talím-yáfta banáte haiṉ.

Rasúloṉ kí tạlímát aur Masíh kí tạlímát ke **usul ek** hí haiṉ.

Rasúloṉ kí tạlímát se Masíh kí tạlímát ke matlab kí taraf tawajjuh **barh jati** hai, aur un se na sirf Masíh ke zuhúr ke wáqiát ka balki us ke natáij ká hál mạlúm hotá hai.

Us kí zindagí o chál o chalan aur bátoṉ se ham gunáh se khalásí aur mel aur naját jo us ke zuhúr ke natáij haiṉ, páte haiṉ. Khutút ke khuláse zail ke taur par likhe já sakte haiṉ :—

Rumion ke khatt ká mazmún **rastbazi** aur us kí **zururat o asliyat** aur us ke **nataij** haiṉ.

Wuh ek bunyádí suwál ká jawáb hai, ki "Insán Khudá ke sámhne kis tarah rástbáz thahre?"

Qurintion ke khutút dunyáwí mizáj ke muqábale meṉ **Injil ke Ilahi ikhtiyar** ko jatáte haiṉ, aur us dạwe ko pesh karte haiṉ. jis se **insan ki aql us ki tabidar honi chahiye,** aur **kali siya ki zindagi ki rah-numai** ke liye nasíhat karte haiṉ.

Galation [illegible] att un logoṉ ko jo Yadúdí kalísiyá ke rasúmát kí gulámí [illegible] ftár ho játe the, yih taḷím detá hai, ki **Injil ruhani az**[illegible] **bakhshti hai.**

Afsion, [illegible] **pion**, aur **Qulussion** ke khutút Khudá ke **abadi irad**[illegible] **kalisiya ki kamiliyat** ko jo Masíḥ meṉ hai, pesh karte haiṉ.

Tassal[illegible] **ke** ḳhatt **Masih ki amad ki yaqini ummed** kí taḷím dete haiṉ.

Timtaus [illegible] aur **Filemun** ke ḳhatt Ḳhádim ud-dín ke **mizaj** o **usul** [illegible] **am** ka bayan karte, aur un **faraiz** ko jo **kalisiya** par haiṉ, záhir karte haiṉ.

Ibranion [illegible] att se yih maḷúm hotá hai, ki **Purane** aur **nae Ahd** [illegible] **ilaqa** hai, aur yih ki iḷáqa i mazkúr Ḳhudá ke muqarrar kiye húe taríq ke muqábale meṉ hai.

Yaqub [illegible] meṉ jaisá Púlus rasúl kí taḷím meṉ **iman** par zor hai, [illegible] bhí is bát par bhí zor diyá gayá hai, ki **Aamal** meṉ rástbáz[illegible] r hai. Jab wuh Injíl par gaur kartá hai, to yih sochtá [illegible] Injíl **shariat** ká púrá honá hai.

Patrus ke ḳhatt ká ḳháss mazmún **ummed** hai.

Us ne Masíḥ ke **dukh** ká musháhada kiyá thá, aur yih intizár kartá thá ki Masíḥ ke **jalal** meṉ sharík ho, jab wuh Injíl par gaur kartá hai, ki Injíl **nubuwat ka pura hona** hai.

Yuhanna ke ḳhutút kí ḳhássiyat **muhabbat** hai. Jab wuh Injíl par gaur kartá hai, to yih sochtá hai, ki Injíl Ḳhudá ke dil ká zuhúr hai. Us ká paigám yiḥ hai, ki Ḳhudá ne pahle ham ko piyár kiyá, liházá ham ko cháhiye, ki Ḳhudá aur bháíoṉ ko piyár kareṉ.

(*Schaff History of the Church, jild* 1, *safha* 551.)

Yahuda ká ḳhatt us **iman** kí jo Muqaddasoṉ ko baḳhshá gayá, koshish karne ke liye targíb detá hai.

Mukashafat Nae Ahd ke nubúwat kí kitáb hai. **Muk. 1 : 1** ; aur **22 : 6**. Wuh Yisú **Masih ke sab kam** ke **nataij** o **ikhtitam** ko jo insán kí hálat se mutaạlliq haiṉ, bayán kartá hai. Us ká mazmún yih hai, ki "Maiṉ jald átá húṉ."

II. **Talimat ki taraqqi ke usul.**

1. **Yaganagat.** Ḳhudá ke zuhúr kí taraqqí Puráne Ahd náme meṉ bá-áhistagí húí, jis ká pata chaláná mushkil hai. Ḳhudá ne ibtidá meṉ áp ko is taur se záhir kiyá, ki usúl jo insán kí liyáqat ke muwáfiq the, un ko batláe.

Saikaroṉ baras ke arse meṉ yih usúl safáí se un ke sámhne pesh kiye gae, aur jis qadr un kí liyáqat baṛhtí gaí, usí qadr aur nae usúl diye gae. (*Progress of Doctrine safha* 43.)

Nae Ahd-náme meṉ Ḳhudá jis ne agle zamáne meṉ Nabíoṉ ke wasíle Kalám kiyá, apne beṭe ke zaríe se bolá. **Ibr. 1: 1-2.** Is waqt se barábar jald jald tạlím kí taraqqí hotí gaí. Ek insán kí zindagí ke zamáne meṉ hál ke zamáne kí kull Injíl munkashif ho gaí, par ḳhilqat kí paidáish ke ahwál se rasúloṉ kí pukár tak "Ámín Á" "Ḳhudáwand Yisú á" sab báteṉ ek hí ạql se járí húíṉ, aur yih sab ek hí mazmún hai, jis kí pesh-ḳhabarí húí, jo zuhúr meṉ áyá, aur jis ká bayán húá, aur jo insán ko milá, Yisú Masíh ke zaríe se zuhúr meṉ áyá. Qadím zamáne meṉ Muqaddas logoṉ ne jaise Rúh ul Quds ne hidáyat kí, waisí tạlím dí. Yisú ne Rúh ul Quds kí qúwat se sikhláyá; aur wạda farmáyá, ki Mere shágirdoṉ kí tạlím Rúh se hogí. **1 Qur. 12: 4-7.**

2. **Haqiqat.** Nae Ahd-náme kí tạlím mahz ḳhiyálí o zihní nahíṉ hai, balki wáqiát ke natáij haiṉ. Jab pahle wáqiát guzar chuke, tab un ke natáij ká bayán húá. Kalám mujassim húá. Ḳhudá ká beṭá zinda rahá, dukh uṭháyá, múá, jí uṭhá ásmán par urúj farmáyá, tab jo tạlím o naját Masíhí chál o chalan kí, un wáqiát i guzashta par mabní thí, pesh kí gaí. Masíhí tạlím bagair us táríḳh ke, jis ke zaríe se wuh tạlím dunyá meṉ pesh kí gaí, nahíṉ sikhlá sakte haiṉ

3. **Zindagi.** Ḳhudáwand Masíh kí tạlímát na sirf us kí zindagí aur maut aur jí uṭhne se ịláqa rakhtí thíṉ, balki us ke shágirdoṉ kí zindagí meṉ us ke mạne ziyáda sáf húe, aur us kí na sirf manádí kí gaí, balki wuh logoṉ ke tajribe meṉ áí, aur jitne ádmí un tạlímát ko iḳhtiyár karte the, aur jinhoṉ ne un ke mutábiq zindagí basar kí, aur us ke natáij kí gawáhí dí, utne hí us ke mạne ziyáda sáf húe. Jo Kalám Ḳhudáwand ne insán se kahá thá, wuh Rúh i Pák se insán ke diloṉ meṉ kahá gayá. Sachái us ịláqe ke sabab se aur ziyáda zor-dár ho játí hai, jo sachái ke záhir karnewáloṉ ko Masíh meṉ paiwand ká ek sabab hai, aur jis meṉ wuh auroṉ ko bhí shámil karná cháhte haiṉ.

4. **Taraqqi** Chúṉki wuh tạlím ek hí ạql ke zaríe se záhir húí, aur wáqiát ke silsile par mabní hai, aur insán kí tajribakárí se zuhúr meṉ áí, liházá ạql cháhtí hai, ki ham ko

us meṉ taraqqí ba-tadríj páí jáe. Pahle Masíh kí ḳhidmat jo us ne zamín par kí, samajhná cháhiye, tab us kí ásmání ḳhidmat aur Rúh ul Quds ká kám samajh meṉ áwegá. Pahle us ke kám aur fazl ko ján leṉ, to píchhe ham un logoṉ ke chál o chalan ke qawáịd o tạlím ko samajh sakte haiṉ, jo us ke shágird the. Agar ham bunyád kí bátoṉ ko na samajh leṉ to Baibal ke áḳhirí hisse samajh meṉ nahíṉ á sakte haiṉ, lekin bunyádí usúloṉ meṉ aksar aisí báteṉ miltí haiṉ, jo áḳhirí bátoṉ se záhir húíṉ. Ham ko lázim hai, ki dúsre ke sikháne ke liye is taraqqí kí tartíb par liház rakheṉ. Pahle un bátoṉ kí, jo Masíh se taạlluq rakhtí haiṉ, phir Ḳhudá kí bádsháhat kí bátoṉ ko jo shágirdoṉ meṉ qáim húíṉ, tạlím dená cháhiye. Pahle wuh báteṉ jo maujúda aur guzashta zindagí kí nisbat haiṉ, aur jo Masíh ke áne kí ráh taiyár kartí haiṉ, batání cháhiyeṉ. Phir Ḳhudá kı bádsháhat kí ná-dídaní laṛáíoṉ ke aur un áḳhirí natíjoṉ ke záhir karne kí koshish karní cháhiye, jo us waqt samajh meṉ áeṉge, jab hál kí báteṉ guzar jáeṉgí, aur sab báteṉ nai ho jáeṉgí. Aur yih ánewálí báteṉ un logoṉ ke bhí, jo niháyat safáí se ḳhabar diye gae the, hamesha un bátoṉ se kam samajh meṉ áeṉgí, jo maujúda o guzashta hálát se niháyat iláqa rakhtí haiṉ. Nae Ạhdnáme meṉ ham zail kí báteṉ mundarij páte haïṉ :—

(*a.*) **Masih ki zat**, aur us ká zuhúr jism meṉ, aur us kí báteṉ jin kí tạlím jism meṉ hoke dí.

(*b.*) **Kalisiya**, jo us ká badan hai, aur Rúh ul Quds ká intizám, aur us kí báteṉ, jo insán ke tajribe meṉ áíṉ, jis se aisí zindagí ká zuhúr húá, jo ásmán se paiwasta aur Ḳhudá meṉ Masíh ke sáth poshída hai.

Nayá Ạhd-náma Ḳhudá ká wasíla hai, jis se dunyá meṉ ek chuní húí qaum aur ek abadí jamáạt, jo aur sab kí jagah meṉ hogí, aur jis ká anjám yih hogá, ki Ḳhudá kí kámil bádsháhat záhir hogí, taiyár hotí hai.

(*c.*) **Zamini waqiat ka ikhtitam**, dunyá ká áḳhir murdoṉ ká jí uṭhná, Ḳhudáwand kí ámad, áḳhirí ạdálat, naí maḳhlúq aur abadí zindagí.

Is taraqqí ke asná meṉ un wajúh se jo ba-ásání mạlúm hoṉge, cháron Injíl kí tạlímát kí ba-nisbat nae Ạhd-náme ke áḳhirí hisse kí tạlímát kí tartíb kisi qadr aur hai. Masíh aur us ke wuh taạlluqát jo wuh apní bádsháhat se rakhtá thá, safáí se záhir nahíṉ ho sakte the, jab tak us ká kám zamín par púrá na húá thá.

Ab ham taiyar hain, ki un talimat par gaur karen, jo Aamal aur khutut men pai jati hain, jis ko ham zail kí bárah taqsímon men ba-tartíb likhte hain :—

I. **Yisu Masih**, us kí tạlímát kí bunyád ká ma... Ḳhudá kí bádsháhat thá, aur Rasúlon kí tạlím kí bunyád ... mazmún Yisú Masíh thá. We apne sunnewálon ko us kámil aur abadí jamáạt kí taraf tawajjuh diláte the, jis ká Masíh bádsháh thá. Masíh ne bádsháhat kí manádí kí, us ke rasúlon ne bádsháh kí manádí kí. Rasúlon kí tạlím kí máhiyat aur asl Masíh ká jism men áná aur Us kí quddusiyat o muhabbat aur sachái aur us kí qurbání salíb par aur us ká jí uṭhná, aur urúj karná, aur us kí ásmání jalálí zindagí, aur us kí huzúrí shágirdon ke sáth, aur un men rahná, us kí ámad aur us kí bádsháhat. **Qul. 2 : 3.** (*Progress of Doctrine safha* 75.)

Unhon ne ádmíon ko gunáh se gir jáne kí nisbat aur us gaṛhe kí nisbat jo Ḳhudá Báp aur un ke darmiyán thá, jis ke us taraf na we jáne cháhte the, aur na táqat jáne kí rakhte the, tạlím dí : aur yih ki achchhá gaṛariyá un ke ḍhúnḍhne aur baṛháne ke liye áyá hai, aur yih ki rástbáz ne na ráston ke liye áp ko diyá, murdon men se jí uṭhá, ásmán par chaṛh gayá, hamáre wáste sifárish kartá hai, aur yih ki wuh Ḳhudá ke pás hamárí rástbází ká báịs hai, aur ham ko girne se mahfúz rakhtá hai, aur ham ko apne jalál men qubúl karegá.

Unhon ne Masíh ko is taur se pesh kiyá, ki wuhí sab báton ká máḳhz o markaz hai, aur usí ke liye sab kuchh paidá húá, **Qul. 1 : 16, 17**, aur un rishton ká jo wuh Ḳhudá se rakhtá thá, jis se ulúhiyat ká asl jalál záhir húá, **Ibr. 1 : 3 ; Qul. 2 : 9**, aur un ịláqon ká jo wuh insán se rakhtá tha, jis se záhir húá, ki wuh un kí **najat ka bani hai 1 Tas 5 : 9, 10 ; Yuh 4 : 14. Ruh ul Quds ka bakhshnewala** hai, **Aamal 2 : 33. Nai Paidaish ka bani, 2 Qur 2 : 17. Zindagi ke Kalam ka sar-chashma** hai, muqábala karo, **Yuh. 1 : 1, 4 ; 1 Yuh. 1 : 1**, aur **5 : 20** se. **Shagirdon ki zindagi hai, Qul. 3 : 4. Kalisya ka sar hai, Qul. 1 : 18 ; 1 Yuh. 5 : 12.** Hamesha shágirdon ke liye **fikr** aur un men **sukunat** kartá hai, **Ibr 13 : 5, 6.** Ḳhudá ke pás **pahunchne ka wasila hai. Afs. 2 : 18.** Sabhon ke **ji uthne ke yaqin ka bais** hai, **1 Qur. 15 : 20-22.** Áḳhirí **munsif** hai, **2 Qur. 5 : 10.** Kámil jamáạt ká jo Ḳhudá kí bádshahat hai, abadí **hakim** hai. **Muk. 11 : 15.**

11. **Najat ki rah.** Masíh ne ḳhud talím dí, ki naját mujh par bharosá rakhne aur gunáh se tauba karne aur mujh ko apní qurbání samajhkar qubúl karne se hotí hai.

Masíh kí maut ke bad rasúloṇ ne is tạlim kí nisbat hamárị waqfiyat baṛhái.

1. Us kí **zarurat**. Sab log naját ke hájatmand haiṇ, kyúṇki sabhoṇ ne gunáh kiyá, **Rum. 3 : 23**.

2. Us kí **haqiqat**. Yisụ́ Masíh ke zaríe se naját ká intizám hai, **Galation 3 : 13 ; Afsion 1 : 7**.

3. Us kí **bunyaden**. Insán kí najat Masíh ke salíb par qurbán hone ke wasíle se húí. Yih wáqịa, yạne maut, Ḳhudá ke iráde ke mutábiq húí, **Aamal 2 : 23**. Insán ke gunáhoṇ ke sabab húí, **1 Patrus 2 : 24 ; 1 Qur. 15 : 3**.

Yih maut ek aisí ráh kholne ke liye húí, jis se insán Ḳhudá ke nazdík já sakte haiṇ, **Ibr. 10 : 19, 20; 1 Patrus 3 : 18**. Koí aur ráh nahíṇ hai, jis se insán naját hásil kar sake, **Aamal 4 : 12**. Yih intizám sabhoṇ ke liye káfí hai, **1 Yuhanna, 2 : 2**.

4. Us ke **wasail**. Gunáh se tauba karná, **Aamal 3 : 19**. Apne taíṇ Masíh ke supurd karná, **Aamal 10 : 43**. Aur us kí farmán-bardárí karne se naját hásil hotí hai. Ímán o farmán-bardárí-lázim o malzúm haiṇ, kyúṇki jo ímán látá hai farmán-bardárí kartá aur, aur jo koí tauba karke Masíh ko naját-dihinda aur Ḳhudáwand mántá hai, ímándár giná játá hai, aur ba-wasíle Masíh ke aur sab ímándároṇ ke sáth Ḳhudá tak pahuṇch saktá hai. **Aamal 15 : 9**.

5. **Najat**. Ímán lánewále Ḳhudá kí rahmat se aur ímán ke zarịa se jo wuh Masíh meṇ rakhte haiṇ rástbáz gine játe haiṇ, yạne Ḳhudá ke fazl se jo un ke gunáhoṇ ko muạ́f kartá aur Masíh kí rástbází un ko pahuṇchátá hai, **Rumion 3 : 24** ; aur **Titus 3 : 7**.

Ham ímán láke fazl ke sabab rástbáz gine játe haiṇ, tau bhí ímán akelá nahíṇ, magar nek kámoṇ se misl daraḳht ke hamesha phal se bárwar rahtá hai. (*Schaff*, *History of the Christian Church*, jild 1 safha 536.) Is rástbází ká natíja yih hai, ki hamárá mel Ḳhudá se ho játá hai, **Rum. 5 : 1**. Aur ummed rakhte haiṇ, ki ham us ke abadí jalál meṇ sharík hoṇge, **1 Patrus 5 : 10**. Yih ummed aisí qawí aur aisí bunyád par qáim hai, jo yaqíní hai. **Ibranion 6 : 19, 20**. Pas naját kí hájat sabhoṇ ko hai, aur sabhoṇ ke liye maujúd hai, aur sabhoṇ ko Yisụ́ Masíh kí qurbání ke zarịa se

miltí hai, aur jo tauba karte aur us par ímán láte haiṉ, wuh use hásil karte aur rástbází Ḳhudá muft meṉ baḳhshtá hai. Aur Ḳhudá se mel aur abadí zindagí ká yaqín ímándár ko usí naját se hásil hotá hai.

III. **Ruh ul Quds** kí nisbat Ḳhudáwand Masíh ne taạlím dí, ki wuh ek aqnum hai, aur shágirdoṉ ko fauq ul ádat qúwat baḳhshtá hai, aur insán par sachái ká záhir karnewálá, aur ímándároṉ ko Masíh ká dikhlánewálá hai, aur un meṉ bastá hai.

Aạmál aur ḳhutút meṉ in usúl ká hál ḳhúb tafsíl se páyá játá hai, aur un logoṉ ko jo Yisú Masíh par ímán láte haiṉ Rúh ul Quds baḳhshá játá hai, **Aamal 2 : 33**. Masíh ko un par záhir kartá hai, **1 Qur. 12 : 3.** Aur un ko us naját tak jo Masíh meṉ hai, pahuṉchátá hai, **Titus 3 : 5.** Aur batlátá hai, ki we Ḳhudá ke farzand haiṉ, **Rum. 8 : 16.** Aur yih bhí batátá hai, ki kyúṉ us ke farzand haiṉ. **Rum. 8 : 14.** Aur duạ́ karná sikhátá hai, **Rum 8 : 26.** Aur un ke badanoṉ ko Ḳhudá kí Muqaddas Haikal banátá hai, **1 Qur. 6 : 19.** Aur Ḳhudá ke waạdoṉ kí muhr un par lagátá hai, **Afsion 1 : 13.**

Is taur se un meṉ bastá hai, ki goyá aạlá darje kí tamíz i aqlí aur Iláhí rahnumá aur saláhkár un ká hai.

Rúh ul Quds Masíhí Kalísiyá ká báni hai, **Aamal 2 : 38, 41**; aur us meṉ rahtá hai, **Afsion 2 : 22.** Aur us ke sharíkoṉ ko wuh niạmateṉ detá hai jis se Masíh kí ḳhusúsiyat un meṉ paidá ho játí hai. **1 Qur. 12 : 3-16.** Wuh Masíhí ḳhúbíoṉ kí jaṛ hai, **Gal. 5 : 22.** Aur ḳhásskar ummed aur ḳhushí ká sotá hai, **Aamal 13 : 52 ; 1 Tas. 1 : 6.**

IV. **Nai Paidaish.** Rasúloṉ ne taạlím dí, ki naí paidáish Ḳhudá ká ek fiạl hai, jis se naí paidáish hásil karnewálá Ḳhudá ká jalál Yisú Masíh meṉ dekhtá hai, **2 Qur. 4 : 6 ; Gal. 1 : 16.** Aur Masíh kí bádsháhat meṉ shámil ho játá hai. **Qulussion 1 : 13.** Wuh ek aisí tabdílí ká shurú hai, jis se wuh darja ba darja Masíh ke mizáj par Rúh ul Quds kí qúwat se hotá játá hai, **2 Qur. 3 : 18.**

Ḳhutút meṉ is tabdílí ká bayán zail ke muháwarát meṉ páyá játá hai. "Gunáh meṉ murda," "Rúhání zindagí," "Táríkí," "Ḳhudáwand meṉ roshní," **Afsion 5 : 8.**

Yih Ḳhudá ká kám hai, **Afsion 2 : 8.** Aur safái se yih bayán páyá játá hai, ki har ek shaḳhs jo apne taíṉ Ḳhudá ke hawále kartá aur us ke fazl ke liye duạ́ máṉgtá hai, Ḳhudá kí baḳhshish se naí paidáish hásil karegá. **Aamal 16 : 31.**

V. **Zindagi ka Kalam.** Muhabbat kí sharíạt jis kí tạlím Masíh ne dí is meṉ hai. Is loṉ ne is sharíạt ko un logoṉ kí roz-marra kí zindagi ká qánún ṭhahráyá jo is gunáh álúda dunyá meṉ Masíhí hokar ek dúsre ke sáth rahte the.

Yisụ Masíh ne farmáyá thá, ki Puraná Ạhdnáma sachchá aur Nawishta e Iláhí thá. **Mati 5 : 17, 18, Yuhanna 10 : 35.** Aur yih ki merá Kalám Ḳhudá ká Kalám hai, **Yuhanna 8 : 28, 12 : 49, 14 : 24,** aur yih ki rasúl Rúḥ ul Quds ke sikhláne se Masíhí tạlím insán ko deṉge, **Yuhanna 14 : 26, 15 : 26, 27; 16 : 13.**

Rasúloṉ ne kahá, ki Masíh kí samajh ham meṉ hai, **1 Qur. 2 : 16.** Aur yih ki Ḳhudá kí Rúh ham ne hásil kí, táki ham Ḳhudá kí bátoṉ ko samjheṉ, aur yih ki ham un bátoṉ ko Rúh ul Quds kí hidayat se sikhláte haiṉ, **1 Qur. 2: 12, 13.** Aur yih kalám jo ham sikháte haiṉ, insán ká kalam nahíṉ balki Ḳhudá ka Kalam hai, jo qudrat ke sáth imándaroṉ meṉ tásír karta hai, **1 Tas. 2 : 13.** Unhoṉ ne sikhláyá, ki ba-wasíle zindagí ke kalám ke insán naí paidáish hásil karte haiṉ, **1 Pat. 1 : 23 ; Yaqub 1 : 18.** Ímán us ke wasíle se paidá hota hai, **Rum. 10 : 17.** Wuh sab ímándároṉ meṉ bahutayat se rahegá, **Qul. 3 : 16.** Wuh Rúhaní ḳhurák hai, **1 Tim. 4 : 16; 1 Pat. 2 : 2.** Wuh ímándároṉ ko har ek nek kám ke liye taiyár karta hai, **2 Tim. 3 : 16, 17.** Aur Rúhání qudrat baḳhshta hai, **1 Yuh. 2 : 14.** Lihazá Ḳhudá ke Kalám par gaur karná, us ko ḳhurák samajhná aur us par ạmal karná zurúrí amr hai.

VI. **Masih men hoke zindagi.**

Har shaḳhs jo Masíh ká shágird hai, áp meṉ zindagí kí ek **nai asl** rakhtá hai. **Pat. 1 : 23** ; jis ká báni Masíh hai, **Yuh. 6 : 68.** Us zindagí kí ek ḳhássiyat **Ruhani** hai, **Rum. 8 : 6.** Wuh abadí hai, **1 Yuh. 5 : 11, 12.** Aur jis Rúh ne Masíh ko murdoṉ meṉ se jiláyá wuh ab ímándároṉ meṉ rahtí, un ko naí tahrík detí hai aur un ke badanoṉ ko jo zindagí kí naí asl se asar páe húe haiṉ, zinda karegí, **Rum. 8 : 9, 11.** Ḳhutút meṉ Ḳhudá kí bádshahat ká har sharik aisá hí tasawwur kiyá jatá hai, aur wuh ḳhutút ham ko nae ạlam i ḳhiyál kí taraf khíṉchte haiṉ. Ímándar log " Masíh meṉ" tasawwur kiye játe haiṉ. We Masíh ke sab aạmál meṉ jo kuchh wuh kartá hai yá rakhtá hai, sharík haiṉ. We usí ke sáth mar gae aur us ke sáth hí jí uṭhe, aur us ke sáth rahte haiṉ, aur muntazir rahte haiṉ, ki us ke sáth hukúmat kareṉge. Masíh bhí " Un meṉ" hai,

un ke aązá Masíh ke ązw haiṉ, us kí rúh un meṉ, aur un sab ķhiyálát meṉ aur sab kámoṉ meṉ aur irádoṉ meṉ aur sab guftogú meṉ hai, aur un kí zindagí ko aisá tabdíl kartí hai, ki we Masíh meṉ rahte, aur Masíh un meṉ rahtá hai. (*Progress of Doctrine* safha 182.)

Un par yih hukm hai, ki pákízagí ke qawánín ke mutábiq apne badan ko pák rakkeṉ, kyuṉki un meṉ Rúh i Pák rahtí hai. **1 Qurintion 6: 19 ; 1 Yuh. 3 : 3.** Chúṉki we yih naí zindagí jo ut maswile Masíh meṉ basar karne lage, Ķhudá hukm detá hai, ki usí ke mutábiq zindagí basar kareṉ aur ki we us kí nisbat ķhiyál kareṉ, aur un chízoṉ kí justojú meṉ lageraheṉ, jo Masíh se jalál ke sáth záhir hotí haiṉ, **Qul. 3 : 1, 4.**

VII. **Masihi kalisiya** ; ek aisá **intizam jamaat ka** hai, jis meṉ we log shámil haiṉ **jo Masih men nai zindagi basar karte** haiṉ, aur us se mel rakhte haiṉ, jo kalísiyá kí rahunmáí aur zindagí hai, **Rumion 12 : 4, 5 ; 1 Qur, 12 : 12, 27.** Is jamáąt ke intizám ká anjám yih hogá, ki sab jo Masíh par ímán láte haiṉ, yąne jo zamín aur ásmán par haiṉ, us jamáąt meṉ shámil hoṉge, **Afsion 1 : 10 ; Ibr. 12 : 22 24.**

VIII. **Intizam i Ilahi**, Ķhudáwand Masíh ne tąlím dí, ki Ķhudá hamara Báp hai, jo hamesha apne farzandoṉ ko piyár kartá hai, aur un kí ķhabar letá hai, aur jo bachchoṉ kí mánind us par bharosá karte aur us ko piyár karte haiṉ Us ko pasand áte haiṉ. Rasúloṉ ne sikhláyá, ki dunyá ke paidá karne meṉ Ķhudá ká iráda yih thá, ki un ko jo Masíh kí súrat meṉ phir nae ho jáeṉ ķhilqat kí sab se bihtar chízeṉ de, **2 Qur. 4 : 14, 15 , 1 Qur. 3 : 21-23**, aur yih ki sab chízeṉ Ķhudá ke intizám se milke un ko jo use piyár karte haiṉ fáida pahuncháti haiṉ, **Rum. 8 : 28.** Wuh qudrat jis ne Masíh ko murdoṉ meṉ se jiláyá un par jo us ko piyár karte haiṉ, barakat kí tásír hai. **Afsion 1 : 18-23.** Maujúda chízeṉ Ķhudá ke farzandoṉ ke istiąmal ke liye haiṉ, táki un ko **kamaliyat tak pahuncha dewen 1 Qur. 3 : 21-23 ; 2 Qur. 4 : 5.**

IX. **Dua.** Rasúloṉ ne unhíṉ batoṉ par ziyáda zor diyá, jo Masíh ne duą kí nisbat tąlím kí thíṉ, ķhásskar is bát par ki Masíh ká sá mizáj rakhkar aur us ke nám se bhí duą karná cháhiye, aur yih ki Masíh ká kafára jo hamáre gunáhoṉ ke liye húá, us ke zaríe se insán Ķhudá tak pahuṉch saktá hai, **Ibranion 10 : 19-22** aur yih bhí ki nit duą máṉgte rahná cháhiye, **Afsion 6 : 18 ; 1Tas. 5 : 17** aur yih ki duą Ķhudá ke sámhne baŗí tásír kartí hai, **Yaqub 5 : 16.**

X. **Ji uthna.** Masíh ne apne shágirdoṉ se kahá thá ki Maiṉ ḳhud murdoṉ meṉ se jí uṭhúṉgá, aur dúsroṉ ko jiláúṉgá, Rasúl ḳháss isí bát kí gawahí dete haiṉ, ki wuh darhaqíqat jí uṭhá, yihí un ká ḳháss kám thá, **Aamal 1 : 22 ; 4 : 33, Rumion 1 : 4.** Masíh ká jí uṭhná hí ek aisí bunyád hai, jis par ímándároṉ kí ummed qáim hai, Masíh ne un ko tạlím dí ki mere zinda hone ke sabab se tum bhí zinda rahoge, aur Rasúloṉ ne manádí kí, ki **Masih imandaron ke dilon men rahne ke sabab se jalal ki ummed hai. 2 Qur. 4 : 14 ; Qul. 1 : 27 ; 1 Pat. 1 : 3-5.** Masíh murdoṉ meṉ se jí uṭhá, lihází sab jí uṭheṉge, **1 Qur. 15 : 22 ; Rum. 5 : 17** aur jo **badan** ímándároṉ ko jí uṭhne ke bạd milegá wuh **ruhani 1 Qur. 15 : 42-44** aur **abadi** hogá, **2 Qur. 5 : 1.** Yihí sirf ímándároṉ kí ummed hai aur isí ḳhiyál se farmánbardárí aur ḳhidmat ká shauq paidá hotá hai, **1 Qur. 15 : 58 ; Filippion 3 : 10, 11.**

XI. **Akhiri adalat.** Masíh ne tạlím dí, ki ek ạdálat zamána i hál meṉ ho rahí hai aur ek zamána i áyinda meṉ muqarrara waqt meṉ hogí aur maiṉ ḳhud munsif húṉgá. Rasúloṉ ne ḳhásskar in do áḳhirí bátoṉ par zor diyá, aur kahá ki Ḳhudá ne ạdálat ká din muqarrar kiyá hai, aur isí muqaddame ko pesh karke unhoṉ ne isrár ke sáth tauba karne kí manádí kí, **Aamal 17 : 31 ; Rum. 2 : 16.** Unhoṉ ne batáyá, ki **Masih munsif** hogá, aur is wajh se ki Murdoṉ meṉ se jí uṭhá yaqín karte the, ki wuh is kám ke liye muqarrar hai, **Aamal 17 : 31** aur kull murda aur zinda insán us ke sámhne ạdálat ke liye házir hoṉge, **Rum. 14 : 10 ; 2 Tim. 4 : 1** aur insáf ḳhásskar logoṉ ke un ạmál ke muwáfiq hogá jo unhoṉ ne is dunyá meṉ kiye, **2 Qur. 5 : 10** aur yih ki har ek ká insáf alag alag hogá, **Rum. 14 : 12** aur yih ki har shaḳhs ke kámoṉ kí yáddásht us din mulábaza hogí, **Muk. 20 : 11-13** aur har shaḳhs ṭhík ṭhík, wáqiạt ke mutábiq gawáhí degá, **1 Qur. 3 : 13** aur is áḳhirí ạdálat ke din ḳhilqat meṉ yạne ajsám i máddí meṉ bhárí inqilábát hoṉge, **2 Pat. 3 : 7-13.** Un logoṉ par jinhoṉ ne burái kí hai sazá ká hukm ho chuká. magar bá qáịda us waqt tạmíl hogí, **Yahudah 16 ayat ; 2 Pat. 3 : 4-9.** aur jin logoṉ ne burái kí hai sazá aur jin logoṉ ne bhalái kí hai badlá páweṉge, **Rum 2 : 5-11.** Usí din sab ádmíoṉ ká ḳhwáh unhoṉ ne Injíl ko suná ho yá na suná ho insáf hogá. **Rum. 2 : 12-16.** aur agar Injíl un ko nahíṉ pahuṉchí hai to un kí tamíz i ạqlí ke mutábiq un ká insáf

hogá ; aur jo log sharíạt ko nahíṉ jánte the to un ká bhí hisáb un kí tamíz i ạqlí kí pairawí ke mutabiq hogá, **Rum. 2 : 14, 15**. We jo sharíạt se wáqif the wuh us wáqfiyat ke sabab se rástbáz na ṭhahrenge, kyúṉki sharíạt ke zaríe se unhoṉ ne sirf gunáh ko pahchána **Rum. 3 : 19, 20**.

Par jinhoṉ ne áp ko mujrim jáná, aur gunáh ká iqrár karke Masíh ko apná Naját-dihinda aur Ḳhudáwand qubúl kiyá, un par sazá ká hukm nahíṉ rahá. **Rum 8 : 1-4**. We Yisụ́ Masíh par ímán láne ke zaríe se jise Ḳhudá ne pesh kiyá, ki gunahoṉ ke liye kafára ho, rástbáz ṭhahráe jáeṉge, **Rum 3 : 25 ; 5 : 1 ; 2 Qur. 5 : 21**. Ạdálat ke din un logoṉ ko jinhoṉ ne apní zindagí Masíh ko somp dí aur us kí ḳhidmat kí hai jalálí ímán milegá, **2 Tim 4 : 8**.

Jo ạdálat ke din rástbáz ṭhahrenge wuh maqbúl hoṉge, aur un ke natáij yih hoṉge, ki wuh abadí salámatí aur mubárakbádí meṉ dáḳhil hoṉge, aur is salamatí o barakat se murád Masíh kí mánind honá hai, **1 Yuh. 3 : 2**. Aur us kí jalálí mírás meṉ sharík hoṉge, **Rum. 8 : 17, 18**. Is jalálí míras kí ḳhúbí o raunaq aisí hogí jo bayán se báhar hai, kyúṉki na ham ne usko kabhí dekhá aur na kabhí suná aur na jis kí nisbat kisí chíz se tashbíh de sakte haiṉ, **1 Qur. 2 : 9**. Lekin Ḳhudá ke wạdoṉ meṉ is ká ishára páyá játá hai, ki ḳharíde húe logoṉ ko jalál ke táj mileṉge, **1 Pat. 5 : 4**; aur Ḳhudáwand Masíh ke sáth us ke taḳht par baiṭheṉge aur abad tak Ḳhudá ke shahr yạne nae Yarúsalam meṉ shahrí hokar raheṉge, **Muk 3 : 12**. Sharíroṉ ko ạdálat ke din do qism ke natíje mileṉge; pahle gunáh ke qudratí natáij yạne un kí wuh liyáqat jis se pák ḳhushí hásil kar sakte the nest ho jáegí, dúsre wuh sazá jo Masíh kí taraf se hogí. Masíh ne sikhláyá, ki ạdálat ke bạd rástbáz aur sharíroṉ kí hálat, abadí hogí, **Mati 25 : 46**. Ạdálat ke bạd jo hálat sharíroṉ kí hogí, wuh Masíh kí tạlím se mạlúm hotí hai, aur Rasúloṉ ne us kí nisbat aur kuchh nai báteṉ apní taraf se záhir na kíṉ. Unhoṉ ne yihí tạlím dí, ki abadí sazá yih hogí ki we Masíh kí huzúri se ḳhárij kiye jáeṉge, **2 Tas. 1 : 9**, aur jo tamsílát Masíh ne bayán kíṉ unhíṉ kí do-bára tạlím unhoṉ ne dí, muqábala karo, **Mati 25 : 41 ; Marqus 9 : 43, 44, 46** ko **Muk. 20 : 15 ; 21 : 8 se** ; un ke ḳhiyálát hamesha ásmání roshní jo un par chamaktí thí, us par rahte the, magar unhoṉ ne jahannam ká hál nahíṉ kholá.

XII. **Khuda ka shahr.** Rasúl Ḳhudá kí bádsháhat ke jalál aur us ke kamál kí taraf jo áyinda zamáne men̲ hogá, ishára karte hain̲, jis ká ágáz isí zindagí ke zamáne men̲ hotá hai, aur jis men̲ Masíhí kalísiyá hálat i maujúda se nikalkar kamál husn ke sáth jalwagar hogí, **Afsion 5 : 27.** Us kí ḳhushí rúhání aur wahán̲ ke báshindon̲ kí ḳhwáhish ke mutábiq hogí, **Rum. 14 : 17 ; 1 Qur. 15 : 50.** Ḳhudá ke farzandon̲ ko yaqín hai, ki us men̲ rahne ká baiána un ke pás hai, par ab tak us kí púrí raunaq un par záhir nahín̲ húí, **1 Yuh. 3 : 2.** Naí Firdaus ba-nisbat purání Firdaus ke badarja i gáyat ḳhush-numá aur raunaqdár hogí, **Muk. 2 : 7 ; 22 : 2-5.** Nayá Yarúsalam Muqaddason̲ ke rahne kí abadí jagah hai, **Muk. 3 : 12.** Us ká jalál us shaḳhs ká jalál hai, jo ham ko ḳharídne ke liye maslúb húá, aur hamesha tak muhabbat ke sáth us par hukúmat karegá, **Muk. 21 : 22, 23,** jo us men̲ dáḳhil hon̲ge, un kí mubárak hálat bayán se báhar hai, **Muk. 22 : 14,** aur we mubárak hon̲ge jo Ḳhudá ke beṭe kí mánind aur aur logon̲ ko bhí us ke pháṭak ke andar pahun̲cháte hain̲, **Yaqub 5 : 19, 20.** Logon̲ ke sámhne Masíh ko is taur se pesh karná chahiye, ki we us ko pahchánen̲ aur mánen̲ ki wuh Ḳhudá ke shahr ká abadí bádsháh hai, jis ne dáḳhil honewálon̲ ko apne ḳhún se ḳharíd liyá hai. Yih ḳhidmat aalá darje ká haqq hai jo insán ko baḳhshá gayá hai, "Jis kí ḳhabar dekar ham har ek ádmí ko nasíhat karte aur har ek shaḳhs ko kamál dánáí se sikhláte hain̲, táki ham har ek ádmí ko Masíh Yisú men̲ kámil karke házir karen̲" Qul. 1 : 28.

SUWALAT.

1. Nae Ahd-náme men̲ Injíl kí talím ke záhir karne ke liye kaun se tín darje hain̲ ?

2. Ḳhutút aur Kutub i Ambiyá ke taríqa e talím men̲ **kyá** farq hai ?

3. Rasúlon̲ ne Masíh kí talím ká asl matlab jo cháron̲ Injílon̲ men̲ páyá játá hai, us ke kholne ke liye kyá kyá báten̲ aur baṛháí hain̲ ?

4. Har ek ḳhatt ká aur Kitáb i Mukáshafát ká mazmún batláo ?

5. Wuh chár usúl kyá hain̲, jin se talímát men̲ darja badarja taraqqí húí hai ?

6. Auroṉ ko tạlím dene meṉ ham kis tarah se in usúl par libáz rakheṉ ?

7. Nae Ạhdnáme ke tín mazmún tartíbwár batláo ?

8. Bárah tạlímát jo Aạmál aur ḳhutút meṉ batái gaí haiṉ, bayán karo ?

9. Rasúloṉ kí aur Masíh kí tạlím ke ḳháss mazmún meṉ kyá farq thá ?

10. Rasúloṉ ne apní tạlím meṉ Masíh kí zát ko kis taríq se pesh kiyá ?

11. Taríq i naját kí nisbat kaun sí páṉch báteṉ Rasúloṉ ne sikhláíṉ ?

12. Yih batáo, ki ímán lánewáloṉ ke diloṉ meṉ Rúh ul Quds kyá tásír kartá hai ?

13. Aur kalísiyá meṉ Rúh i Pák kí tásír kyá hai ?

14. Rasúloṉ ne kis taríq se naí paidáish kí tạlím dí ?

15. Rasúloṉ ne muhabbat kí shariạt ko kis tarah se istiạmál kiyá, aur karáyá ?

16. Unhoṉ ne zindagí ká kalám kis tarah bayán kiyá ?

17. Unhoṉ ne us ịláqe kí nisbat jo darmiyán Masíh aur ímán lánewáloṉ ke hai, kyá bayán kiyá ?

18. Unhoṉ ne Masíh kí kalísiyá kí nisbat kyá tạlím dí ?

19. Rasúloṉ ne apne is yaqín ká ki " Ḳhudá apne logoṉ kí hifázat aur rahnumáí kartá hai, kyá sabab batláyá ?

20. Rasúloṉ ne duạ kí nisbat kyá tạlím dí ?

21. Unhoṉ ne ímán lánewáloṉ kí ummed kis bunyád par ḍálí ?

22. Unhoṉ ne har ek insání rúh kí nisbat ki áḳhirí ạdálat meṉ unká kaisá hál hogá, kyá tạlím dí ?

23. Ḳhudá ke huzúr gunahgár kis taur se rástbáz ho saktá hai ?

24. We jo rástbází hásil karte haiṉ, áḳhirí ạdálat meṉ un ká kyá anjám hogá ?

25. Aur sharíroṉ ká kyá anjám hogá ?

26. Jab sab chízoṉ ká ḳhátima hogá, to áḳhirí o mustaqil intizám Nae Ạhdnáme kí tạlím ke mutábiq kyá hogá ?

27. Wáịz ká sab se bhárí kám kyá hai ?

TATIMMA.

PAHLA HISSA.

PAHLÁ BÁB.

Ḳhudá ne jo tạlím pahle pahal Baní Ádam ko dí thí, us par ham ne is sabaq men nazar i sání kí hai. Ḳhudá ká iráda is se yih thá, ki pahle mubtadíon ko aur un ke wasíle se tamám dunyá ko naját ká matlab batáe, aur jis tarah se is ibtidáí jamáạt ko is mazhab i Iláhí kí tạlím o talqín us ne kí hai us se bhárí usúl sachchí tạlím ke ham ko mạlúm hote hain.

1. Ḳhudá ne faqat **usul ki** sídhí sádí **baten mubtadion ko** síkhláín. Is se us kí garaz hamesha yihí thí, ki ádmíon ko naját ká hál batáe aur naját un ke liye muqarrar kare. Niháyat sídhí sádí báten jánne se daqíq báton ke samajhne ke láiq ho gae.

Ham ko cháhiye ki hamáre shágirdon kí rúhání istiạdád jaisí ho usí ke muwáfiq unhen tạlím den, aur hamesha yih ḳhiyál rakhen, ki jin báton ká samajhná unhen ziyáda mushkil ho, un ke samajhne aur qabúl karne ke láiq ho jáen. Pahle **waqiat** ká samajhná cháhiye phir un se jo **natije** nikalte hain aur phir wuh **qanun** aur **qaide** jo hamáre **Khuda Bap ki nisbat** hain sikháná cháhiyen, Baibal se tạlím ká taríq yihí nikaltá hai.

2. Ḳhudá ne jo báten batáin **rafta rafta batain**. Is ke kaí sabab hain, (1) Yih ki síkhnewálon men aisí istiạdád nahín thí. (2) Áspás ke hálat achchhí tarah mạlúm nahín the. (3) Gunáh ke sabab se. (4) Insání ustádon men aisí liyáqat aur dánáí nahín thí. Tạlím ke liye waqt cháhiye. Dekhiye Ḳhudá e Taạlá ne kitní muddat lagáí, ki log is qábil ho páe ki Ḳhudá ne unhen das ahkám diye. Kitáb i Paidáish men kam se kam 25 sau baras ká ahwál hai. Aisá koí muạllim nahín hai, ki jitní cháhtá hai utní tạlím de sake. Lekin sachchá ustád apná kám Ḳhudá kí madad se kartá hai, aur Ḳhudá logon kí istiạdád ko aur un kí zurúraton ko aur jo bát sikhání cháhiye, use ḳhúb jántá hai. Is wáste us ká ạmal is maqúla par hotá hai, ki **mutahammil mizaj** aur **sabit qadam**, aur **dua mangnewale** raho.

3. Ḳhudá ne **sachai** kí tạlím insán ke **tajribe ke muwafiq** dí hai. Maslan, Pahle us ne insán ko yih tạlím

dí, ki Sabt ká din kis matlab se muqarrar kiyá gayá. Yih nahín húá, ki chauthá hukm de diyá, balki ḳháss apne kám aur namúne se árám ke liye ek waqt muạiyan kiyá. Jab logon ne ján liyá ki Sabt ke din árám karne se badan aur rúh donon ko yih fáida pahunchtá hai, aur wáqi meṇ us kí hájat hai to phir píchhekar Ḳhudá ne patthar kí taḳhtí par yih hukm likhá ki "Tú Sabt ká din pák rakhne ke liye yád kar." Pahlí tạlím Sabt ke mutaạlliq árám aur pákízagí kí hai. Jab Ḳhudá ke logon kí rúhání tabíạten ziyáda durust ho gaín to us ne batáyá, ki Sabt ke muqarrar karne se yih matlab thá ki log merí bandagí karen, aur rúhání ḳhushí aur naját hásil karen, aur do bára zinda ho kar baqá men pahunchen, lekin bahut muddaten guzar gaín to log in ạalá matálib ke qubúl karne ke láiq ho páe. Us ká dúsrá sabaq insán ke ghar bár ke ahwál men hai. 7wen aur 5wen hukm se nahín shurú kiyá, balki is tarah shurú kiyá, ki ek mard aur ek ạurat ko Bág i Ạdan men rakhá aur unhen ráhat aur árám aur kár o bár diye, ki jis men we donon sharík hon; phir un ke ázmáish aur ranj men paṛne ká zikr hai. Phir un kí aulád ká ahwál hai. Jab insán kí nasl baṛhí aur us ne quwwat pakṛí, to Ḳhudá ne unhen in tajribon ke zaríe se yih sikháyá ki unhen ápas men ek dúsre se aur Ḳhudá Báp se kyá taạlluqát hain, yạne muhabbat aur muạf karne kí tabíạt aur hifázat aur ịzzat, aur kalísiyá aur Ḳhudá ke shahr bihisht ke hálát batáe. Isí tarah darja ba-darja tajriba se tamíz i ạqlí ko baṛháyá, chál chalan durust kiyá aur ádaten sambhálín,

Ham ko lázim hai, ki pahle wuh báten sikháen jo tajribakárí se ịláqa rakhtí hain, aur ab shágirdon ke tajribon men ánewálí hain. Ham ko is bát se himmat hár dená yá náráz honá nahín cháhiye, ki shágirdon ko un rúhání báton ká, jin men ham bilkull mahw ho gae hain, shauq nahín hai, na un ko na jánne ke sabab se ilzám dená cháhiye. Aisí báton se tạlím ká zor aur ustád ká asar ghaṭ játa hai, apne shágirdon ke hál par gaur karke ham ko daryáft karná cháhiye, ki kis qism kí rúhání báten un kí istiạdád ke munásib hain, aur wuh kin báton ke qubúl karne ko taiyár hain, aur jaisí un kí istiạdád hai us ke muwáfiq ham ko tạlím dená cháhiye. Faqat ustád hí apne darje ke sabaq tartíbwár qáim kar saktá hai, aur un kí istiạdád ke mutábiq unhen batá saktá hai.

4. Ḳhudá ne logon ko aksar **misalon** se tạlím dí hai.

Nekí aur badí kí pahchán ká daraḳht, karobíon ká chamakt

húí talwár ke sáth honá, mazhabí rasmen, aur Káhin aur ḳhaima, aur sandúq, yih sab báten sídhe sáde wáqiát the aur bahut log un ke asl matlab se wáqif na the. Lekin yih sab báten Ḳhudá ne sikhláí thín, aur in se matlab yih thá, ki jis qadr shágirdon kí samajh baṛhtí jáe aur rúhániyat men taraqqí karte jáen, usí qadr rúhání báton kí taraf yih tạlímát dalalat karen.

Tạlím aisí do jis se fáida pahunche aur aisí daqíq báten aur báríkíán us men mat nikálo jo shágird samajh nahín sakte hon. Injíl ke asl wáqiát batáo aur jab munásib mạlúm ho jitná tum jánte ho us men bhí kamí kar do. Ḳhwáh ma ḳhwáh áp ko is kash-ma-kash men mat ḍálo ki hadd se ziyáda rúhání daqáiq chhoṭe bachchon ko sikhláne lago.

5. Ḳhudá ne logon ko tạlím ke liye mazámín ke **khulason ka istiamal** bahut kiyá. Baibal kí pahlí pánch kitáben us Iláhí mazhab ke nawishte hain, jo pahle pahl insán ko ạtá húe the. Lekin 5wín kitáb Istisná ḳhásskar ḳhulása i mazmún yá tafsílwár nazar i sání un mazámín kí hai jo pahle bayán ho chuke the, aur tálib ịlmon kí hálat tabdíl-shuda ke munásib hain. Agarchi Baibal ḳhud chhoṭí kitáb hai, lekin Ḳhudá ne is Istisná men chár kitábon ke ḳhulása i mazámín darj kiye hain. Injíl kí sab báten jin kí tạlím dí jáe hamesha zihn men rakho. Un ke aksar dafạ paṛhne se mat ḍaro aur sabaq ko aisá samjho, ki dúsre sabaq ke liye ek síṛhí hai.

SUWALAT.

1. Baibal kí taraqqí i tạlím ká qáịda kyá hai?
2. Rúhání sachái sikháne men ḳháss ḳháss dushwáríán kyá hain, aur unhen kis tarah dúr karná cháhiye?
3. Sachái ko achchhí tarah se shágirdon ke dilon men kyúnkar biṭhá sakte hain?
4. Rúhání tạlím ke sáth misálen dene se kyá fáida hotá hai?
5. Sachái ko ḳhúb puḳhtagí ke sáth dil men jamáne ká qáịda i Iláhí kyá hai?

PAHLA HISSA.

DUSRA BAB.

Mazhab i Iláhí ke darja ba-darja taraqqí karne se ustádon kí hidáyat ke wáste bahut mufíd qáịde nikalte hain.

1. Ḳhudá ne apní tạlím kí bunyád is ḳhiyál par rakhí hai, ki **mere tamam log mujh se mel** rakhte haiṉ. Yih bát hukúmat i Iláhí se saf záhir hotí hai, aur Haikal ke, aur us kí ịbádat ke muqarrar hone se aur bádsháhí o asírí ke wáqiát se aur ḳháss kar Zabúroṉ aur peshíngoíoṉ se is kí tákíd páí játí hai, aur us barguzída qaum par jo jo inqilábát guzre un se ziyáda khul gayí, ki Baibal meṉ Baibal ke Ilhám ká zikr maqsúd nahíṉ, balki Ilhámí logoṉ ke hálát ká zikr ḳháss-kar maqsúd hai.

Muqarrarí wasíloṉ se tamám Baní Isráel Ḳhudá tak pahuṉch sakte the, aur haqíqatan sárí qaum ke log Ḳhudá ke huzúr barábar ká darja rakhte the.

Ustád kí kámyábí isí ke mutábiq chalne par munhasir hai. Us ká asl matlab yih honá cháhiye, ki har shágird aur Ḳhudá ke darmiyán kámil mel qáim kare, aur isí ḳháss matlab ke liye har bát ko jo Baibal meṉ likhí hai, kám meṉ láe. Ustád táríḳh se aur tajribe se aur manádí aur peshíngoí se ham ko dikhá detá hai, ki Ḳhudá tumhárá Munjí aur Ḳhudá hokar hamesha házir hai, aur is tarah Ḳhudá aur insán ke darmiyán rifáqat o mel baṛhtá hai, aur yih hí us ká ḳháss maqsad hotá hai.

2. Ḳhudá ne apne logoṉ meṉ **ibadat o bandagi ka khiyal** kaí taur se ḍálá. **Yad** ke zaríe se use qáim rakhá, jin bátoṉ kí unhoṉ ne tạlím páí thí us ká bayán o izhár taríf ke kalimoṉ se milá hotá thá Dabúra ke aur Músá ke gít aur Zabúr aur peshíngoíoṉ ke bahut se maqámát ba-gaur paṛho. Ịbrání tạlím kí yihí ḳháss sifat hai. Un kí qaum ke tamám hálát i zindagí se Ḳhudá-parastí un meṉ aisí jagah pakaṛ gaí thí, ki mauqạ o waqt par us ká zuhúr baṛí shán o shaukat se húá. **Ummed** ke wasíle se Ḳhudá ne ịbádat ke ḳhiyál ko ján o tázagí baḳhshí. Yih log hamesha Ḳhudá kí taraf se baṛí baṛí bátoṉ ke muntazir rahte the. Dekho **Zabur 72**; **Yas. 61**; **Mikah 4**. Ḳhudá ne is ịbádat ke ḳhiyál ko **tasawwur** ke zaríe se quwwat baḳhshí. Aur Ḳhudá áp hamesha bhed kí tarah poshída phir bhí niháyat qaríb rahá. Unheṉ páktarín makán ke andar jáne kí kabhí ijázat nahíṉ thí. Lekin Haikal ke andar bhí bagair jánne is amr ke, ki us ke andar páktarín makán hai, nahíṉ já sakte the. Hamesha aise sámán pesh áte aur aise umúr zuhúr-pizír hote, ki Ḳhudá kí qudrat i gaibí záhir ho játí thí, agarchi wuh un sámánoṉ ko achchhí tarah nahíṉ samajh sakte the. Un ke **as pas jo**

kuchh hota tha us se ḳhiyál i mazkúr ko Ḳhudá e Taạlá qúwat o zor detá thá; tarah tarah ke gít jo ikaṭṭhe hokar gáte the, aur shájrána kalám aur tarah tarah ke báje, Ḳhudá is ḳhiyál ko taqwiyat dene ke liye kám men láyá. Qurbáníon se aur Haikal ke maḳhsús karne se aur kafára ke din se Ḳhudá ne un logon men darja ba-darja asar ḍál diyá thá Ham ko lázim hai, ki tạlím dene men Ḳhudá kí pairawí iḳhtiyár karen. Aur jis tarah rafta rafta Ḳhudá kí saltanat ban gaí use achchhí tarah shágirdon ke dilon par baiṭhá den, aur jo báten achchhí tarah samajh men nahín átí hain, jaise Ḳhudá ká Qádir i Mutlaq aur Ạlim-ul-gaib aur pák honá goyá us kí súrat banákar rakh den. Ḳhudá ke wạdon ko bár bár bayán karke ummed baṛháte raho. Aur us ke sáth wuh tamám mahsús chízen jin se sachái ko taqwiyat o zor pahunchtá ho dánáí se istiạmál men láo. Yád rakho, ki ịbádat ká ḳhiyál ek bahut baṛá wasíạ muạmala hai, lekin is men shakk nahín ki wuh ázádí aur ḳhushí kí bát hai. Ịbádat ke Zabúron men sáf sáf yih páyá játá hai, ki un ká musannif ḳhushí ke josh men likhtá hai.

3. Ḳhudá ne apne shágirdon kí **yad** se bahut kám liyá. Qaum i Isráel ke awáil zamánon men nirí báten hí nahín batáín, us ne kám bhí kiyá. Logon ko asírí se rihái baḳhshí aur yih sikháyá, ki main ne un ke liye kyá kyá kám kiye hain, us ne kahá yád rakho, ki tumhare báp Dáúd ke sáth Ḳhudá ne kyá kiya. Yih báten apne bachchon ko sikhláo. Agle waqton men jo kám us ne kiye the unhen bayán karo. **(Ist. 5:6-9; Zabur 78:4-6 Zabur 102: 18.)**

Ịbárat bar zubán yád karne ke liye tafúliyat ká zamána sab se achchhá hai. Lekin Ḳhudá ke kám jaise Baibal men aur Táríḳh men aur ḳhud un logon ke hálát i zindagí men páe játe hain, wuh har zamáne men is liye sikhláne cháhiyen, ki log unhen bayán karte rahen. Is bát kí shahádaten ki Ḳhudá e Taạlá Parwardigár hai, aur yih ki wuh apní maḳhlúq kí ḳhabargírí kartá hai, aur yih ki rahm o gussa aur muhabbat us men hai, unhen dete rahen. Aur yih bhí apne shágirdon ko batáo, ki tanhái men kis tarah aur gharáne men kis tarah aur kalísiyá men kis tarah duạ mángná cháhiye.

Ustádon ko lázim hai, ki apne shágirdon ko is tarah sikháwen ki Ḳhudá kí sanạton aur kárígaríon ko sochne se us ke wujúd ká ḳhiyál un ke dilon men paidá ho aur us ká shauq baṛhe.

4. Ḳhudá ne **idhar udhar se** tạlím ká kám bahut liyá.

(*a*) **Mazhabi baton se.** Maslan Haikal aur Sabt aur duạ́ ke auqát aur qurbánion aur Ịdon aur pák sarishton aur intizám se Ḳhudá ne logon ko sikháyá, ki in kámon men rúpaya aur waqt aur mihnat sarf karen. In chízon ká hásil honá aisí chízon ká hásil karná thá, jo Ḳhudá se nisbat rakhtí thín. Hamen cháhiye ki ịbádat ke maqámon aur pák dinon ke aur jo chízen pák kámon ke wáste alag karke rakhí gaí hain, un ke pák hone kí tạlím den.

Ḳhudá kí chízon ke zimmedár hone ke sabab se hamáre shágird shudá shudá yih pahchánenge, ki ḳhud wuh bhí Ḳhudá ke qabze men hain.

(*b*) **Dunyawi baton se.** Idhar udhar kí báton se kár o bár men aur ḳhushí men logon ke hálát i zindagí par baṛá asar paṛtá thá. Aur Ḳhudá ne aisá kiyá, ki un ke tajribe, kaháwaten aur zarb-ul-masl hokar mahfúz chale áte hain, aur un kahawaton ká matlab hamáre shágirdon kí tajribakárí se roshan hotá jatá hai. Ham ko cháhiye, ki in kaháwaton ko apne chál chalan kí rahnumáí ke liye qáịdon ke taur par qarár den.

(*c*) **Khilqat ke ahwal se.** Ḳhilqat ke ahwál se Ḳhudá ke shágirdon par us ká hál mun ashif ho jáegá. Tamám asbáb i sánía men yạne Ḳhudá kí tamám masnúạ́t o maḳhlúqát men us ká zuhúr baṛí roshní se chamaktá hai. Baibal men bádal us kí sawárián hain, aur garaj us kí áwáz hai, aur zalzale us ká chalná hai. Jab ham Ḳhudá ká zikr karen to is tarah karná cháhiye ki goyá Ḳhudá e Taạ́lá ḳhilqat ke kull kár o bár men maujúd o záhir hai.

SUWÁLÁT.

1. Ustád kí garaz jaisá kuchh tạlím i Iláhí se mạlúm hotá hai kyá honá cháhiye?

2. Ḳhudá ne apne logon men díndárí kí rawish kis tarah paidá kí?

3. Díndárí kí ḳháss sifat Baibal men kyá hai?

4. Baibal ke sikháne men yád se kám lená kis tarah cháhiye?

5. Ḳhudá ne is haqíqat ko apne logon ko idhar udhar se kyúnkar sikháyá?

6. Zindagí ke ạ́mm wáqiạ́t aur ḳhilqat ke ahwál se ham ko Ḳhudá kí huzúrí o qudrat ká ahwál kis tarah sikháná cháhiye?

DUSRA HISSA.

PAHLÁ BÁB.

1. QURBÁNÍON aur tashbíhát se **aisi baten** záhir kí gaí thín, aur jin tarkíbon se záhir kí gaín, wuh shágirdon kí **liyaqaton ke muwafiq** thín. Abhí tak waqt púrá nahín ho chuká thá, aur wuh log us ek kámil qurbání ke liye taiyár nahín the, jo ustád i aazam záhir karná cháhtá thá, aur yih tạlímát jo logon ke taiyár karne ke liye thín, us waqt men bahut mufíd aur niháyat zurúr thín. Khaime kí ịbádat ke rusúm, jin ko adá karte karte ádmí thak játá thá, aur roz-marra kí qurbániáṉ jo ánewálí bihtar báton ká namúna thín, aur jo qurbáníán karnewálon ko kámil nahín kar saktí thín, yih aisí chízen nahín thín, jin ke sikháne se bahut khushí ho.

"Sokhtaní qurbáníon aur khatá kí qurbáníon se to rází na húá." **Ibr. 10 : 6**. Lekin shágirdon kí istiạdád o liyáqat ke niháyat munasib thín. Khudá apne síkhnewálon ko khúb jántá thá, ki jis bát ke wuh niháyat hájat-mand hain, wuh un ko kis tarah sikháná cháhiye. Khudá e Taạlá hamesha un kí hidáyat is tarah kiyá kartá thá, ki mạlúm se ná-mạlúm ko ján lete the, aur fání chízen jo dekhne men átí hain, un se gaib kí azalí báton ko daryáft kar lete the.

Ham ko cháhiye, ki apne shágirdon kí istiạdádon aur liyáqaton ko achchhí tarah jánch liyá karen, aur wuh báten batáwen, aur aisí tarkíbon se batáwen, ki ba-khúbí samajh saken, aur apní istiạdád baṛhá saken, aur sirf aisí tạlím den, jo un ke liye niháyat mufíd ho, na wuh jo hamáre dil ko achchhí lage.

Do báten hamesha madd i nazar rakho. Ek to yih ki kis istiạdád ká tálib i ịlm hai. Dúsre yih ki jo liyáqat ham cháhte hain, us men wuh kaise hogí. "Har ek shakhs ko kámil dánáí sikháte hain, táki ham har ek ádmí ko Masíh Yisụ men kámil karke házir karen." **Qul. 1 : 28**.

2. Khudá ne aisá kiyá, ki roz-marra ke hálát i zindagí se logon ke khiyálát **asl matlab ki taraf ruju** húe. Qurbáníon se aur tashbíhát se un kí talásh o justojú ko harakat húí aur khauf aur ummed paidá húí. Yih rusúm un báton par dalálat kartí thín, jin kí unhen hájat thí, lekin púre taur se un báton ko nahín batátí thín. Na sirf nabíon yá ustádon ne balki tálib ịlmon ne bhí baṛí ján-fisháni se us naját kí bábat talásh o tahqíq kí, jo un ko milnewálí thí. **1 Pat. 1 : 10**

11. Ḳhudá ne mahsús ̣alámaton se aise ḳhiyálát un ke dilon men ḍál diye, jo sachái ká tuḳhm ho gae, aur us ne unhen aisí tạlím dí, ki jis se unhon ne us kí tạlím ko pasand kiyá. Unhon ne aur ziyáda jánná cháhá. Kámil **tawajjuh** aur ḳhiyál se matlab kí justojú ká shauq baṛh játá hai.

Kisí ke ḳhiyál o dil ko mahkúm to kar nahín sakte, is wáste apná tarafdár kar lená cháhiye. Ḳhúb súrat chízon ká pesh i nazar honá aur achchhí áwázon ká kánon tak pahunchná munásib wasíle aur tadbíren hain. Taḳhte par yá naqshe par apne ḳhiyál kí súrat khíncho, aur tálib ̣ilmon ko munasib hai, ki jo báten unhen batáí jáen, un ko gáen. Dil o zihn tar o táza rakhná cháhiye, táki báten achchhí tarah baiṭh jáen.

Aur apne dilí shauq se apne mazmún aur apne tálib ̣ilmon men ummed aur ḳhauf aur muhabbat o intizár ke ḳhiyálát o jazbát paidá karo. Taswír ká shísha masála lagá húá taiyár ho, to fauran ̣aks baiṭh jáegá. Isí tarah zúd fahm ádmí misál o taswír se bát ko bahut jald samajh legá, lekin jyún jyon un ki istịadád baṛhtí jáe, is tarah sikháo, ki un ke dil tumhárí tạlím kí taraf ḳhushi se masrúf hon. Tamsíl o tauzíh kí hájat usí qadr ghaṭtí jáegí, jis qadr ḳhauz o fikr kí ̣ádaten síkhte jáenge.

3. Ḳhudá ne apne logon ko bahut kuchh **tasawwur bandhne ki quwwat** ke zaríe se sikháyá. Us ne hamesha un ke sámhne namune pesh kiye. Us kí bádsháhat ba-taur ek namúne ke hai, aur us bádsháhat ke bádsháh ká chál o chalan rástbází aur sachái aur muhabbat ka namúna hai. Ḳhudá ke sáth sáth chalne ko us ke namúne ke mutábiq chalná kahte hain, jo chál o chalan use pasand hai, wuh sáf sáf batá diyá gayá hai, phir bhí hamesha rasái se báhar hai. **Zab. 1 ; Zab. 15.** Us ke zátí ausáf jo us ke logon se ̣iláqa rakhte hain, is tarah us ne batáe hain, ki ek bachcha bhí samajh letá hai, agarchi kámil taur par ek bhí nahín samajh saktá. **Zab. 23.**

Jo kuchh unhen pahle se mạlúm thá, us se shurụ karke aur Masíhí zindagi jaisí kuchh yahán aur bạd-azín honá cháhiye, aur bil-fiạl maujúd hai, us ke namúne un ke sámhne bayán karke un ke **tasawwur bandhne ki quwwat ko Khuda ne barhaya.** Hamará kám yih hai, ki misálen aur namúne dil ke sámhne pesh karke tasawwur kí quwwat ko taraqqi den, lekin ham ko yih cháhiye, ki wuh ̣ilm jis se hamáre shágird namúne kí misálen qáim karte hain, us ko hadd se ziyáda na samjhen. Ham

ko cháhiye, ki baṛí hoshyárí se un ke tasawwur kí rahnumáí is tarah kareṉ, ki Iláhí qawánín ke mutábiq baṛhtá jáe. Jo chál chalan pák dil cháhtá hai, us ko wạde aur ummedeṉ ham ko dená aur ḳhud bhí apne shágirdoṉ ke sámhne usí qism ká chál o chalan rakhná cháhiye. Ham ko sacháí kí tạlím is tarah dení cháhiye, ki tasawwur ḳhud ba ḳhud ṭhík taur par un natíjoṉ ko ján le jo achchhá yá burá chál chalan iḳhtiyár karne se paidá honge.

4. Ḳhudá e Taạ́lá ne apne barguzída logoṉ ko tạlím dene meṉ yih kám kiyá, ki un ke diloṉ meṉ **ham-dardi** o muhabbat paidá kí, aur jo kuchh dil-chaspí un kí nisbat dikháí, wuh az ráh i muhabbat thí. Yih ham-dardí ạql aur josh i tabíạt donoṉ se ịláqa rakhtí hai. Us kí tạlím apne áp ko de dálne aur waqf kar dene kí hai. Us ne unheṉ wuh fáide sikháe, jo un ko aur Ḳhudá ke darmiyán mushtarik the. Ḳhudá kí bádsháhat un kí bádsháhat thí. Áyinda ko jo kuchh un meṉ zuhúr honewálá thá, us ke muwáfiq Ḳhudá ne sámán dál diye, aur un ká kám chaláyá. Is se un kí ạqloṉ ko harakat, aur fiạloṉ ko ishtiạ́lak húí. Jab Ḳhudá ne nabíoṉ ke wasíle se tạlím dí, to kaisí kaisí bahseṉ paidá húíṉ, aur kaise shauq se logoṉ ne apne darmiyán us tạlím kí nisbat bahs o guftogú kí aur kis tarah tanháí meṉ us kí nisbat unhoṉ ne gaur o fikr kiyá. Ham ko wuh báteṉ talásh karní cháhiyeṉ, jo hamáre aur hamáre shágirdoṉ ke fáide kí hoṉ. Ham ko un ke diloṉ ke muwáfiq kám karná, aur un ke ḳhiyálát meṉ sharík honá cháhiye. Aur yih bát ham ko dil o zubán donoṉ se záhir karná cháhiye.

5. Ḳhudá ne apne shágirdoṉ ke **quwa i aqliya, ko** un kí istiạdádoṉ ke muwáfiq **barhaya**, yạne jaisí Iláhí tạlím wuh hásil kar sakte the, usí ke mutábiq Ḳhudá ne un kí ạqleṉ roshan kar díṉ, is tarah se ki :—

(*a*) Apní hukúmat ke qáịde unheṉ batáe. Jab in qáịdoṉ ko apne tajriboṉ se unhoṉ ne ázmá liyá, to Ḳhudá ne ba-liház wáqiát i maujúda ke apne nabíoṉ se unhíṉ bátoṉ ko logoṉ ke liye ba-taur intizámí qáịdoṉ ke ṭhahrá kar záhir kar diyá. Maslan jab but-parastí halákat ká báịs húí, tab us ne batáyá, ki is ká anjám kaisá ḳharáb hai. Aur aise hí jab tauba karne se phir achchhe hál par ho gae, to Ḳhudá ne záhir kiyá, ki tauba ká anjám kaisá achchhá hai.

(*b*) Nasíhat o ịbrat ke hálát sunáe. Ḳháss ḳháss wáqiát aur shaḳhsoṉ ke zaríe se Ḳhudá ne apne taríq i ạmal aur qawá-

rín sikháe. Ham ko cháhiye, ki apne shágirdon ko is tarah par talím den, ki logon ke hálát i zindagí aur qaumon ke tajribon se Khudá ke qawánín ko daryáft karen.

Amrika, Inglistán yá Hindustán yá koí amaldárí kyún na ho, thík Yahúdíon kí tarah hukúmat i Iláhí ká anjám-kár malúm ho játá hai. Is zamáne ke wáqiát ká kháss mailán jo hai, us ke mutábiq logon ke dilon men haqíqaton aur intizám i Iláhí ke qáidon ko qáim karná cháhiye.

SUWALAT.

1. Khudá ne jo báten apne shágirdon ko sikháín, wuh un kí liyáqaton aur istiadádon ke munásib kaise kar dín?
2. Wuh kaun sí do báten hain, jo talím dete waqt ham ko hamesha madd i nazar rakhná cháhiyen?
3. Khudá ne apne shágirdon ká dhiyán aur dil apní taraf kis tarah máil kiyá?
4. Ham ko kyá karná cháhiye, ki jis se hamáre shágirdon men dhiyán dene kí liyáqat barh jáe?
5. Khudá apne logon ke tasawwur karne kí táqat kis tarah kám men láyá?
6. Ham apne logon ke tasawwur ko thík taur par kyúnkar chalá sakte hain?
7. Ustád o shágird ke darmiyán kis qism kí ham-dardí honá cháhiye?
8. Khudá ne apne shágirdon ke qúwa i aqliya ko kis tarah barháyá?